

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ**

**BİLGİ EDİNME HAKKI VE İDARENİN BİLGİ VERME
YÜKÜMLÜLÜĞÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YASEMİN ŞAVRAN

**ANABİLİM DALI : HUKUK
PROGRAMI : KAMU HUKUKU**

KOCAELİ, 2006

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ**

**BİLGİ EDİNME HAKKI VE İDARENİN BİLGİ VERME
YÜKÜMLÜLÜĞÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YASEMİN ŞAVRAN

ANABİLİM DALI :HUKUK

PROGRAMI :KAMU HUKUKU

DANIŞMAN: DOÇ. DR. N. İLKER ÇOLAK

KOCAELİ, 2006

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**BİLGİ EDİNME HAKKI VE İDARENİN BİLGİ VERME
YÜKÜMLÜLÜĞÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: YASEMİN ŞAVRAN
Tezin Kabul Edildiği Enstitü Kurulu Tarihi ve No:
11.10.2006-2006/18

Prof. Dr. Mustafa

Doç. Dr. N. İlker

Yrd. Doç. Dr Melikşah

KOÇAK

ÇOLAK

YASİN

KOCAELİ, 2006

SUNUŞ

Çalışmada bilgi edinme hakkının doğuğu, gelişimi ve günümüz yasal düzenlemeleri incelenmeye çalışılmıştır. İnceleme yapılırken bilgi edinme hakkının ilgili olduğu diğer kavramlarla birlikte açıklanmasına, bu hakkın yasalaşmadan önceki ve sonraki gelişimine, konuya ilişkin yurt içi ve kısmen yurt dışı düzenlemelerine, 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununun sistematigine ve değerlendirmesine, söz konusu yasa çerçevesinde idarenin bilgi verme yükümlülüğünün kapsamına değinilmiştir.

Çağdaş demokrasilerde, idarelerin, yaptıkları işler hakkında tek taraflı olarak halka bilgi vermesi yeterli kabul edilmemekte; kamusal faaliyetlerin topluma daha açık olması beklenmektedir. Bireylerin bağımsızca, istedikleri bilgi ve belgelere ulaşabilmesine imkan tanıyan bilgi edinme hakkı son yıllarda özellikle ülkemiz açısından önemli hale gelmiştir. Belirtilen nemi nedeni ile bilgi edinme hakkıyla ilgili bir çok kitap, makale yayınlanmış, konferans ve seminerler düzenlenmiştir. Bu tezde; bilgi edinme hakkı, ilgili olduğu kavramlarla birlikte ele alınmış, tarihsel gelişimi belirtildikten sonra 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ve hukuki boyutu üzerinde durulmuştur. Son bölümde, kanununun uygulaması ve ihlallere karşı hukuki korunma süreci incelenmiştir.

İstanbul,2006

Yasemin şAVRAN

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	I
İÇİNDEKİLER	II
ÖZET	IX
ABSTRACT	X
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BİLGİ EDİNME HAKKININ TEMELİ

I.	KAVRAM VE TANIMLAR	5
	1.Bilgi Talep Etme Özgürlüğünün Temeli.....	5
	a.Hak ve Özgürlük.....	5
	b.Düşünce Özgürlüğü.....	6
	c.İfade Özgürlüğü.....	7
	d.Demokrasi ve Bilgi Edinme Özgürlüğü.....	8
	aa.Saydamlık.....	9
	bb.Gizlilik.....	10
	e.Bilgilenme Hakkı.....	11
II.	BİLGİ EDİNME HAKKININ DÜZENLENİŞİ.....	12
	A. Bilgi Edinmeyi İdarenin Takdirine Bırakan Sistem.....	12
	B. Bilgi Edinmeyi Bir Hak Olarak Düzenleyen Sistem.....	13

II. BİLGİ EDİNME HAKKI VE KAMU YÖNETİMİNDE	
AÇIKLIK KAVRAMININ İLİŞKİSİ	15
A. Açıklık –Gizlilik.....	15
B. Hesap Verebilirlik.....	18
C. Bilgi Edinme Hakkının Temel Prensipleri.....	18

İKİNCİ BÖLÜM

BİLGİ EDİNME HAKKININ TARİHSEL GELİŞİMİ

I. BİLGİ EDİNME HAKKININ KÖKENİ.....	25
A. Genel Olarak	25
B. İngiltere'nin Etkisi.....	25
C. İsveç'in Etkisi.....	26
II. ULUSLAR ARASI HUKUKTA BİLGİLENME HAKKININ	
GELİŞİMİ.....	27
A. Genel Olarak.....	27
B. İnsan Hakları Evrensel Beyannameesi.....	29
C. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.....	29
1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Kararlarında	
Bilgi Edinme Hakkı.....	32
aa. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Yapısı.....	32
bb. AIHM Kararlarında Bilgi Edinme Hakkı.....	33
D. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı.....	34

III. DİĞER ÜLKE HUKUKLARINDA BİLGİ EDİNME	
HAKKININ GELİŞİMİ.....	35
A. Amerika Birleşik Devletleri Hukuku	35
B. Arjantin Hukuku.....	39
C. Güney Afrika Hukuku.....	40
D. Hindistan Hukuku.....	41
E. İngiliz Hukuku.....	43
F. İsveç Hukuku.....	43
IV. BİLGİ EDİNME HAKKININ TÜRKİYE'DE ANAYASAL VE	
YASAL DÜZENLEMELER AÇISINDAN GELİŞİMİ.....	45
A. Anayasal Düzenlemeler Yönünden.....	45
1. 1876 Anayasasına Kadar Geçen Dönem	45
2. 1876 Anayasası Dönemi	47
3. 1921 Anayasası Dönemi	49
4. 1924 Anayasası Dönemi.....	50
5. 1961 Anayasası Dönemi.....	51
6. 1982 Anayasası Dönemi.....	52
a. İdari Başvuru.....	54
b. Siyasal Başvuru.....	54
B. Yasal Düzenleme Yönünden.....	55
1. 3071 Sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına	
Dair Kanun.....	55

a. Dilekçe Hakkının Kullanılması.....	55
b. Dilekçede Bulunması Zorunlu Şartlar ve İncelenemeyecek Dilekçeler.....	56
c. Dilekçenin Gönderildiği Makamda Hata Edilmesi.....	57
d. Dilekçenin İncelenmesi ve Sonucunun Bildirilmesi.....	57
e. TBMM'ye Yapılan Başvuruların İncelenmesi.....	57
f. Elektronik Dilekçeler.....	58
g. Dilekçe Hakkının Kullanılmasının Engellenmesi.....	59
2. Dilekçe Hakkının Bilgi Edinme Hakkı Açısından Önemi.....	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

4982 SAYILI BİLGİ EDİNME HAKKI KANUNU VE HUKUKİ

BOYUTU

I. AB MÜKTESABATININ YASAYA ETKİSİ	60
A. Genel Olarak.....	60
1. Avrupa Birliği'nin Uygulaması.....	61
2. AB'nin Türkiye'ye Etkisi.....	62
II. MEVZUATIMIZDA BİLGİ EDİNME HAKKI.....	63
A. 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu.....	63

1. Genel Olarak.....	65
2. Gerekçesi	66
3. Yasanın Yürürlüğe Girmesi.....	66
4. Yasanın Sistematiği.....	67
5. İdare Açısından Yasanın Anlamı.....	67
III. İDARENİN BİLGİ VERME YÜKÜMLÜLÜĞÜ.....	67
A. İdarenin Yeri.....	67
B. İdarenin Hak ve Yükümlülükleri.....	68
1. İdarenin Hakları.....	70
a. Ücret Talep Etme.....	70
b. İstisna Kapsamındaki Bilgileri Vermeme.....	71
2. İdarenin Yükümlülükleri.....	71
a. Bilgi Verme Yükümlülüğü.....	71
b. Bilgi ve Belgeleri Tasnif Etme.....	72
c. İdarenin Görev ve Yapısını Tanıtma.....	74
d. Bazı Bilgi ve Belgeleri Aleni Hale Getirme.....	74
e. Bilgi Edinme Birimleri Oluşturma.....	74
f. Kurum ve Kuruluş Tarafından Rapor	
Hazırlanması.....	75
g. Diğer.....	76
aa. Personelini Eğitme.....	76
bb. Koordinasyon İçinde Görev İfa Etme.....	76
cc. Güvenirliği Sağlayıcı Önlemler Alma.....	76
dd. Bilgi Edinmeyi Engellememe ve Yanlış Bilgiye	

	Engel Olma.....	76
IV.	BİLGİ EDİNME HAKKININ KULLANILMASI.....	75
	A. 4982 Sayılı Kanunun Amacı.....	75
	B. Kanunun Kapsamı.....	76
	C. Bilgi Edinme Hakkına Sahip Kişiler.....	77
	D. Başvuru.....	77
	1. Konusu.....	78
	2. Şekli.....	79
	3. Ücret.....	79
	E. Cevap.....	79
	1. Usul.....	79
	2. Süre.....	80
V.	BİLGİ EDİNME HAKKININ SINIRLARI.....	81
	A. Genel Olarak.....	81
	B. Anayasal Sınırlama.....	86
	C. Yargı Denetimi Dışında Kalan İşlemler.....	86
	D. Devlet Sırrına İlişkin Bilgi Ve Belgeler.....	89
	1. Sır Kavramı.....	89
	2. Devlet Sırrı.....	92
	E. Ülkenin Ekonomik Çıkarlarına İlişkin Belgeler... 	96
	F. İstihbarata İlişkin Bilgi ve Belgeler.....	97
	G. İdari Soruşturmaya İlişkin Bilgi ve Belgeler.....	100

H. Adli Soruşturma ve Kovuşturmaya İlişkin Bilgi ve Belgeler.....	101
I. Özel Hayata İlişkin Bilgi ve Belgeler.....	103
J. Haberleşmenin Gizliliği Esasını İhlal Edecek Bilgi ve Belgeler.....	104
K. Ticari Sır Niteliğindeki Bilgi ve Belgeler.....	105
L. Fikir ve Sanat Eserleri Niteliğindeki Bilgi ve Belgeler.....	105
M. Kurum İçi Düzenlemeler ve Kurum İçi Görüş, Bilgi Notu.....	108
N. Tavsiye ve Mütalaa Taleplerini İçeren Başvurular...	109
O. Gizliliği Kaldırılan Bilgi veya Belgeler.....	110
VI. BİLGİ EDİNME DEĞERLENDİRME KURULU.....	108
A. Kurulun Oluşumu.....	108
B. Kurulun Teşkilat Yapısı.....	110
C. Kurulun İşlevi.....	110
D. Kurula İtiraz Şekli.....	111
E. Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu Kararları.....	112
1. Emsal Kararlarından.....	113
2. İlke Kararlarından.....	116

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
BİLGİ EDİNME HAKKININ UYGULAMASI VE
İHLALLERE
KARŞI HUKUKİ KORUNMA

I.	UYGULAMA VE DEĞERLENDİRME.....	119
	A. Genel Olarak.....	119
	B. Değerlendirme.....	121
II.	BİLGİ EDİNME HAKKININ İHLALİ VE HUKUKİ	
	KORUNMA	122
	A. Genel Olarak.....	122
	B. Kamu Görevlilerinin Hukuki ve Cezai Sorumluluğu..	122
	C. İdarenin Sorumluluğu.....	124
	1. İdarenin Hizmet Kusuru.....	126
	a. Hizmetin Kötü İşlemesi.....	127
	b. Hizmetin Hiç İşlememesi.....	127
	c. Hizmetin Geç İşlemesi.....	128
	2. Kişisel Kusur.....	128
	3. Tazmin Borcu.....	128
	D. Yargı Yolu.....	129
	1. İptal Davası.....	130
	2. Tam Yargı Davası.....	131

III. BİLGİ EDİNME HAKKIYLA İLGİLİ DİĞER YASAL DÜZENLEMELER.....	132
A. Genel Olarak.....	132
1. Avukatlık Kanunu.....	132
2. Medeni Kanun.....	133
3. Devlet Memurları Kanunu.....	134
4. Nüfus Kanunu.....	134
5. Gümrük Kanunu.....	135
B. Bilgi Edinme Hakkı ve İdari Usul Kanunları...135	
1. Genel Olarak.....	135
2. Amacı.....	136
SONUÇ	
.....	138
YARARLANILAN KAYNAKLAR	140

ÖZET

Hukuk, hakkın kullanılma biçimini düzenleyen kuralların, süreçlerin ve yasal düzenlemelerin bütünü anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, bilgi edinme hakkının varlığı, aynı zamanda, yeni bir hukuk alanı olarak bilgi edinme hukukunu da ortaya çıkarmış bulunmaktadır. Bilgi Edinme Hakkı; kişilerin istedikleri belirli konularda, bu konunun ilgilisi olan idareden her türlü bilgi veya belgeyi talep etmesini sağlar ve yasa çerçevesinde bu talebin gerçekleştirilmesini idareye görev olarak yükleyerek idareyi hukuka bağlı kılma mekanizmasının işlemesine yardımcı olan bir haktır.

Bilgilenme hakkı, modern demokrasilerin ayırt edici bir özelliğidir. Bilgilenme hakkı veya yasadaki ifadesiyle bilgi edinme hakkı da idarenin saydamlığı açısından bulunması zorunlu bir haktır. İyi idare gerçek bir siyasal sistemdir. Bu sistem de saydam yönetimdir. Saydam yönetimin varlığı ise bireysel bilgilenme hakkının varlığına ve sır kavramının sınırlandırılmış olmasına bağlıdır.

Türkiye’de devam eden, e-Devlet çalışmaları ve Avrupa Birliği uyum projeleri kapsamında birçok kanun ve yeni düzenleme yapılmaktadır. Bu düzenlemelerden biri de hem kamu kurum ve kuruluşlarının sahip olduğu bilgiyi daha verimli ve etkin bir biçimde yönetmelerini sağlayacak hem de vatandaşların kamu hizmetleri konusunda bilgi edinme hakkını yerine getirecek olan “Bilgi Edinme Hakkı Kanunu”dur. Sözü konusu kanun, şu anda ellinin üzerindeki ülkede yürürlüktedir ve demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olan eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun olarak kişilerin bilgi edinme hakkını kullanmalarına ilişkin esas ve usulleri düzenlemek için hazırlanmıştır. Böylece kurum ve kuruluşların üretmiş oldukları kurumsal bilgi kontrol altına alınacak, güvenlik, gizlilik ve paylaşılabilirlik sınırları belirlenecektir. Bu çalışmada bilgilenme özgürlüğü ve bunun hukuksal boyutu incelenmiş, genel olarak bilgi edinme hakkının gelişimi ve Türkiye’deki görünümü irdelenmiştir.

ABSTRACT

The law means that contains the whole rules, processes and legals to arrange the using type of rights. According this, the existence of right to get information is also related to existence of the new law area that is called "law of right to get information". Right to get information; obtains each information and documents from the public foundations about the specific subjects required by them and is that associates to the mechanism for being related to the law system by loading to promulgate in content of legislation, as a duty to the public foundation.

Right to get information is specific characteristic in the modern democratic systems. Right to get information is necessary for transparency of public foundations. Ideal management is a real political system. This system also transparent. The existence of transparency management is also the existence of individual right to get information and related to limited secret concept.

E-Government process in Turkey as one of the adoption projects encompasses many legislation including some regulations. One of these regulation is that Freedom of Information Act that will provide to manage their information and enable citizens acquire information efficiently and productively. Laws that are made for this purpose in over 50 countries and effective as of democratic and flexible public management. By means of that, the regulations work in the aim of public's fair use and access to information. With this study identifies freedom of get knowledge and its legal dimensions. In this thesis; developments and improvements at the freedom of get knowledge and its perspective in Turkey were examined.

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AD : Adalet Dergisi

AİD : Amme İdaresi Dergisi

AİHM : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

a.g.e. : adı geçen eser

Any : Anayasa

AYM : Anayasa Mahkemesi

AYMKD : Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi

AÜHFD : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

AÜSBF : Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi

AÜSBFD : Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi

BM : Birleşmiş Milletler

BEDK : Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu

BEHK	: Bilgi Edinme Hakkı Kanunu
bkz	: bakınız
C	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DD	: Danıştay Dergisi
DKD	: Danıştay Kararları Dergisi
DMK	: Devlet Memurları Kanunu
DÜHF	: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Ed/ Eds	: Editor/ Editors
GHD	: Güncel Hukuk Dergisi
GÜHFD	: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
Haz.	: Hazırlayan
HUMK	: Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
İHAM	: İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi
İHAS	: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi

İHİD	: İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi
İÜHF	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
İÜHFD	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
İYUK	: İdari Yargılama Usulü Kanunu
KBT	: Kurula Başvuru Tarihi
KOUHFD	:Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
KS	: Karar Sayısı
KT	: Karar Tarihi
LHD	:Legal Hukuk Dergisi
Mad/md	: Madde
Mat.	: Matbaacılık
No	: numara/ number
PL	:Public Law
Pub	: Publication
RG	: Resmi Gazete

S	: Sayı
s	: sayfa
SÜHFD	: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
TBBD	: Türkiye Barolar Birliği Dergisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TİD	: Türk İdare Dergisi
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TODAİE	: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü
TÜSİAD	: Türkiye Sanayiciler ve İş Adamları Derneği
Üni	: Üniversite
vd	: Ve devamı
vs	:vesaire
Yay.	: Yayıncılık
YÜHFD	: Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

GİRİŞ

Bilgi Edinme Hakkı; kişilerin istedikleri belirli konularda, bu konunun ilgilisi olan idareden (Kamu kurumu ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarından) her türlü bilgi veya belgeyi talep etmesini sağlayan ve yasa çerçevesinde bu talebin gerçekleştirilmesini idareye görev olarak yükleyen, idareyi hukuka bağlı kılma mekanizmasının işlemesine yardımcı olan bir haktır. Çalışmamızda; bu hakkın ortaya çıkış sebepleri, ilgili olduğu kavramlarla birlikte bilgilenme hakkının kapsamı, gelişimi, hukuki yeri ve önemi, özellikle ülkemiz mevzuatı, kısmen de diğer ülkelerdeki konumu ele alınıp incelenecektir.

Bilgilenme hakkı, modern demokrasilerin ayırt edici bir özelliği olarak kabul edilmektedir. Demokrasi katılım rejimi olarak bilinmekle beraber gerçek bir demokratik yönetimden bahsedilmesi için saydam bir idari yapı gerekliliği kuşkusuzdur. *Bilgilenme hakkı* veya yasadaki ifadesiyle *bilgi edinme hakkı* da idarenin saydamlığı açısından bulunması zorunlu bir haktır.

Çağımızda *hukuk devleti* ve *demokrasi* etle tırnak gibi birbirine bağlıdır. Çağdaş demokrasileri etkili kılan ve hayatiyetini sağlayan ise toplumsal bilinç ve sürekliliktir¹. Bu bilinç, bireyin idarenin elinde bulunan bilgi ve belgelere ulaşma hakkının varlığıyla sağlanmaktadır. Özellikle bilgi toplumu gerçeği, bilgi edinme hakkının günümüzde sadece uluslar arası ve ulusal belgelerde korunan bir temel hak değil, aynı zamanda modern toplumun temel özelliklerinden birini oluşturduğu yaklaşımını ortaya çıkarmıştır². Çünkü iyi işleyen yönetim

¹ Özdemir Özok, “Demokrasi ve Yargı”, **Demokrasi ve Yargı Sempozyumu (04-06 Ocak 2005)**, Türkiye Barolar Birliği Yayını, No 78, s. 2.

² T.Ayhan Beydoğan, “Gizlilik, Bilgi Edinme ve Demokrasi”, **Yeni Türkiye, Demokratikleşme ve Yeni Anayasa Özel Sayısı**, 1999, s. 217.

salt ceza normlarıyla gerçekleştirilemez. Ceza normları, norma aykırı işlemleri engelleyerek, kamu idaresine saygınlık, sadakat ve kamu idaresinin işleyişinde eşitliği sağlamayı amaçlamaktadır. Sayılan amaçlara ulaşılabilmesi için bireyle idare arasındaki dengenin doğru kurulması gerekir. İyi idare gerçek bir siyasal sistemdir. Bu sistem de saydam yönetimdir. Saydam yönetimin varlığı ise bireysel bilgilenme hakkının varlığına ve sır kavramının sınırlandırılmış olmasına bağlıdır³. Saydamlık kamu kurum ve kuruluşlarının tüm etkinliklerinin, tüm gelir ve giderlerinin daha izlenebilir ve gözlenebilir duruma gelmesidir⁴. Bu hakkın kullanımı sayesinde ülkede hesap sorma süreci etkinleşmekte, böylece kamu yönetiminde saydamlık sağlanmakta ve demokratik hukuk devleti kurallarının işleyişine imkan tanınmaktadır⁵.

Çalışmamız dört bölümden oluşmakla birlikte; birinci bölümde bilgilenme hakkının temeli, ilgili olduğu diğer kavramlarla birlikte hakkın tanımlanması ve hakkın düzenleniş şekli ele alınmıştır. Yasal diğer tüm haklar gibi bilgi edinme hakkının da yasalaşmadan önceki süreci belirli kavramlarla ilişkilidir ve konunun somut olarak anlaşılabilmesi için hakkın temelinden bahsedilmesi kaçınılmazdır. Yeni kamu yönetimi anlayışında kamu kaynaklarının etkin, verimli ve ekonomik bir biçimde kullanılması için kamusal hizmetlerin sunumunda saydamlık ve hesap verilebilirlik beklenir. Bunun için vatandaşların kendileri ile ilgili yönetimin elinde bulunan bilgi ve belgelere erişme hakları olmalıdır. Hesap verilebilirlik anlayışında sadece siyasi hesap verilebilirlik değil, yönetsel, mali ve etik hesap verilebilirlikten de bahsedilir.

³ Çetin Özek, **Basın Özgürlüğünden Bilgilenme Hakkına**, 1.Bası, İstanbul: Alfa Yayınevi, Eylül 1999, s. 62.

⁴ Ahmet Erol, **Dilekçe Hakkı ve Bilgi Edinme Hukuku (Gerekçeli ve İçtihatlı)**, Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, 2005, s. 289.

⁵ Erol, a.g.e., s. 292.

İkinci Bölümde bilgilenme hakkının doğuşu, uluslararası hukukta bilgi edinme hakkının yeri, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında bilgi edinme hakkının ele alınışı ve karşılaştırma amaçlı olarak da diğer bir kısım ülke hukuklarında bilgi edinme hakkı incelenmiştir. Çalışma konusu yönünden daha önemli ve benzer bir hak olduğu şüphesiz bulunan dilekçe hakkının Türk Hukukunda gelişim sürecine yer verildikten sonra 3071 Sayılı Yasanın analizi yapılmıştır.

Üçüncü Bölümde 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununa, Avrupa Birliğinin bilinen etkisine değinildikten sonra söz konusu yasanın getirdiği düzenlemeler açısından ayrıntılı biçimde üzerinde durulmuştur. Aynı bölümün üçüncü kısmında çalışmanın başlığında da yer alan *idarenin bilgi verme yükümlülüğü* üzerinde durulacaktır. Zira Bilgi Edinme Hakkı Kanunuyla, birey karşısında her zaman daha güçlü olan idare önemli bir yükümlülük altına alınmıştır. İdareyi oldukça sistemli bir biçimde çalışmaya iten bu kanundan yararlanma biçimi, kanunun sınırlarıyla birlikte anlatılacaktır. 4982 Sayılı Yasanın uygulaması şüphesiz bir takım uyuşmazlıkları da beraberinde getirecektir. Özellikle idareyi belirli yükümlülükler altına alan yasayla, bu yasadan yararlanmak isteyen bireylerle idare bünyesinde bulunan kamu görevlilerinin karşı karşıya kalması kuvvetle muhtemeldir. Elbette kamu görevlileri yaptıkları işlerin yanında sonuçlarından da sorumludurlar. Bu yasayla kural ve düzenlemelere odaklanmak yerine amaçlara ulaşmak, cevap verilebilirliğin arttırılması, kaynakların etkin ve verimli kullanılması hedeflenmektedir⁶. Söz konusu hedefin gerçekleşmesi nedeniyle uyuşmazlıkların çözüm yolu olan hukuki boyutundan dördüncü bölümde bahsedilecektir.

Vatandaşlar, hakkında bilgi edinmek istediği konularda idareye kolay ve uygulanabilirliği olan bir sistemde ulaşabilirse bireylerin gözünde Devletin daha güçlü bir hale geleceği çoğu düşüncenin ortak

⁶ Asım Balcı, “Kamu Yönetimde Hesap Verilebilirlik Anlayışı”, **Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2003, s. 124.

paydasıdır. Avrupa Birliğinin olumlu etkisiyle somut olarak gündeme gelen ve yasalaşan bilgilenme hakkının genel değerlendirmesi sonuç bölümünde yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİLGİ EDİNME HAKKININ TEMELİ

I. KAVRAMLAR VE TANIMLAR

1. Bilgi Talep Etme Özgürlüğünün Temeli

a. Hak ve Özgürlük

Özgürlük; kelime anlamı olarak ‘herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, serbesti; her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi iradesine, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi durumu, hürriyet’ şeklinde tanımlanmaktadır⁷. Bilgi edinme hakkından temel bir hak olarak sürekli bahsedilmekle birlikte acaba bilgi edinme bir hak mı yoksa bir özgürlük müdür?⁸ Aslında ‘hak’ ve ‘özgürlük’ ayrımı sadece bilgi edinme hususunda değil, genel anlamda hukukun da çözmekte zorlandığı bir problem olarak görülmektedir⁹. Hak ve özgürlük bir gerçeğin iki yönü olarak değerlendirilmektedir. Özgürlük bir haktır ve her hak özgürlükle gerçekleşir. Hak hürriyetin konusu, hürriyet ise hakkın vasıtasıdır¹⁰. Bu nedenle her hangi bir *hakkın* kullanımından bahsetmek için *özgürlüğün* olmazsa olmaz koşul olduğu söylenebilir.

⁷ **Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük 2**, K-Z, Ankara, 9.Bası, 1998, s. 1747.

⁸ Esra Atalay, “Bilgi Edinme Özgürlüğü”, **Manisa Barosu Dergisi**, Yıl 16, Temmuz Ekim 1997, s. 62.

⁹ Cemil Kaya, **İdare Hukukunda Bilgi Edinme Hakkı**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005, s. 36.

¹⁰ Hüseyin Nail Kübalı, **Anayasa Hukuku Dersleri Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler**, İÜHF Yayınları, No:351, İstanbul, 1971, s. 164.

b. Düşünce Özgürlüğü

Demokrasi kuramcılarında Montesquieu'ya göre düşünce özgürlüğü en önemli özgürlüktür. Düşünürün göre, “insan, dinamik, yaratıcı ve erdemli bir varlıktır. Fakat bu nitelikler ancak özgür bir ortamda işlerlik kazanır ve gelişir. Özgür olmayan bir ortam, kuşku ve korku, kuşku ve korku da belirsizlik, güvensizlik ve uyuşukluk getirir”. Montesquieu'nun bu görüşleri günümüzde de geçerlidir. Düşüncenin özgürce ifade edilebildiği ortamlarda demokratik kurumlar varlıklarını sürdürmekte ve gelişme olanağı bulabilmektedirler¹¹. Düşünce özgürlüğü hem kişisel bir özgürlük, hem de demokrasinin işlemesi için toplumsal değer taşır. Bu iki nitelik bireylere, devlet ve siyasal iktidarla ilgili anayasal düzenlemeleri beğenmeme, eleştirme ve değiştirilmesini isteme hakkı verir¹².

Düşünce özgürlüğü olmadan ifade özgürlüğünden söz edilemeyecektir. Genelde “düşünceyi açıklamak” özgürlüğü “halkın bilgilenme, gerçekleri öğrenme hakkının” gerçekleştirilmesini sağlar¹³. Düşüncenin oluşabilmesi için de bilgi edinme hakkının kesin güvence altına alınması gerekir. Zora ve şiddete dayalı totaliter nitelikli ya da en azından demokratik olmayan rejimlerin demokratikleşmesi ve gizlilik kültürünün göreceli olarak azalması bilgi edinme hakkının daha geniş kitleler tarafından kullanılmasına olanak tanıyacaktır.

¹¹ Ahmet Çelik ve Yaşar Tonta, “Düşünce Özgürlüğü, Bilgi Edinme Özgürlüğü ve Bilgi Hizmetleri”, <http://yunus.hun.edu.tr/~tonta/yayinlar/beozgur.html>, Erişim Tarihi: 02.02.2006,

¹² Server Tanilli, **Devlet ve Demokrasi, Anayasa Hukukuna Giriş**, 2.b, İstanbul: Say Kitap Pazarlama, 1981, s. 192.

¹³ Fikret İlkiz, “Bekçi Köpeğinin Sırrı”, http://www.ivhp.org.tr/archive/2004_08_01_archive.htm, Erişim tarihi:12.04.2006.

c. İfade Özgürlüğü

İfade özgürlüğü, diğer bütün temel hak ve özgürlüklerin temeli ve hatta hak ve özgürlüklerin içinde en önemlisidir denilebilir. Çünkü diğer birçok özgürlüğün varlığı, bu özgürlüğün gerçekleşmesine bağlı bulunmaktadır¹⁴. Bilgi alma hakkı ve özgürlüğü ifade özgürlüğünün oluşumunun önemli unsurlarındandır.

Bilgi paylaşımı, bilgi ve düşüncenin serbest akışı amacıyla, ifade özgürlüğünün bir görünümü olarak, kişilerin hakkın sahibi olduğu 3. Kuşak Özgürlükler kapsamında değerlendirilmektedir¹⁵. İfade özgürlüğü, kamu makamları tarafından müdahale olmaksızın ve ulusal sınırlar dikkate alınmaksızın, görüşlere sahip olma, bilgi ve düşünceleri edinme ve bunları yayma özgürlüğünü içermektedir. İfade özgürlüğü, hoşgörünün, çoğulculuğun ve açık fikirliliğin

¹⁴ Cüneyt Toraman, “İfade Özgürlüğü”, www.hukukcularder.org, Erişim Tarihi:30.05.2006.

¹⁵ “Üçüncü kuşak hak ve özgürlükler ise günümüz dünyasının içinde bulunduğu koşulların yarattığı ve temel insan hakları listesine eklemek istediği yeni kavramlardan oluşmaktadır. Çevre hakkı, barış hakkı, kök hücreye, genetiğe ve genetik açıdan değişikliğe uğramış organizmalara ilişkin haklar, internet ve internet üzerinden yapılan iletişime ilişkin haklar günümüz dünyasının bir insan hakkı olarak düzenlenmesini istediği yeni alanları oluşturmaktadır”, Firuz Yaşamış, “Anayasa Hukuku ve İnsan Hakları Açısından Bilgi Edinme Hakkı”, http://www.bilgiedinmehakki.org/archive/2004_06_01_archive.asp, Erişim tarihi 10.04.2006.

gereği olarak, sadece lehte olduğu kabul edilen zararsız ya da ilgilenmeye değmez görülen bilgi ve düşünceler için değil, ayrıca Devletin ve nüfusun bir bölümü aleyhinde olan bilgi ve düşünceler için de uygulanmakta ve anayasalar ve yasalar ile güvence altına alınmaktadır. Kamu kurum ve kuruluşlarının, vatandaşından elde ettiği ve ellerinde bulunan geniş bilgi/belge birikimini sır olma özelliğinden çıkararak vatandaşı ile paylaşımı bilgiye erişim hakkının temelini oluşturmaktadır.

d. Demokrasi ve Bilgi Edinme Özgürlüğü

“Demokrasi, dünyanın hiçbir yerinde dört ya da beş yılda bir gidilen sandıklarla istenilen düzeyde gerçekleşmez”¹⁶. Demokratik hukuk devleti deyimi, bütün devlet iktidarının temel haklarla çerçevelenmesini, bağımsız mahkemelerin ve hakim teminatının varlığını, kuvvetler ayrılığı ilkesini, Devlet iktidarının kanun ve hukukla bağlanmasını gerektirir¹⁷. Demokratik hukuk devleti ulusla kaynaşmış, ulusun hizmet ve denetiminde olduğu için; yönetim saydam olur; yurttaşlara ve kümelere, güvenir ve onlara hem devletin hem de yerel yönetimlerin elindeki bilgi ve belgelere ulaşma hakkını tanır¹⁸. Demokratik yönetim ile yönetimde demokrasi eş anlamlı gibi gözükse de aslında farklı, biri diğerinin tamamlayıcısı olan kavramlardır. Birincisi seçim denilen bir yöntemle sağlanabildiği halde ikincisi için çok daha teknik bir sistemin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Yasa yetkisiyle donatılmış kurumlar ve yerinden yönetimin bazı karar

¹⁶ İl Han Özay, **Günüşığında Yönetim**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2002, s.9.

¹⁷ Özkan Tikveş, **Teorik ve Pratik Anayasa Hukuku**, Acargil Matbaası, s.364.

¹⁸ İlker Hasan Duman, **Konu ve Sorularla Hukuk Devleti, Son Anayasa ve Yasa Değişiklikleriyle**, 2.b, Kartal: Şeker Matbaacılık, 2003, s.456.

organlarının genel seçimlerle oluşturulması demokratik yönetimin ilk ve vazgeçilmez koşulu ise de bu şekilde ortaya çıkan yönetimin işleyişine demokratik denilebilmesi için hukuksal düzeyde bireylerin seçme ve seçilme hakkına sahip olmaları, hem de idarenin karar alma sürecine katılarak onu etkileyebilme olanağına yasal olarak kavuşturulmaları gerekir¹⁹. Demokrasi katılım rejimidir, saydamlık olmadan katılım olmaz. Dolayısıyla demokrasi gerçekleşmez²⁰. Yönetimde demokrasiden bahsedilebilmesi için; idarenin işlemlerini yaparken uyması gereken “usul kuralları”nın belirlenmiş, idarenin karar alma süreci gözlem ve katılıma açık olması gerekmektedir²¹.

aa. Saydamlık

Saydamlık, devletin gerçek patronlar durumunda olan yurttaşlara karşı daha sorumlu hale gelmesi ve devlet sırrı niteliğindeki sınırları son derece daraltılmış olan bir alan dışındaki tüm etkinliklere yönelik bilgilerin yurttaşların kullanımına ve bilgilerine sunmasıdır²².

Bugün çağdaş demokrasilerde, idarelerin yaptıkları işler hakkında tek yönlü olarak halka bilgi vermesi yeterli kabul edilmemekte; kamusal faaliyetlerin topluma daha açık olması ve kişilerin kamu bilgi servislerinden bağımsız olarak, istedikleri bilgi ve belgelere erişebilmesi yolları tanınmaktadır. Bu yollardan biri olan bilgi edinme hakkı , modern demokrasinin ayırt edici bir özelliği olmakta ve onun

¹⁹ Özay, **Günüşığında Yönetim**, Alfa Yayınları, s.70.

²⁰ Emre Eren, **Bilgi Edinme Kanunu ve TC Anayasası**, 2.Bası, İstanbul:Deniz Kitapevi, 2006, s.3.

²¹ Ayşegül Tansen, “Bilgi Edinme Hakkının Evrensel İlkeleri”, www.tesev.org.tr, Erişim Tarihi:18.04.2006

²² Erol, a.g.e., s.289.

vazgeçilmez bir unsuru sayılmaktadır²³. Demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün gereklerinden olan Bilgi Edinme Hakkı, bireylere daha yakın bir yönetimi, devletin halkın denetimine açıklığı, şeffaflığı sağlama işlevlerinin yanı sıra halkın Devlete karşı duyduğu kamu güvenini daha yüksek düzeylere çıkarmada önemli bir rol oynamaktadır. Kullanılan bu hak sayesinde hem halkın Devleti denetimi kolaylaşmakta hem de Devletin demokratik karakteri güçlenmektedir²⁴. Saydamlık yalnız yönetimin demokratik denetimini değil, yönetsel çalışmalarda etkinlik ve verimlilik de sağlar²⁵. Özgürlüklerin güvencesi, insan haklarına dayalı, hukukun üstünlüğünü temel alan bir rejimde gerçekleşir²⁶. Bireysel bilgilenme hakkı saydam yönetimin önemli unsurlarından olmakla birlikte demokratik bir sistemde yaşam alanı bulmaktadır²⁷.

bb. Gizlilik

Gizlilik kamu yönetiminin geleneksel kökleşmiş özelliklerindedir. Weber, yönetimin bu eğilimini yıllar önce fark etmiş ve bürokrasilerin

²³ “Türkiye'nin demokrasi sorununun çözülmesi, bir ölçüde halkın bilgilere ulaşma hakkının gerçekleşmesine, onun gerçekleşmesi de, ilişkilerdeki yozlaşmanın engellenmesine bağlıdır.”; Yüksel Başer, <http://www.byegm.gov.tr>, Erişim tarihi:12.04.2006

²⁴ Cihan Koç ve Alp Aziz Bacak, “4982 Sayılı Yasanın Genel Gerekçesi Ve Avrupa Birliği Uyum Komisyonu Raporu”, **Gerekçeli – Açıklamalı Bilgi Edinme Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun**, 1.Bası, İstanbul: Kartal Yayınevi, 2006, s.9.

²⁵ Duman, a. g. e. , s.456.

²⁶ Akın Birdal, İnsan Hakları Derneği Genel Başkanı, Basın Özgürlüğüne Karşı Çıkarılmak İstenen Sansür Yasasına İlişkin Düzenlediği Basın Toplantısı Metni,21.11.1996, www.ihd.org.tr, Erişim tarihi:12.04.2006.

²⁷ Aydın Gülan, “Bilgi Edinme Hakkı”, **Bilgi Edinme Hakkı Paneli** (5 Mayıs 2004), Türkiye Barolar Birliği Yay., 1.bası, Haziran 2004, s. 101.

bilgilerini ve niyetlerini gizli tutarak, meslekten yetişmiş olanların üstünlüğünü artırmaya çalıştığını, bürokratik yönetimin her zaman gizli oturumlara eğilimi olduğunu ve bilgisini karşıt bakışlardan gizlemeye çalıştığını belirtmiştir²⁸. Oysa yönetsel kapalılık kirlenmenin ve yozlaşmanın asıl nedenidir²⁹.

Yönetimde açıklık; idarenin karar alma sürecindeki bilgi edinme hakkının temelindeki yönetimin saydamlığı, yönetim gibi kavramların vurgulanmaya başlanması çok gerilere gitmemektedir. Kanunun yürürlüğe girmesiyle Türkiye’de , insan hakları aktivizmi için de yeni bir kapı açılmaktadır³⁰.

e. Bilgilenme Hakkı

Bilgi alma özgürlüğü, bireyler için idarenin sahip olduğu bilgilere ulaşma anlamını içerdiği gibi, belli siyasi düşünceye sahip olanların düşüncelerine de ulaşma anlamını içerir. Bunun yanında, bilgi alma hakkı, sadece sivillerle sınırlı olmayıp, idareyi de kapsamaktadır. İdarenin de, (çok özel durumlar hariç) talep edilen bilgiyi verme yükümlülüğü vardır. Kişi, bütün bu bilgilere çok rahat bir şekilde ulaşabilmeli ki, bu bilgi ve düşünceler arasında sağlıklı bir tercih yapabilsin. Bilgilenme hakkı sayesinde bireyin tercihlerini sağlıklı yapması çoğulculuğu, toplumda uzlaşmayı, demokratik denetimi sağlar. Bu açıdan söz konusu hak, çağımızda insan haklarını kapsayan temel haklardandır³¹.

Bilgi özgürlüğü veya bilgi edinme hakkı hem çok eski ve bilinen anayasal kavramların bir devamı hem de çağın ortaya çıkardığı yeni

²⁸ Max Weber, **Sosyoloji Yazıları**, Çev. Taha Parla, 5.Bası, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s.315.

²⁹ Duman, a.g.e., s.456.

³⁰ Turgut Tarhanlı, “Bilgi Edinme Hakkı”, **GHD**, S. 4 (Nisan 2004), s.12-13.

³¹ Özek, a.g.e., s. 547.

anayasal ve yönetsel gereksinimlerin sonucu olan yeni bir kavramdır³². Bu kavram, günümüzde gerek uluslararası ortamda ve gerekse Türkiye’de yapılmakta olan anayasa hukuku tartışmalarında üzerinde en sık durulan konulardandır. Her iki kavram da gün ışığında yönetim, bilgi edinme özgürlüğü, saydamlık ve açık toplum, hesap verebilirlik ve hatta kamu yönetimi gibi kavramlarla da yakından ilgili bulunmaktadır. Ülkemizde ifade ve bilgi özgürlüğü, bilgi edinme hakkı ve iyi yönetim hakkı çerçevesinde meydana gelen son anayasal değişiklikler her iki hak konusunda da Avrupa Birliği normlarına uygun düşen gelişmeler olarak ortaya çıkmaktadır.

II. BİLGİ EDİNME HAKKININ DÜZENLENİŞİ

A. Bilgi Edinmeyi İdarenin Takdirine Bırakan Sistem

Bilgi ve belgelere erişme konusunda genel bir yasal düzenleme yoksa ve bilgi verme veya alma açıkça bir yasa kuralı tarafından da yasaklanmamışsa, bildi edinme idarenin takdir yetkisi içindedir.³³ Bilgi Edinmenin idarenin takdir yetkisine bırakılmasının temel sebebi ise, yönetimde açıklığı sınırlandırmaktır³⁴.

Bilgi edinmeyi idarenin takdirine bırakan sistemlerde, idareler hangi tür bilgi ve belgelerin nasıl, ne zaman ve ne ölçüde halka sunulacağını kendileri belirlerler. Bu sisteme sahip ülkelerde genel olarak yönetilenler, ilgili idarenin basın ve halka ilişkiler biriminin, kitle iletişim araçlarına verdikleri demeçler yoluyla bilgi edinirler³⁵. Bu

³² Yaman Akdeniz, “İnsan Hakları ve Türkiye’de Bilgi Edinme Hakkı”, http://www.bilgiedinmehakki.org/archive/2004_06_01_archive.asp,

Erişim Tarihi:12.04.2006.

³³ Tekin Akıllıoğlu, “Yönetimde Açıklık-Gizlilik ve Bilgi Edinme Hakkı”, **AÜSBFD**, C 46, S. 3-4, Haziran Aralık 1991, s.9.

³⁴ Akıllıoğlu, “Yönetimde Açıklık”, s.10.

³⁵ Ramazan Yıldırım, “İdare Hukuku Açısından Bilgi Edinme Hak ve Özgürlüğü”, **T.C Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslar arası Sempozyumu** (17-18 Ocak 1998), s.231.

durum halkın bilgi edinmesi değil, ancak idarenin bilgi vermesi olarak adlandırılabilir. Çünkü idare; talep olmaksızın, bir nevi bahşetme ya da kamu düzenini istediği kalıpta korumak amacıyla var olan bilgiyi ya da vatandaşın var olmasını beklediği bilgiyi yine kendi doğruları çerçevesinde sunacaktır. Yönetilenler, idarenin verdiği bilgi ve belgelerle yetinmek zorundadırlar. Bununla birlikte genel bir düzenleme bulunmayan sistemlerde, kanunlar, özel olarak ve belirli konularda idareyi bilgi verme ödevi altına sokabilir. Burada da vatandaşın bilgi edinmesi değil idarenin kendinin belirlediği konularda kendi kendine bu ödevi yüklemesi söz konusu olmaktadır.

B. Bilgi Edinmeyi Bir Hak Olarak Düzenleyen Sistem

Bilgi edinmeden hak olarak söz edebilmek için bu hususun genel bir yasal düzenleme olarak var olması gerekir. İdari faaliyetlerden kişilerin bilgi edinmesini bir hak olarak düzenleyen hukuk sistemlerinde idarenin bilgi ve belge verme konusundaki yetkisi bağlı yetkidir. Bu sistemde, kişilerin bilgi ve belgelere erişmesi ve açıklık, kural; gizlilik ise istisnadır. Bilgi edinmeyi bir hak olarak düzenleyen sistemlerde, istisnalar saklı kalmak kaydıyla idare her konuda bilgi verme ödevi, bireyler ise bilgi edinme hakkına sahiptir³⁶. Bilgi edinme hakkı bu anlamda bazı ülkelerde '*bilgi edinme hakkı kanunu*' adı altında genel bir yasayla, bazı ülkelerde anayasayla bazı ülkelerde ise hem genel bir bilgi edinme hakkı kanunu ve hem de anayasal teminat ile sağlanmıştır.

Genel yasal düzenleme bu hakkı, ya herkese (*erga omnes-mutlak*) yada taraflara/ilgililere (*inter partes- nisbi açıklık*) tanımış olabilir. 'Herkese açıklık' yönetsel belgeleri görme konusunda ilgilinin niteliği hakkında hiçbir şart öngörülmez, herkes tarafından istemde bulunulabilmesini ifade etmektedir. Buna karşılık 'taraflara ya da

³⁶ Akıllıoğlu, "Yönetimde Açıklık", s.9.

ilgililere' açıklık, bir yönetsel yönetime ilgili veya taraf niteliğiyle katılanların sahip oldukları bilgi alma hakkını ifade etmektedir³⁷. Bilgi ve belgelerde herkese açıklığın hakim olduğu hukuk sistemleri, evleviyet ilkesi (*argumentum a fortiori*) gereği, ilgililere açıklığı da içerir³⁸.

Maddi anlamda kanun genel ve soyut hukuk kurallarını ifade etmektedir. Şekli anlamda ise içerdiği kuralların niteliğine bakılmaksızın Yasama organınca kanun adı altında ve kanunlar için öngörülen usuller izlenerek yapılan yasama işlemidir. Yasalar en azından teorik olarak genel yararı sağlamak amacıyla yapılır³⁹.

Demokratik bir toplumun oluşabilmesi, (önemli-önemsiz ayırımına gidilmeksizin), her türlü bilgi ve haber kanallarının, (tümünün) "açık" ve "özgür" olmasını zorunludur. Bu kanallardan biri veya bir kaçının tıkalı olması, sağlıksız bir bünye demektir. Sağlıksız bir bünyenin (toplumun), geleceğe yönelik sağlıklı adımlar atması ise mümkün değildir⁴⁰. İnsan haklarına dayalı, hukukun üstünlüğünü temel alan bir rejim, özgürlüklerin güvencesidir⁴¹.

Demokratik siyasal yaşam, düşünen, bilgi edinen bunların ışığında siyasal tercihini yapan insanların varlığıyla işlerlik kazanır⁴². Bu nedenle "devletin korunması iddiasıyla" halkın bilgilenme hakkı

³⁷ Auby, J.M., La procedure administrative non contentieuse, Dalloz, Chronique VII, 1956, S.30; Langrod, s.85'den Tekin Akıllıoğlu, **Yönetim Önünde Savunma Hakları**, Ankara: TODAİE Yayınları., No:206, 1983, s.114.

³⁸ Akıllıoğlu, Savunma Hakları, s.115. "*Durumun doğal sonucu olarak, herkese açıklık halinde, idari usulde bilgi edinme hakkı ayrıca düzenlenmiş olmasa da kendiliğinden vardır.*"

³⁹ Oktay Ekşi, "**Susturarak Mücadele**", Hürriyet, 30 Nisan 2006, s.27.

⁴⁰ Toraman, a.g.m bkz

<http://www.hukukcularder.org/raporlar/cuneytt.htm>

⁴¹ Birdal, a.g.m bkz <http://www.ihd.org.tr/basin/bas961121.html>

⁴² Çetin Özek, "**Basın Özgürlüğünden Bilgilenme Hakkına**", Güncel Hukuk Dergisi, Nisan 2004, s.17.

sınırlandırılmaz. Hükümetlerin halkından gizleyeceği bir şey olmamalıdır. Gizlenecek sırların en aza indirildiği demokrasi güçlüdür. Bireysel bilgilenme “hak”tır. Bu hakka işlerlik sağlayan “doğru ve yaygın haber dolaşımıdır”. Bu sayede devletin korunması adı altında despotik sonuçlar doğuracak yargı kararları da alınmaz. Zaten yargı bu tür kararları da vermez. Bir ülkede özgür, doğru ve yaygın haber dolaşımının varlığı demokratik siyasal düzenin temel ölçütüdür. Aksine bunu engelleyen, sınırlayan yasal düzenleme yapılmaz. Uygulamada despotik kararlar görülmez ve böyle uygulamalar gerçekleştirilemez⁴³.

III. BİLGİ EDİNME HAKKI VE KAMU YÖNETİMİ KAVRAMLARIYLA İLİŞKİSİ

A. Açıklık-Gizlilik

Açıklık ve şeffaflık kavramı, gizlilik kavramının olumsuzluklarının giderilerek, yönetilenlerin, yönetenlerin işlem ve faaliyetlerini denetlemesinin sağlanması düşüncesi üzerine ortaya çıkmıştır⁴⁴. Yönetimde açıklık, demokrasinin yönetime yansıyan boyutunu ve halkın kamu yönetimi karşısındaki hassasiyetinin düzeyini ifade etmektedir. Açıklığı bir yönetim politikası haline getiren ilk ülke İsveç (1776) olmuştur. Onu sırasıyla Finlandiya (1951), ABD (1966), Norveç ve Danimarka (1970), Avusturya (1973), Hollanda ve Fransa (1978) ve Kanada (1982) izlemiştir⁴⁵.

Kavramsal olarak değerlendirildiğinde gizlilik, bilgi, belge ve diğer verilerin açıklanmamasını ifade ederken, açıklık kavramı perdelerin kaldırılmasını ve arkasında olanların görünmesini, aleniliği,

⁴³ İlkiz, a.g.m, bkz http://www.ivhp.org.tr/archive/2004_08_01_archive.htm

⁴⁴ Bacak ve Koç, a.g.e., s.203. Bilgi Edinme Hakkı ile Avrupa Birliği Uyum ve Adalet Komisyonları Raporları (1/632), TBMM, 22.Dönem, Yasama Yılı:1,S.S.248, Genel Gerekçe, s.1.

⁴⁵ Bilal Eryılmaz, “Bürokrasi ve Yönetimde Açıklık”, **Politik Yozlaşma ve Şeffaf Yönetim Sempozyumu**, İzmir 1994, s.166.

saklanan şeylerin bilinmesini anlatmak için kullanılır. Yönetim biliminde açıklık ‘idari açıklık’, ‘yönetimde şeffaflık’, ‘gün ışığında yönetim’ veya ‘idari demokrasi’ gibi terimlerle ifade edilmektedir⁴⁶.

Anayasamızda vatandaşın bilgi edinmesi ile bilgi edinme hakkının sınırlandırılmasına ilişkin açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak, 26. maddenin ikinci fıkrasında düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin hangi ölçülere göre sınırlandırılacağı gösterilirken “Any Mad.26/2 (Değişik: 3.10.2001-4709/9 md.) *Bu hürriyetlerin kullanılması, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlandırılabilir.*” hükmüne yer verilmiştir. 28. maddesinin dördüncü fıkrasında, “ *Devletin iç ve dış güvenliğini, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü tehdit eden veya suç işlemeye ya da ayaklanma veya isyana teşvik eder nitelikte olan veya Devlete ait gizli bilgilere ilişkin bulunan her türlü haber veya yazıyı, yazarlar veya bastırıcılar veya aynı amaçla, basanlar, başkasına verenler, bu suçlara ait kanun hükümleri uyarınca sorumlu olurlar.*” şeklinde bir düzenleme getirilmiştir.

Bilindiği üzere, kamu kurum ve kuruluşlarında açıklık ve şeffaflık kavramı, olumsuz olarak görülen gizlilik kavramının giderilmesi ile yönetilenlerin yönetenlerin işlem ve faaliyetlerinin denetlemesinin sağlanması düşünceleri üzerine ortaya çıkmıştır. Demokratik ülkelerde Bilgi Edinme Özgürlüğü, temel hak ve özgürlüklerin kullanılması bağlamında vazgeçilmez temel haklardan biri olarak kabul edilmektedir.

⁴⁶ Musa Eken, “Kamu Yönetiminde Gizlilik Geleneği ve Açıklık İhtiyacı” , **AİD**, C.27,Haziran 1994, s.39.

Bu kavramların iki yönü olduğu bilinmektedir. Bunlardan birincisi kamu ve kuruluşların “bilgi verme ödevi” , ikincisi ise “vatandaşların bilgi edinme hakkı” dır. Kurum ve kuruluşlar; bilgi edinme hakkının kullanılması konusunda yapılan başvuruları cevaplandırmak, bilgi veya belgeye erişmede gereken kolaylıkları sağlamak suretiyle şeffaf yönetimin sağlanmasına katkıda bulunurlar.

Açıklığın ilke, gizliliğin ise istisna olarak benimsendiği demokratik yönetimlerin birçoğunda düzenlenen bilgi edinme hakkının ne şekilde, hangi şartlar ve sınırlamalar altında, ne gibi usuller izlenerek kullanılacağıının belirlenmesi amacıyla yürürlüğe konulan Bilgi Edinme Hakkı Kanunu 24 Nisan 2004 Tarihinde, Bilgi Edinme Hakkının Kullanılmasına İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik ise 27 Nisan 2004 Tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak aynı gün yürürlüğe girmiştir⁴⁷. Bireylerin kamu ile ilgili dilek ve şikayetleri hakkında idari makamlara başvuruda bulunmaları ve kendileri veya faaliyet alanlarıyla ilgili konularda bilgi edinme haklarını kullanmaları, eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkeleri temelinde demokratik ve şeffaf bir yönetimin gereğidir. Şeffaf ve katılımcı yönetimin ön şartı azamı bilgi paylaşımıdır. Bireysel bilgilenme hakkı, kamu idaresine ait her alandaki bilgileri alma hakkına imkan sağlamaktadır. Yasal güvence altına alınmış bilgi edinme hakkını kullanarak bilgilenmiş birey, sağlıklı tercihler yaparak, siyasal karar alma sürecine katılır. Demokratik yönetimlerde siyasal gücün bireyden saklayacağı hiçbir şey olamaz. Demokrasi saydam yönetimdir. Sır kültürü ise, kötü yönetim, her koşulda yetersizlik, yozlaşma ve yolsuzluk demektir⁴⁸.

⁴⁷ Koç- Bacak, a.g.e., s. 27.

⁴⁸ Burak Oder, “Bilgi Edinme Hakkının Sistem İçindeki Yeri”, **Vatandaşın Bilgi Edinme Hakkı Uluslararası Konferansı**, Ankara, 18.10.2005, www.tesev.org.tr, Erişim tarihi:07.04.2006.

B. Hesap Verebilirlik

Birey-devlet ilişkilerinin yeniden düzenlenerek Devlet sisteminde reforma gidilmesinin başında, sivil toplum örgütlerinin güçlendirilmesi ve kamu yönetimin yeniden yapılandırılarak hesap verebilir ve şeffaf bir yönetim anlayışının ortaya konulması gelmektedir⁴⁹. Kamu reformuyla ilgili TÜSİAD'ın 2002 yılında yaptırdığı araştırmasında çıkan sonuç; *vatandaşların yönetimden beklentisinin hesap verilebilir olduğu şeklindedir*⁵⁰.

C. Bilgi Edinme Hakkının Temel Prensipleri

1. Genel Olarak

Adını İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 19.maddesinden alan, Londra merkezli, ifade özgürlüğü ve bilgi edinme hakkı konusunda uluslararası alanda çalışmalar yürüten bir sivil toplum örgütü olan “Article 19”ün çalışmalarında bilgi edinme hakkı çerçevesindeki yasaların nasıl olması gerektiği yönündeki çalışması bilgi edinme hakkının temel ilkeleri olarak sayılabilecek niteliktedir. *Bilgi demokrasinin oksijenidir, insanlar toplumda neler olup bittiğini bilmiyorsa ,onları yönetenlerin eylemleri gizli ise toplum ilişkilerinde anlamlı bir şekilde yer almazlar. Ancak, bilgi yalnızca insanlar için değil iyi bir hükümet için de gerekli bir öğedir*⁵¹. *Kötü hükümetler varlıklarını sürdürürebilmek için gizliliğe gereksinim duyarlar. Gelişmek için verimsizlik, savurganlık ve yozlaşmaya izin verirler. Demokratik hükümetler bile işlerinin büyük bir kısmını toplumun gözlerinden uzakta yapmayı tercih ederler. Hükümetler sıklıkla resmi bilgileri toplumun lehine saklamak yerine kendi mülkiyetlerinde görürler Bu nedenle 19. Madde söz konusu uluslar arası ilkeleri herhangi bir kişinin yerel*

⁴⁹ Yüksel Hız ve Zekeriya Yılmaz, **Açıklamalı-Notlu-Gerekçeli Bilgi Edinme Ve Dilekçe Hakkı**, 1.Bası, Ankara:Seçkin Yayınevi, 2004, s.45.

⁵⁰ TÜSİAD, **Kamu Reformu Araştırması**, İstanbul 2002, s.127-128.

⁵¹ Koç-Bacak, a.g.e., s.47.

yasalarının resmi bilgilere erişmeye izin verip vermediklerini ölçebilmek için bir standart oluşturmak üzere belirlemiştir⁵².

2. Azami Açıklama

Bilgilenme hakkı yasaları azami açıklama ilkesi ile yönlendirilmelidir. Bu ilke bilgi özgürlüğü kavramının da temel gerekçesini içerir. Bilgilenme hakkından yararlanmak isteyen bireyin ulaşmak istediği bilgiyle ilgili özel bir ilgisinin bulunması aranmamalıdır⁵³. Aşağıdaki bir kısım düzenlemelere ilkeye uygun olduğu cihetiyle yer verilmiştir.

a.Aarhus Anlaşması

Gerek doğal gerek insan faaliyetleri sonucu meydana gelen, insan sağlığına ve çevreye yönelik bir tehdit durumunda, halkın önlem almasını sağlayacak olan ve kamu otoritesinin elinde bulunan tüm bilgilerin etkilenebilecek olan bireylere anında ve gecikmesiz dağıtılmasını sağlamayı taahhüt etmektedir⁵⁴. Çevre alanında bireyin hak sahibi olması ve çevre alanındaki katılımının gereği ve bu katılımın ön aşaması olan bilgilenme hakkının temelini açıklamak için genel anlamda demokrasi ve saydam yönetim kavramları yanında çevresel varlıkların hukuki statüsü de önemlidir. Çevresel varlıkların bütün insanlığa ait olduğu görüşü aynı zamanda bireylerin çevre ile ilgili

⁵² Adını Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 19.Maddesinden Alan “Article 19”Kuruluşunun Bilgi Edinme Yasasının Nasıl Olması Gerektiği Yolundaki Çalışması’ndan aktaran H.Sırrı Akşener ve Ramazan Çakmakçı, **Açıklamalı-Gerekçeli Bilgi Edinme Hakkı Kanunu**, 2004, İstanbul: Legal Yayıncılık, s.33. ; **Koç-Bacak**, a.g.e., s.227.

⁵³ Bacak ve Koç, a.g.e, s.229.

⁵⁴ Erişim tarihi: 12.04.2006,

tasarruflar hakkında bilgilendirilmesi zorunluluğunun temelini oluşturmaktadır⁵⁵.

b. Amerika Birleşik Devletleri, Bilgi Özgürlüğü Yasası

Her kişi ve kurumun, ülke menşesine bakılmaksızın Ulusal Güvenlik Konseyi dahil idare tüzel kişilikleri, askerlik şubeleri ile idari faaliyette bulunan diğer tüm birimlerden idari kurumlara ait kayıtlara erişimi sağlanmıştır. Sadece vatandaş değil, herkes bilgi edinme hakkını kullanabilmelidir. Erişilebilecek bilgi ve belgeler yasalar tarafından tanımlanmalıdır.

c. Amsterdam Anlaşması

Avrupa Birliği vatandaşlarının yanı sıra üye devletlerde yerleşik bulunan veya kayıtlı büroları olan tüm gerçek veya tüzel kişilerin, AB Parlamentosu'nun, AB Konseyinin ve AB Komisyonu'nun, bünyesinde bulunan belgelere erişimi sağlanmıştır⁵⁶.

d. Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi Tüzüğü

Avrupa Birliği Kurumları, Üye Devletlerde ikametgahı bulunmayan veya yerleşik olmayan tüm gerçek kişiler ile tüzel kişilerin belgeye erişim hakkına izin verebilir(m.2).

3. Yayınlama Yükümlülüğü

Kamu kurumları tarafından kayda değer belgeler neşredilmelidir. Hangi belgelerin yayınlama yükümlülüğüne tabi olduğu belirtilmelidir. Buradaki kayda değer ifadesi yeterince açık değildir. İdarenin kaydedilecek bilgi ve belge hususunda takdir yetkisinin sakıncalı olacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle bilgi edinme

⁵⁵ Nihan Yancı, "Çevresel Bilgilenme Hakkı", (Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2004). S.21.

⁵⁶ Amsterdam Anlaşması Madde 255.

yasaları hem yayınlama yükümlülüğü için genel bir zorunluluk hem de yayımlanması gereken bilgiler için ana kategorileri belirlemelidir⁵⁷.

4. Yönetimde Şeffaflığı Attırma

Kamu kurumları şeffaf yönetimi geliştirmelidir.çeşitli ülkelerdeki deneyimler, inatçı, söz dinlemez bir devlet hizmetinin en gelişmiş mevzuatı bile baltalayabileceğini göstermiştir⁵⁸. Dolayısıyla şeffaflığı geliştirici aktiviteler bilgilenme özgürlüğü için zorunlu ve önemlidir.

Herkes ifade özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve sınırlar söz konusu olmaksızın düşünce özgürlüğünü ve fikir ve bilgileri iletmek ve açıklamak özgürlüğünü içermektedir. Toplum sahip olduğu haklar üzerinde bilgi sahibi olmalıdır.(Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı m.11)

5. İstisnaların Sınırlandırılması Sistemi

Kamu kurumlarına yapılan tüm başvurular, konusu bilgi edinme hakkının sınırlarına girecek olsa da, nedeni belirtilmek koşuluyla cevaplandırılmalıdır. Ancak, kamu yararına öncelik verilmelidir. Burada kamusal yararlar bireysel yarar arasında adil bir denge kurulmaya çalışılarak karar verilmelidir⁵⁹. İstisnalar açık ve kısa olmalı ve sıkı zarar ve kamu yararı testlerine bağlı olmalı, istisnaları doğrulayan yasal nedenler bulunmalıdır. Bilginin açıklanmasının reddi, resmi görevliler bilginin üç bölümlü bir testten geçmediğini gösteremedikleri sürece onaylanamaz. Üç bölümlü bu test;

- a. Bilgi yasada sıralanan yasal bir amaçla ilgili olmalı,
- b. Açıklamanın o amaca önemli bir zarar vereceği belli olmalı,

⁵⁷ Bacak ve Koç, a.g.e., s.230.

⁵⁸ Bacak ve Koç, a.g.e., s.231.

⁵⁹ N.İlker Çolak, “Bilgi Edinme Hakkının Sınırları ve Sınırlama Ölçütleri”, www.e-akademi.org, Mayıs 2005, S.39, Erişim tarihi:10.01.2006.

- c. Bilginin açıklanmasının getireceği zarar, bilginin açıklanmasının sağlayacağı yarardan daha büyük olmalıdır⁶⁰.

Gözden kaçırılmaması gereken asıl nokta; idareyi sıkıntıdan veya yanlış yapılan işlemlerin açığa çıkmasından korumak olan kısıtlamaların hiçbir zaman mazur görülemeyeceğidir.

6. Bilgiye Erişim Usulü

Bilgi edinme hakkı konusunda idarenin yerine getirmek zorunda olduğu ilk yükümlülük, bireylerin bilgiye ulaşması sürecinin engellenmemesi yükümlülüğüdür. Bireylerin bilgi edinme hakları kapsamında sağlıklı bilgiye ulaşmaları sürecinde idare, bilgi kaynaklarından bilginin bireylere ulaşmasını engellememe yükümlülüğü vardır⁶¹. Bilgi edinme başvurularının cevaplandırılması veya başvurunun reddedilmesi, yasa ile öngörülen belirli zaman dilimleri içinde yapılmalıdır. Kamu kurumları kurumsal internet sayfalarını şekillendirmelidir. Bilgi edinme hakkı, diğer hak ve özgürlükler gibi, hukuk sınırları içerisinde kullanılması gereken bir haktır. Bilgi edinme hakkı kanununda düzenlenmemiş bulunmakla birlikte idare, doğru bilgi akışını engelleyerek toplumun sağlıklı bilgilendirilmesine yönelik bilgilere engel olmakla yükümlüdür⁶².

İdari makamın kararlarına karşı da yargı yoluna müracaat yurttaşlar ve kamu kurumu için açık olmalıdır. Kamu kurumları, vatandaşa yardım etmek üzere görevlendirilecek kişilerin eğitimini sağlamalıdır. Okuma-yazma bilmeyen veya özürlü bireylerin bilgiye erişimini sağlayacak tedbirler alınmalıdır.

⁶⁰ Bacak ve Koç, a.g.e, s.233.

⁶¹ N. İlker Çolak, “Bilgi Edinme Hakkı, Önemi ve Bilgi Verme Yükümlülüğü”, www.e-akademi.org, Mayıs 2005, S.39, Erişim tarihi:10.01.2006.

⁶² Çolak, “Bilgi Edinme Hakkı”, bkz www.e-akademi.org.

7. Ücretler

Ücretler potansiyel uygulayıcıları caydırıcı nitelikte olmamalıdır. Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu 748. Toplantısı Üye Ülkelerin Resmi Belgelere Erişimi Tavsiye Kararı Resmi belgenin bir kopyası için başvuru sahibinden alınan ücret kamu görevlisinin yaptığı harcamayı aşmamalıdır.

8. Açıklama Yükümlülüğünde Öncelik

aa. Kamuoyuna Açık Toplantılar

Bilgilenme özgürlüğü kamunun, hükümetin neler yaptığını bilme ve karar verme sürecine katılma hakkını içerir. Dolayısıyla, bilgilenme hakkı yasaları da yönetim birimleri toplantılarının halka açık yapılması gerektiği hükmünü içerir⁶³. Kamuoyunu ilgilendiren sorunları ele alan resmi toplantılar, İdarenin kurul halinde veya kolektif bir karar alma mekanizması söz konusu ise bu organların toplantıları “aleni” yapılmalıdır. Bireyin beklentisi olan şeffaflık sağlanmadığı takdirde memnun olunan sistem gerçekleştirilemez.

bb. İfşa Yükümlülüğünde Öncelik

Bilgi edinme yasası ile çelişen hükümler içeren mevzuat hükümleri, azami ifşa ilkesi çerçevesinde değiştirilmeli veya iptal edilmelidir. Bilgi edinme hakkı yasaları yürürlükte olan diğer mevzuatla tutarlılık taşınmalıdır.

⁶³ Bacak ve Koç, a.g.e., s.237.

9. İhbarcılarının Korunması

Yasa ile açıklanmaması öngörülen bilgileri, kamu yararının varlığı düşüncesiyle yayımlayan kişilerin, iyi niyetli olmaları ve açıkladıkları bilginin bir suçun kanıtı olabileceğini düşünmeleri halinde, adli, mesleki veya idari yaptırımların dışında tutulması gerekmektedir. Örneğin çalıştıkları kurumlardaki yolsuzluk ve haksızlıklarla ilgili bilgileri açıklayan kişiler yasal,yönetimsel ve işle alakalı cezalardan korunmalıdır⁶⁴.

10. Başvurulara Verilen Cevapların İçeriği

Başvuru sürecinin şekil ve usul yönünden tamamlanmasının yanı sıra başvuru sahibine kamu kurumu tarafından verilen cevabın doğru, yeterli, gerçekçi ve tatminkar olması gerekmektedir. Toplumun bütününe ya da bir kesiminin yanlış bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesi suretiyle hukuka aykırı durumların ortaya çıkmasına engel olmak idarenin güvenliği sağlama görevi kapsamındadır⁶⁵. Bilginin en önemli güç olduğu günümüzde, yanlış bilgilendirme ve yönlendirmelerle ülkelerin ekonomik, sosyal, kültürel ve ulusal varlıklarının zarara uğratılması kolay başarılabilir hedeflerdendir. Bilgi ve iletişimin en üst düzeyde toplum yaşamına egemen olduğu bir dünyada, toplumu yanlış yönlendirmek suretiyle yasa dışı kazanç elde etmeden, kamu düzenini bozmaya kadar pek çok alanda bilgi manipülasyonu yapılması olasıdır. İdare, bilginin hileli kullanımının önüne geçerek hukuk dışı ekonomik, siyasi ve ideolojik beklentileri önlemekle yükümlüdür. Sağlıklı bilgi akışına engel olarak toplumun

⁶⁴ Bacak ve Koç, a.g.e, s.239.

⁶⁵ Çolak, “Bilgi Edinme Hakkı”, bkz e-akademi.org.

güdümlenmesini hedef alan odakların varlığına karşı idare, hazırlıklı olmak ve gerekli tedbirleri almakla görevlidir ⁶⁶.

İKİNCİ BÖLÜM

BİLGİ EDİNME HAKKININ TARİHSEL GELİŞİMİ

I. BİLGİLENME HAKKININ KÖKENİ

A. Genel Olarak

Bilgi edinme hakkı, ifade özgürlüğü çerçevesi içinde hem bir hak ve hem de anayasal düzenleme olarak uzun bir tarihsel geçmişe sahiptir⁶⁷. Devlet örgütlenmesinin mevcut olduğu düzende yaşayan insanların bu sisteme ilişkin dilek ve şikayetlerinin olması onun yaradılışında vardır. Bedenin ve aklın hissettiği ihtiyaçların, bireylerde çevresiyle ilgili bir takım arzu ve şikayetleri ortaya çıkarması kaçınılmazdır. Bu nedenle dilekçe hakkına doğuştan var olan tabii bir hak denmiştir⁶⁸. Bir hakkın tabii olarak değerlendirilmesi onun pozitif bir düzenlemeye ihtiyacı olmadığını göstermez. Hak ve özgürlüklerden fiilen yararlanılması ancak düzenleme yapıldığı takdirde mümkündür⁶⁹.

B. İngiltere'nin Etkisi

Kişi hak ve hürriyetlerinin fikir ve düşünce halinden uygulama alanına geçişi, başka bir deyimle, bunların gerçekleşmesi sorunu ele alındığında çok ilginç bir durumla karşılaşılır. Tarihi gelişme açısından

⁶⁶ Çolak, "Bilgi Edinme Hakkı", bkz e-akademi.org.

⁶⁷ Yaman Akdeniz, "İnsan Hakları ve Türkiye'de Bilgi Edinme Hakkı", http://www.bilgiedinnehakki.org/archive/2004_06_01_archive.asp,

Erişim Tarihi:12.04.2006.

⁶⁸ Servet Armağan, **Dilekçe Hakkı ve 1961 Anayasası**, İstanbul,1972, s.2

⁶⁹ Bülent Nuri Esen, **Anayasa Hukuk (Genel Esaslar)**, Ankara 1970, s.229; Erdoğan Teziç, **Anayasa Hukuku**, 8.Bası, İstanbul 2003, s.229.

göze çarpan durum; ‘kişi hürriyetleri, henüz kafalarda bir fikir ve doktrin halinde belirmeden çok zaman önce, İngiltere’de pratik alanda yavaş yavaş gerçekleşme yolunu tutmuş’ olmasıdır. İngilizler, daha XIII. Yüzyılın başlarında (1215 yılında), o zaman kralları bulunan Yurtsuz John’ a zorla kabul ettirdikleri *Magna Carta Libertatum* (*Büyük Hürriyet Fermanı*)⁷⁰ ile kişi haklarının sağlanması yolunda ilk büyük adımı atmışlardır. Aslında, Magna Carta’ nın halka belirli hürriyetler tanıyan bir belge olmaktan çok, kralın otoritesini bir ölçüde sınırlandıran ve ona karşılık baronların bazı haklarını belirten bir feodal Berat (Charte) olduğu belirtilmektedir⁷¹. Ancak, feodalizm manifestosundan başka bir şey olmayan bu belge zamanla < efsaneleşmiş>, İngiliz halkı da genişletici yorumlarla da ondan yararlanmayı, sonraki yüzyıllarda onun hükümlerinden günün şartlarına ve kendi eğilimlerine uygun düşen anlamlar çıkarmayı bilmiştir⁷².

C. İsveç’in Etkisi

Kanun düzeyinde hakkın kökenleri 1766 yılında İsveç’te kabul edilen Basın Özgürlüğü Kanunu’na dayanmaktadır. Gerçi idarenin sahip olduğu bilgilere ulaşma idealinin temelini oluşturan fikrin Çin’de 7.Yüzyılda Tang Hanedanı (618-907) dönemine ve özellikle de İmparator T’ai-Tsung(627-649) iktidarına dayandığı ileri sürülmektedir⁷³. Tarihler ile Çin ve İsveç’in siyasi yapısı karşılaştırıldığında bilgi edinme hakkının temelini İsveç’e kadar

⁷⁰ Murat Bebiroğlu, “ İnsan Hakları”,

<http://www.hyetert.com/yazi3.asp?s=1&Id=44&Sayfa=2&DiId=1&AltYazi=Kaynaklar+%5C%3E+%DDnsan+Haklar%FD>, Erişim tarihi:12.04.2006

⁷¹ Gencay Şaylan, **Demokrasi ve Demokrasi Düşüncesinin Gelişimi**, Ankara, 1998, s.24

⁷² H. V. WISEMAN, Magna Carta Efsanesi (Çev. M. KAPANİ), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 40. Yıl Armağanı, s. 463, 471.

⁷³ Kaya, a.g.e., s.401.

gitmesi daha makul görünmektedir. Çünkü İsveç, 18. yy boyunca 1719-1772 yılları arasında süren uzun bir parlamenter bir yönetime sahip olmuştur. Resmi belgelerin açıklığı hakkında ilk kanun, İsveç'te Özgürlük Çağı olarak adlandırılan 1719-1772 arasında Parlamentoda bulunan iki farklı grup arasındaki mücadelenin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir⁷⁴.

Yönetimde açıklık düşüncesi ve uygulamaları özellikle 1960'lı yıllardan itibaren gelişmeye başlamıştır. Bu konuda ABD, İsveç Fransa gibi ülkeler belirli bir düzeye ulaşmakla birlikte gelişmekte olan ülkelere söz konusu dönemde benzer gelişmelere rastlandığını söylemek zordur⁷⁵. İsveç'ten sonra Bilgi Edinme Hakkını Kolombiya, Finlandiya ve ABD kanunla kabul etmiştir. Günümüzde dünyanın her kıtasında bilgi edinme hakkı kanunlarını görmek mümkündür çünkü 21.Yüzyılda kişiler, idarenin kapılarını herkese açmasını, idareyi bizzat kendilerinin denetlemesini ve bu şekilde yönetime katılmayı istemektedirler⁷⁶. Bu tür kanunların var olduğu ülkelere bakıldığında, yönetilenlerin dilekçe hakkını kullanabilmeleri, kullanabildikleri alan ve bunlar neticesinde karşılaştıkları muameleler o ülkedeki rejimi tayin etme anlamında da kıstas olabilmektedir⁷⁷.

II. ULUSLARARASI HUKUKTA BİLGİLENME HAKKININ GELİŞİMİ

A. Genel Olarak

Bireysel öğrenme hakkı ilk kez, 1776 yılında İsveç'te olmak üzere, ardından 1786 Virginia Bildirgesi ve 1789 Fransa İnsan ve Yurttaş

⁷⁴ Kaya, a.g.e, s.307.

⁷⁵ Musa Eken, "Kamu Yönetiminde Gizlilik Geleneği ve Açıklık İhtiyacı", **AİD**, C. 17, S.2, s.25.

⁷⁶ **Kaya**, a.g.e., s.401.

⁷⁷ Armağan, a.g.e, s.2-4.

Hakları Bildirgesi ile anayasal nitelikte bir hak olarak tanınmıştır⁷⁸. “Bireysel bilgilenme hakkı”, bireyin kendisinin ya da kuralına uygun olarak bir başkasının, kamu idaresine ilişkin bilgileri, idari otoriteden alma hakkı anlamına gelmektedir. Bu hak “şeffaf yönetimin” olmazsa olmaz koşuludur.

Gerçek demokratik düzenlerde, siyasal gücün bireyden saklayacağı bir şey olamayacağı kabul edildiği için, günümüzde, “demokrasi” ile “saydam yönetim” eş anlamlı kabul edilmiştir. Saydam yönetim sayesinde bireyin bilgilenme hakkı işlerlik kazanır. Bu süreç de “bilgilenmiş bireyi” yaratır. Bilgilenmiş birey, kendine göre sağlıklı tercihleriyle, siyasal ve demokratik katılıma katkı sağlar. Bu yönden bilgilenme birey açısından bir “görev” olma niteliğine de sahiptir. Bireyin bilgilenme hakkının niteliğinin değişip, “görev” sayılması, bireyin siyasal güçten, bilgilenme hakkına sahip olması anlamına gelmektedir.

Yönetimde demokrasi ve ilgililerin idarenin karar alma sürecine katılımının yanı sıra, ilgililerin katılımı olmaksızın alınan kararların “kanunilik karinesi” olarak adlandırılan ayrıcalıktan yararlanmasının sağlanmasıyla gerçekleşecektir. Bilgilenme özgürlüğü dayanışma haklarını içeren üçüncü kuşak özgürlükler arasında değerlendirilmektedir⁷⁹. Üçüncü Kuşak Haklar, II.Dünya Savaşının ardından insan haklarının uluslararasılaştırılmasıyla gündeme gelmiştir. Nükleer teknolojinin gelişmesiyle artan çevre sorunları, ülkeler arasındaki gelişme ve büyüme dengesizlikleri,yaşanan dünya savaşları ile bozulan huzur ve barış ortamı 3.Kuşak hakların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. *Yaşamış’a göre bilgi edinme hakkı*, temel insan hak ve özgürlüklerinin üçüncü kuşağında olan dayanışma hakları arasında yer

⁷⁸ Murat Bebiroğlu, “ İnsan Hakları”, bkz www.hyetert.com.

⁷⁹ İ. Özden Kaboğlu, **Özgürlükler Hukuku**, Ankara: İmge Kitapevi, 2002, s.45-47.

alır. Buna karşılık *bilgi edinme özgürlüğü* ile olan yakın ilgisi nedeniyle birinci kuşak hak ve özgürlükleri arasında yer alır ⁸⁰.

Bilgi Edinme Hakkı pek çok uluslar arası belgede güvence altına alınmıştır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 19. Maddesi, Kişisel ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslar arası Sözleşmenin 19. Maddesi, Milenyum Bildirgesinin 25. İlkesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin ifade özgürlüğünü düzenleyen 10. Maddesi, 28 Eylül 1977 tarih ve 77 (31) sayılı idari işlemlerin karşısında Bireyin Korunması Hakkında Karar, 25 Kasım 1981 tarih ve 81 (19) sayılı İdarenin Sahip Olduğu Bilgilere Erişme Hakkında Tavsiye Kararı , Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesinin düşünce ve ifade özgürlüğünü düzenleyen 13. Maddesi, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartının 9. Maddesi ve Afrika İfade Özgürlüğü İlkeleri Bildirgesinin 4. İlkesi doğrudan ya da dolaylı olarak bilgilendirme hakkından bahsetmektedir.

B. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

10 Aralık 1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde “*Dilekçe Hakkı*” yer almamaktadır. Fransa ve Küba, dilekçe hakkının Beyannameye alınmasını teklif etmiş⁸¹, çoğunluk bu teklife karşı koymuştur. Rusya, bir milletler arası mercie dilekçe verilmesinin devletlerin hakimiyetleriyle bağdaşmadığını, ABD ve İngiltere ise, dilekçe hakkı meselesinin henüz zamanının gelmediğini ileri sürmüştür. Dolayısıyla, Fransız ve Küba tarafından yapılan olumlu teklif kabul edilmemiş ve dilekçe hakkı Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine alınmamıştır. Bu beyannamenin

⁸⁰ Yaşamış, “Anayasa Hukuku ve İnsan Hakları Açısından Bilgi Edinme Hakkı”

⁸¹ Teferruatlı Fransız teklifi, hukuku ihlal eden merciler ve Birleşmiş Milletlerin karşısında fertlere dilekçe hakkının tanınması gerektiğini içeriyordu.

26.maddesi gereğince Birleşmiş Milletlere verilen dilekçelerin gerçek manada bir dilekçe olmadığı ileri sürülmektedir ⁸².

C. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Türkiye, 2.dünya Savaşı sonrası insan haklarına saygılı bir barış ortamı sağlamak yönünde Avrupa'nın siyasal bütünleşmesi için kurulan Avrupa Konseyi'nin kurucu üyeleri arasında yer almıştır. Hükümetler arası bir örgüt olan Avrupa Konseyi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca 10 Aralık 1948' de kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde belirtilen bazı temel haklara sağlam bir güvence sağlamak fikrinden hareket ederek 4.11.1950' de Roma'da AİHS'yi imzaya açmıştır. Aranan asgari onayın gerçekleşmesinden sonra 1953 yılı Eylül ayında yürürlüğe giren bu sözleşmeyi Türkiye de 18.5.1954 tarihinde onaylamıştır. Böylece Türkiye, sözleşmede yer alan bütün hak ve özgürlüklere hem kendi vatandaşları, hem de kendi ülkesinde bulunan tüm yabancılar için uyma yükümlülüğü altına girmiştir⁸³.

Bu sözleşmeyi, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinden ayıran en önemli özellik ise, bir bildirge olmaktan öte, bölgesel boyutlu çok taraflı bir uluslar arası sözleşme olarak, hem birçok temel hak ve özgürlükleri düzenlemesi, hem de üye devletlerin üstlendikleri yükümlülüklerle saygı göstermelerini güvence altına alan bir denetim sistemi⁸⁴ oluşturmasıdır.

⁸² Hız ve Yılmaz, a.g.e., s.32.

⁸³ Mustafa Koçak, “Düşünceleri Açıklama ve Yayma Özgürlüğünün Bir Sınırlama Nedeni Olarak, Cumhuriyetin Nitelikleri”, www.e-akademi.org.tr, Kasım 2003, S.21, Erişim tarihi: 20.04.2006.

⁸⁴ Bu denetim ise, 1998' de yürürlüğe giren 11 no.lu protokol öncesi üçlü bir mekanizma üzerine kurulmuştu: Bunlardan ilki, 1954' de uygulamaya konulan insan hakları ihlalleri ile ilgili şikayetleri (başvuruları) inceleyecek olan *Avrupa İnsan Hakları Komisyonu*; ikincisi *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi*; üçüncüsü de üye

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Sözleşmede güvence altına alan hakların bir üye devlet tarafından ihlal edildiğini düşünen bir devletin bu devlete karşı yapabileceği devlet başvurusu ile yalnızca kabul eden devletlere karşı kişiler, kişi grupları veya hükümetler dışı örgütlerce yapılabilen kişisel başvurular şeklinde ikili başvuru sistemi öngörmüştür. Türkiye, uzun bir süre sadece zorunlu olan devlet başvuruları yoluna izin vermekle yetinmiş, nihayet Avrupa Topluluğuna tam üyelik başvurusu yapma kararının arifesinde AİHS m.25'e göre, 28 Ocak 1987 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere, Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna bireysel başvuruyu kabul etmiş ve daha sonra da, 22 Ocak 1990 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere AİHM' nin zorunlu yargı yetkisini tanımıştır.

Diğer sözleşmelerde (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 19. Maddesi, Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslar arası Sözleşmenin 19. Maddesi, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesinin 13. Maddesi) yer alan *aramak (seek)* sözcüğüne yer verilmeyerek almak (receive) ve yaymak (impart) sözcüğüne yer verilmesi olumsuz görüşlere sebep olmuştur. Konumuz ile özünde ilgili olan ifade özgürlüğü Sözleşmenin 10. maddesinde yer almaktadır. Buna göre; *“Herkes görüşlerini açıklama ve anlatım özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, kanaat özgürlüğü ile kamu otoritelerinin müdahalesi ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber veya fikir alma ve verme özgürlüğünü de içerir.”*⁸⁵ Maddenin başlığının bilgi edinme hakkı değil, ifade özgürlüğü olması da bu anlamda tartışmalara neden olmuştur⁸⁶. Akıllıoğluna göre ise AİHS' nin 10. Maddesi haberleşme araçları dışında bilgi edinme hakkının temeli sayılmaktadır.⁸⁷ *Gemalmaz* da benzer bir olumlu yorum ile ifade

devletlerin Dışişleri Bakanlarından veya Delegationlarından oluşan *Avrupa Konseyi Komitesi*'dir.

⁸⁵ Koçak, a. g.m., bkz www.e-akademi.org.

⁸⁶ Kaya, a.g.e., s.131.

⁸⁷ Akıllıoğlu, İnsan Hakları , s.185.

özgürlüğünün bilgi edinme hakkını kapsamazsa manasız olacağını, bilgi almanın bilgi edinme hakkı kapsamında olacağını belirtmektedir⁸⁸.

1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Mahkeme Kararlarında Bilgi Edinme Hakkı

aa. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Yapısı

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile öngörülen yapılanma, yıllar içinde ek protokollerle çeşitli yönlerden geliştirilmiş ve bugüne kadar 13 protokol kabul edilmiştir⁸⁹. Bunlardan 1,4,6 ve 7 no'lu protokoller Sözleşmede güvence altına alınan haklara ve özgürlüklere ilaveler yaparken, 2 no.lu protokol mahkemeye görüş bildirme yetkisi tanımış ve 9 no.lu protokol ise, bireysel başvuru sahiplerine, ilgili devletin bu protokolü onaylaması kaydıyla uyuşmazlığı inceleme komisyonunun oluru ile Mahkeme önüne götürme imkanı öngörmüştür. Ancak, bu düzenlemeler, bir yandan başvuru sayısında, diğer yandan da Doğu

⁸⁸ M.Semih Gemalmaz ve Haydar Burak Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Standartları Işığında Türkiye’de Bilgi Edinme Düşünce-İfade –İletişim Mevzuatı**, İstanbul:Yazıhane Yayınları, 2004, s.194 vd.

⁸⁹ “AİHS 14 No'lu Protokol Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe girdi”, erişim tarihi: 19.09.2006, www.insanhaklari Merkezi.bilgi.edu.tr; *Bakanlar Kurulu, 1 Haziran 2006 tarihinde, Avrupa Konseyi bünyesinde 13/5/2004 tarihinde imzaya açılan ve Türkiye tarafından 6/10/2004 tarihinde imzalanan “İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerini Korumaya Dair Sözleşmenin Oluşturduğu Denetim Mekanizmasının Değiştirilmesine İlişkin 14 No'lu Protokol”ü onaylanmasına dair kararı kabul etmiştir. 5512 sayılı onay kanunu, 06.06.2006 tarihli ve 26190 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Protokol Bakanlar Kurulu’nun 2006/10693 sayılı kararının 8 Ağustos 2006 tarihli ve 26253 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanması ile yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Bakanlar Kurulu Kararı’nda Protokol’ün resmi Türkçe çevirisine de yer verilmiştir. 14 No'lu Protokol ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin iş yükünün sürekli artması karşısında, uzun dönemde denetim sisteminin etkinliğinin sağlanması ve geliştirilmesi hedeflenmektedir.*

Bloğunun çökmesiyle Avrupa Konseyi üye sayısındaki hızlı artış nedeniyle ciddi bir reforma tabi tutulmuş, 11.5.1994 tarihli 11 no'lu Protokol ile Komisyon ve Mahkeme şeklindeki ikili sistem kaldırılarak, sürekli çalışan her ülkeden tek bir hakimin görev aldığı bir mahkemeye dönüştürülmüştür.

bb. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Bilgi Edinme Hakkı

AİHM'nin de çeşitli kararlarında bilgi edinme hakkıyla ilgili kararlara rastlanmaktadır. AİHS'nin 10. Maddesinin bilgi edinme hakkını tam olarak içerip içermediği hususunda farklı fikirler olduğu yukarıda açıklanmıştı. AİHM, sözleşmenin 10. Maddesinin genel enformasyon kaynaklarına erişme hakkını güvence altına aldığı yönündeki yorumu, idari belgelerin bilgi edinme hakkı kapsamında değerlendirilemeyeceğini göstermektedir. Ancak, *söz konusu davalarda bilgi edinme hakkı kapsamı ihtimali de tamamı ile dışlanmış değildir*⁹⁰. Örneğin Guerra ve Diğerleri v. İtalya Davasında⁹¹ bir tarım şirketine ait kimyasal fabrikaya yakın bir yerde oturan başvurucular; kirlilik düzeyini düşürme vb tedbirlerin alınmamasının AİHM'nin 8. Maddesini ihlal ettiğinden ve yetkili otoritenin halkı bilgilendirmemesinin AİHS'nin 10. Maddesi kapsamında bilgi edinme hakkının ihlali olduğundan mahkemeye başvurmuşlardır. Konumuz açısından önemi olan Sözleşmenin 10. Maddesinin ihlali iddiasına yönelik mahkeme değerlendirmesinde bu tür davalarda halkın bilgi edinme hakkının olduğunu belirlemektedir. Mahkeme Sözleşmenin 10. maddesindeki bilgi edinme hakkının, kişiye bilgi vermeyi isteyen veya bilgi vermeye istekli olanın bilgi vermesini Devletin sınırlandıramayacağını, ancak mevcut davadaki şartlar dahilinde bu tür bilgilerin bireylere verilmesinin devlete yüklenmediği değerlendirmesinde

⁹⁰ Toby Mendel, Freedom of Information: A Comparative Legal Survey, Unesco 2003, s 11.

⁹¹ Application no.00014967/89, 19 Şubat 1998.

bulunmuştur. AİHM, bilgi edinme hakkının çerçevesini *bir kimsenin başkasına vermeyi arzu ettiği bilgilerin alınmasının devlet tarafından sınırlandırılmasının mümkün olmadığı* şeklinde çizmiştir. *Mevcut davadaki şartlar* ibaresi ile de AİHS'nin bireye, kendisi hakkındaki bilgilere erişme hakkı vermediği gibi devlete de bireylere bu anlamda bilgi verme hususunda yükümlülük getirmediği değerlendirilmesinde bulunmaktadır⁹². Netice olarak bilgi edinme hakkının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları kapsamında koruma altında olmadığı görüşü hakim olmaktadır.

D. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı

AB vatandaşlarının temel haklarını ve AB'nin vatandaşlarına karşı sorumluluklarını düzenleyen "Avrupa Birliği Temel Hakları Şartı"nın 11. ve 42. Maddesinde ifade ve bilgi özgürlüğü güvence altına alınmaktadır⁹³. Bu şart, Avrupa Birliği Parlamentosu, Konseyi ve Komisyonunun başkanları tarafından 7.12.2000 tarihinde Nice' de imzalanmış, 18 Aralık 2000 tarihinde Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesinde yayımlanmıştır.⁹⁴ Şartta, AİHS' de ve Ek Protokollerde doğrudan yer verilmeyen örneğin, *insan onurunun dokunulmazlığı (m.1), vücut bütünlüğü (md.3), kişisel nitelikli verilerin korunması, (m.8), sanat ve bilim özgürlüğü (m.13), meslek seçme özgürlüğü ve çalışma hakkı (m.15), girişim özgürlüğü (m.16), sığınma hakkı (m.18), sınır dışı etme ve iadeye karşı korunma hakkı (m.19), yasa önünde eşitlik (m.20), kültür, din ve dilin çoğulculuğu (m.22), kadın-erkek eşitliği (m.23), çocuk hakları(m.24), yaşlı hakları (m.25), engellilerin entegrasyonu (m.26), gibi haklar yanında, "sosyal ve ekonomik" bazı hak ve özgürlüklere de yer verilmiştir. Avrupa Birliği Temel Haklar*

⁹² Mendel, a.g.e., s.13.

⁹³ Kaya, a.g.e., s.159.

⁹⁴ Rıdvan Dağ, "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı ve Türkiye", <http://www.jura.uni-sb.de/turkish/RDag.html>, Erişim Tarihi: 18.05.2006

Şartı, AİHS’ den farklı olarak aynı zamanda ‘vatandaş haklarına’ da yer vermektedir. Örneğin *Avrupa Parlamentosu seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı (m.39)*, *yerel seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı (m.40)*, *iyi bir şekilde yönetilme hakkı (m.41)*, *Avrupa Parlamentosu Konseyi ve Komisyonunun dokümanlarına ulaşma hakkı (m.42)*. *Birliğin organ ve Kurumlarının Faaliyetlerinde yanlış anlamalara karşın Birliğin Danışmalığından yararlanma hakkı (m.43)*, *dilekçe hakkı (m.44)*, *serbest dolaşım ve oturma hakkı (m.45)*, *diplomatik korunma (m.46)*. “*Yargısal haklar*”, AİHS’ de tek bir maddede (m.6) düzenlemiş iken Temel Haklar Şartı, bu nitelikteki hakları dört maddede düzenlemiştir. *Mahkemeden hukuki yardım talep etme hakkı ve tarafsız-bağımsız ve önceden kanunla kurulmuş bir mahkemede yargılanma(m.47)*, *masumluk karinesi ve savunma hakkı (m.48)*, *kanunilik ilkesi ve suç ve cezanın oranlılığı ilkesi (m.49)*, *aynı suç nedeniyle iki kez kovuşturulma veya cezalandırılma yasağı (m.50)* ile ilgili hükümler bulunmaktadır. Çalışmayla ilgisi olan 11. Maddeye göre; “*Herkes, ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ulusal sınırlarla kısıtlanmaksızın bir görüşe sahip olma, bilgi ve düşünce edinme ve yayma özgürlüğünü de içerir. Kitle iletişim araçlarının özgürlüğüne ve çoğulculuğuna saygı gösterilmelidir.*” 42. Madde ise belgelere erişme hakkını şu şekilde düzenlemiştir; “*Herhangi bir Birlik vatandaşı ve Üye Devletlerden birinde ikamet eden ya da kayıtlı merkezi üye devletlerden birinde bulunan herhangi bir gerçek ve tüzel kişi, Avrupa Parlamentosu, Konseyi, Komisyonu belgelerine erişim hakkına sahiptir*”⁹⁵.

⁹⁵ DAĞ, “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı ve Türkiye”,

III. DİĞER ÜLKE HUKUKLARINDA BİLGİ EDİNME HAKKININ GELİŞİMİ

A. Amerika Birleşik Devletleri

1955 senesine kadar olan dönemde Amerika'da, kamunun federal kurumlara ait kayıtlara erişimi konusunda kurumlara, vatandaştan gelen başvuruları reddetme konusunda sınırsız bir yetki tanındığı görülmektedir. Bilgi Özgürlüğü Yasası 1966'da kabul edilmiş ve 1967'de yürürlüğe girmiştir (Freedom of Information Act, 5USC 552, 1966). Yasa, 1966'dan bu yana birçok değişikliğe tabi tutulmuş, yakın zamanlarda 1996'da kabul edilen Elektronik Bilgi Özgürlüğü Yasası ile değişiklikler yapılmıştır. Kanuna göre ABD vatandaşları ve yabancılar olmak üzere herkes idare kayıtlarına erişim hakkına sahiptir.⁹⁶ Yasa ile her kişi ve kurumun, ülke menşesine bakılmaksızın, Ulusal Güvenlik Konseyi dahil idare tüzel kişilikleri, askerlik şubeleri ile idari faaliyette bulunan diğer tüm birimlerden idari kurumlara ait kayıtlara erişimi sağlanmıştır. Erişim sistemi idare tarafından iki aşamada sonuçlandırılır. Birinci aşamada idare 20 iş günü içinde yapılan başvuruya cevap verir. İlk başvurudan olumsuz cevap alan kişi zorunlu iç müracaat yolu olan kurum amirine başvurmalıdır.

1996 yılında yapılan bir değişiklikle şartları varsa bilgi veya belgeye erişim talebinin hızlandırılmış işleme tabi tutulması sistemi benimsenmiştir.

Söz konusu yasa gizli etkileme ve bilgi ticaretini önlemekte, 1976 tarihli *Government In The Sunshine Act / Gün Işığında Yönetim Yasası* da karar alma süreci içinde yapılan toplantıların konuyla ilgilenen herkese açık olmasını öngördüğü için tam bir aleniyet ve katılım meşru bir biçimde gerçekleşmektedir⁹⁷.

⁹⁶ Kaya, age, s.322.

⁹⁷ Özay, *Günüşığında Yönetim*, Alfa Yayınevi, s.72.

Yasada dokuz alanda muafiyet bulunmaktadır⁹⁸.

1. Ulusal güvenlik,
2. Ticari sırlar,
3. Açıklanması diğer bir federal kanun tarafından yasaklanmış bilgiler,
4. İdarelerin salt iç personel kuralları ve uygulamaları,
5. Kurum içi ve kurumlar arası bilgi notları,
6. Kişisel sırlar,
7. Yasama çalışmaları,
8. Mali Kurumların düzenlenmesi ve denetlenmesiyle görevli idare tarafından hazırlanan, inceleme veya faaliyet raporlarıyla ilgili bilgiler,
9. Haritalar da dahil olmak üzere petrol kaynaklarına ilişkin veriler⁹⁹.

Özgürlükler Ülkesi olarak adını duyurmuş bir ülke olarak oldukça uzun ve yeterince da açık olmayan bir istisnalar listesi karşımıza çıkmaktadır.

Başvuruların cevaplandırılmasında yaşanan gecikmelerden kaynaklanan şikayetler başvuruda bulunulan kuruma yapılmakta, bu konuya ilişkin kurum kararları ise federal mahkemeler tarafından

⁹⁸ Güran, Hak arama, s.40.

⁹⁹ Kaya, a.g.e., s.322.

incelemeye alınmaktadır. (Yasanın yürürlükte olduğu 35 yılda, yüzden fazla dava görülmüştür)¹⁰⁰.

Yasanın uygulamasında merkezi bir yapılanmaya gidilmiş, Adalet Bakanlığı tarafından kamu kurumları için birçok rehber ve eğitim programı hazırlanmıştır. Ayrıca Yasa ile kamu kurumlarının yapısal bilgileri, faaliyetlerine ilişkin bilgiler ile tabi oldukları mevzuatı ve yasal düzenlemeleri basılı olarak yayımlamaları hükme bağlanmıştır. 1974, 1976, 1986 değişikliklerinin ardından, Elektronik Bilgi Özgürlüğü Yasası ile 1996'da yapılan değişikliklerle kamu kurumlarının elektronik okuma odaları oluşturmaları ve kurum bilgilerini yayınlamaları öngörülmüştür. Yasanın diğer özellikleri şu şekilde belirtilebilir: Bilgi Özgürlüğü Yasası ile sadece federal yönetim kurumlarının elinde bulunan bilgilere erişim mümkün olmakta, Devlet yönetiminden, yerel yönetimlerden veya özel sektörden bilgi talebi Yasa ile öngörülmemiştir. Bilgi Özgürlüğü Yasası, Amerika Birleşik Devletleri İdari Usul Yasası içinde ve bu Yasanın bir eki niteliğindedir. Ancak, İdari Yargılama Usulü Yasası ile Özel Yaşamın Gizliliği Yasası temel hükümlerde farklılık göstermektedirler¹⁰¹. Bilgi Özgürlüğü Yasası, ilgili kuruma doğrudan başvuru ile çevresel bilgilere erişimi sağlamaktadır. Bilgi edinme hakkı kapsamı dışında tutulan kurumlar Yasada geniş yer almaktadır. Mahkemeler ve Kongre hariç olmak üzere yürütme erkini temsil eden kurumların bu alana dahil olduğu görülmektedir. Sadece, halka açık sermaye kuruluşlarının Yasa kapsamındaki tüzel kişilik olarak değerlendirilmediği anlaşılmaktadır. Bilgiye erişim sürecinde merkezi bir yapı Yasa ile belirlenmiş olmayıp, Yasanın uygulama alanı, her kurumun bünyesinde çıkarılan yönetmelikler vasıtası ile yürütülmektedir. Bilgi verme yükümlülüğü

¹⁰⁰ Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, “**Bilgi Edinme Hakkı Değerlendirme Raporu**”, bkz: www.tesev.org.tr

¹⁰¹ Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, “**Bilgi Edinme Hakkı Değerlendirme Raporu**”, bkz: www.tesev.org.tr

kapsamında vatandaşın belgeye erişimini kolaylaştıracak yöntem ve hizmetler de Yasa ile öngörülmüş değildir ve yine her kurum hizmetleri kendi belirlemektedir¹⁰². Bilgiye erişim sisteminde ilgili makamlar tarafından talep edilen ücretler, kurumdan kuruma farklılık göstermektedir. Ücretlerin önceden saptanması yönünde bir eğilim bulunmakta ise de, Yasa bu konuda herhangi bir hüküm içermemektedir ve kullanıcılar tarafından üçlü bir ayırım yapılmaktadır: ticari kullanım taleplerine ilişkin ücretler, eğitime ilişkin veya ticari olmayan bilimsel kurumlar ile haber kanallarının temsilciliklerine yapılan başvurular ve kamu menfaatinin söz konusu olduğu bilgi talepleri. Başvuruların reddedilmesi halinde, kurumdan kuruma değişiklik gösteren ve her kurumun öncelikle kendi içinde ret sebeplerini araştırarak karar aldığı bir sistemin ardından yasal süreç işlemektedir. Merkezi bir mahkeme bu konuda görevlendirilmiş değildir. Ayrıca enerji politikalarının görüşüldüğü gizli oturumlara ilişkin bilgilerin yayınlanması engellenmiş; hassas olduğu düşünülen bilgilerin federal Web sitelerinden kaldırılması emredilmiş; önceki amerikan başkan ve başkan yardımcılara ait kayıtlara erişimi engelleyen ve tartışmalara yol açan Başkana Ait Kayıtlar Yasası 01.11.2001 tarihli 13233 sayılı Yürütme Emri ile yayımlanmış ve 11 Eylül sonrası Patriot Yasası gibi çok sayıda yasa ile bilgi açıklamaları yasaklanmıştır.

B. Arjantin Hukuku

1995 yılında, ulusal bilgi sisteminin gelişmesine yardımcı olmak amacıyla 40'lı yılların saygın akademisyenlerinin, gençlerden de oluşan bir ekibi bir araya getirmesi ile çalışma grupları oluşturulmuş, ilk aşamada Kütüphane ve Bilgi Hizmetleri Federal Sistemi Yasa Tasarısı üzerinde çalışılmaya başlanmıştır. Tasarının Meclis Kültür Komisyonu'na gönderilen ilk maddeleri, "Vatandaşın Demokratik Cumhuriyetin ilerleme sürecine katılımı; Devlet kurumlarının ve özel

¹⁰² Çelik ve Tonta, a.g.m, bkz: <http://yunus.hun.edu.tr>.

kuruluşların çağdaşlaşması; tüm Arjantinliler için bilgi hakkı; ülkenin bilimsel, kültürel, finanssal ve ticari alanlarda mutabakat halinde olması; bölgesel bütünleşme projelerine katılım; Ülkenin devletler ittifakına başarı ile katılımı ve yüce amaçlara erişmesi için gittikçe artan bilgili bir nüfusa gereksinim duyan Arjantin halkının yaşam seviyesinin gelişmesi adına temel hareket planları”na yer vermektedir. Kitap basımını teşvik ve özellikle okuma alışkanlığını yayma amaçları ile hazırlanmış Kitapları ve Okumayı Teşvik Yasası bu süreçte Kongrede bulunmaktadır. Ancak bu yasaların hiçbiri henüz Kongreden geçmiş durumda değildir¹⁰³.

C. Güney Afrika Hukuku

Bilgiye erişim hakkı 1996 Güney Afrika Anayasası ve yasalar ile güvencelemiş anayasal temel hak ve özgürlükler arasında yer almaktadır. Anayasanın ikinci bölümünde, “Haklar Bildirgesi” başlığı altında yer alan 32. maddesine göre; herkesin, Devletin veya herhangi bir kişinin elinde bulunan ve herhangi bir hakkın kullanımı veya korunması için talep edilen bilgiye erişim hakkı vardır. Bu hakkın kullanımına etkinlik kazandırmak ve Devletin ağır idari ve finansal yükünü hafifletmek için ulusal yasaların bulunması gerektiği vurgulanmaktadır. Anayasa hükmüne uygun olarak 2000 yılında 2 sayılı ve 96 maddeden oluşan *Bilgiye Erişimin Desteklenmesi Yasası* çıkartılmıştır. Yasa ile vatandaşa kamu makamlarının ve özel sektörün elinde bulunan bilgiye erişim hakkı sağlanmıştır. Bilgilenme hakkı yasal kaynağını Anayasadan alan, ulusal mevzuatla uygulama alanı bulan ve çoğu zaman ifade özgürlüğü şemsiyesi altında bulunan temel hak ve özgürlük olarak tanımlanmaktadır¹⁰⁴. Bilgiye erişim hakkı sistemi, idari yargılama usulü ile, ihbarcılarının korunması ve halka açık

¹⁰³ Avniye Tansuğ, “Bilgi Edinme Hakkı Toplantısından Notlar”, www.tesev.org.tr, Erişim tarihi:07.04.2006,

¹⁰⁴ Kaya, a.g.e., s.393.

toplantılarla, gizlilik ve verilerin korunmasına ilişkin yasal düzenlemelerle bağlantılı olarak işlemektedir. Bilgiye erişim hakkı, birçok yasal düzenlemeye konu olduğu gibi, özellikle çevresel konulara ilişkin yasal düzenlemelerde de yer almaktadır. Vatandaşın bilme hakkı, ilgili makama başvuruda bulunma şartına bağlı tutulmuş, vatandaşın başvurusu olmadan makamların açıklama yükümlülüğünün bulunmadığı esası kabul görmüştür. Bilgiye Erişimin Desteklenmesi Yasası ile bazı kamu makamları Yasadan muaf tutulmaktadır. Güney Afrika sisteminde Bakanlar Kurulu'nun yanı sıra adli faaliyetler ile parlamento üyeleri açısından geniş bir muafiyet sistemi öngörülmüş ancak bunun dışındaki kurumlar için dar bir muafiyet sistemi kabul edilmiştir. Bilgiye Erişimin Desteklenmesi Yasa Tasarısında, Haberleşme Bilgi Sistemi Yönetimi öngörülmesine rağmen, Yasanın uygulamasında ulusal, bölgesel ve yerel olmak üzere daireler kurulmuş, bu dairelerin başına devlet memurları atanmış ve kamu kurumlarında olağan hiyerarşik yapının korunmasına karar verilmiştir. Kamu kurumları bünyesinde oluşturulan kılavuz, fihrist ve rehberler ile vatandaşa kolaylık sağlanması amaçlanmıştır. Bilgiye erişimin sağlanması ve hakkın kullanımının arttırılması amacıyla elektronik teknolojiden faydalanılarak e-devlet projesi geliştirilmiştir. Bilgiye erişim sisteminde ilgili makamlar tarafından talep edilen ücretlere ilişkin olarak Güney Afrika sisteminin ikili bir yapı belirleyerek bireysel olan – bireysel olmayan başvuru ayırımını yaptığı ve başvuru – erişim aşamaları için farklı tarife olarak değerlendirdiği görülmektedir. Mahkemelere yapılan başvuruların çoğu merkezden yönetim esasına dayandırılarak olağan mahkemelerde incelemeye alınmakta ancak, bir kısım başvuruların, uzman bir makam olan Bilgi Komisyonu tarafından incelendiği görülmektedir¹⁰⁵.

¹⁰⁵ Can Paker, “Bilgi Edinme Hakkı”, www.tesev.org.tr, Erişim tarihi:07.04.2006.

D. Hindistan Hukuku

1982’de Hindistan Yüksek Mahkemesi bir kararında (S.P Gupta v. President of India), kamu makamlarında bulunan bilgilere erişim hakkını, Anayasanın 19. maddesi ile güvence altına alınan ve temel hak olan düşünce ve ifade özgürlüğünün bir parçası olarak değerlendirmiştir. Hindistan’da bilgilene hakkına ilişkin yasal düzenlemelerin hazırlık aşaması, Bilgi Özgürlüğü Bildirgesi’nin yayımlandığı tarih olan 2002 senesinden beş sene öncesine dayanmaktadır¹⁰⁶. Değişik çalışmalardan sonra hazırlanan tasarıda bilgi edinme hakkının sınırlarının geniş tutulmuş, kamu menfaati gerekçesi ile başvuruların sebepsiz reddedilmesi halinde öngörülen yaptırımlar açısından ise beklenen sonucu vermemiştir. Mahkemeye başvuru sürecinde tüketicilerin, iş yükü zaten çok fazla olan tüketici mahkemelerine başvurması öngörülmüştür. Ancak, Tasarı Temmuz 2000’de birçok değişiklikten geçerek Bilgi Özgürlüğü Bildirgesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu tarihi takiben tekrar yapılan birçok değişiklikler sonucu Yüksek Mahkemenin de baskısıyla Kasım 2002’de Yasa çıkartılmış ve 2003 Ocak ayında yayınlanmıştır¹⁰⁷. Birçok ülke yasasına göre yetersiz olarak değerlendirilen Yasa ile birçok kamu kurumu, ulusal güvenlik kurumu, olduğu gerekçesi ile Yasanın uygulama alanından muaf tutulduğu görülmektedir. Askeri nitelikli kurumlar da bu alana dahildir. Yasanın 8. maddesi açıklanmayacak bilgileri içermektedir. Kurumların bütçesi veya sermayeleri “açıklanmayacak bilgi” kapsamında olmamakla birlikte ulusal güvenlik kurumlarının bu bilgilerinin dahi açıklanamayacağı anlaşılmaktadır ve halktan toplanan vergilerle finanse edilen kurumlar, kamunun incelemesine kapatılmış durumdadır. Bilgi edinme hakkı kapsamına

¹⁰⁶ Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, “**Bilgi Edinme Hakkı Değerlendirme Raporu**”, www.tesev.org.tr, Eişim Tarihi:10.06.2006

¹⁰⁷ Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, “**Bilgi Edinme Hakkı Değerlendirme Raporu**”, bkz: www.tesev.org.tr

dahil olan bilgi kategorilerine, 8. maddede yedi bent halinde yer verilmiş ve açıklanması halinde devletin egemenliğine, ulusal güvenliğine, stratejik, bilimsel ve ekonomik çıkarlarına veya uluslararası ilişkilerin işleyişine, halkın güvenlik ve düzenine, Merkez - Eyalet ilişkilerine, Parlatentonun, Yasama Meclisinin şerefine zarar verebilecek bilgiler ile savunma araştırmaları, Bakanlar Kurulu evrakları, kamu makamlarına ait ses kayıtları, tavsiye ve görüşler ile yasalarca korunan ticari sırlara ilişkin bilgiler olarak geniş bir istisnalar sistemi yaratılmıştır. Diğer ciddi bir eksiklik ise yanlış bilgi vermek veya bilgi açıklamamak eylemleri için herhangi bir ceza öngörülmemiş olmasıdır. Bu yetersizliklerin yanı sıra, başvuruların reddedilmesi halinde kamu makamı reddetme gerekçesini bildirmek zorundadır¹⁰⁸.

E. İngiliz Hukuku

Eski çağlara dayanan oldukça güçlü gizlilik kültürünün hakim olduğu İngiltere’de, İngiliz Demokrasisi bilgilenme hakkı olmadan da işlediğinden resmi belgelere halkın erişmesi gerekli görülmemiştir¹⁰⁹. Ancak otoriterlik olarak nitelendirilecek olan bu tutum idarenin kendi çıkarları yönünde hareket edeceği şüphesini doğurmuştur¹¹⁰. İngiltere’de idareden bilgi edinmeye yönelik çalışmalar 20. yüzyılın sonlarına doğru görülmektedir¹¹¹. 05.04.1976 tarihinde İşçi Partisinin

¹⁰⁸ Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, “**Bilgi Edinme Hakkı Değerlendirme Raporu**”, bkz: www.tesev.org.tr

¹⁰⁹ Roy W Davis, “Public access to community documents: a fundamental human right?”, <http://eiop.or.at/eiop/texte/1999-008a.htm>, Erişim tarihi:18.07.2006

¹¹⁰ Stephanie Palmer, Freedom of Information: The New Proposals, in Eds. Jack Beatson, Yvonne Cripps, Oxford Universty Pres, Oxford 2000, s.250.

¹¹¹ İşçi Partisi iktidara geldikten sonra 1977 yılında yürürlüğe giren “Croham Direktifi” ile önemli politik kararların sebeplerinin halka açıklanması amaçlanmıştır. Palmer, Freedom Of Infomation, s.250.

iktidara gelmesiyle önemli politik kararların altında yatan çalışmaların ve analitik bilgilerin halka açıklanmasını amaçlayan “Croham Direktifi” yürürlüğe koyulmuştur.

F. İsveç Hukuku

İsveç’te, resmi belgelere erişim ilkesinin çok eski bir gelenek olduğu belirtilmektedir. İsveç’te resmi belgelere erişim talebi kamu otoritelerine yöneltilir. Ancak, kamu otoritesinin hangi anlama geldiği Basın Özgürlüğü Kanununda belirtilmemiştir. Kavramın devlete ve belediye idaresine dahil kuruluşları kapsadığı söylenmektedir¹¹². Resmi belgelere erişmek isteyen kişi, istediği belgeyi idarenin anlayabileceği bir şekilde açıklayarak istemelidir. Kamu otoritesinin cevap verme süresi olarak kesin bir kayıttan bahsedilmemekle birlikte “derhal” gibi bir belirlemeden bahsedilmiştir. Söz konusu kanunun köklü geçmişi göz önüne alınırsa bu ibarenin uygulamada sıkıntı doğurmadığını akla getirmektedir. Türk hukukundan farklı olarak erişim ücrete tabi değildir¹¹³. Yine benzer şekilde talep edilen bilgi gizlilik sınırlarına takılmıyorsa başvuru sahibi söz konusu belgeyi bulunduğu yerde okuma, dinleme vs haklara da sahiptir. İsveç Hukukunda erişime engel olacak gizli tutulan belgeleri sınırlı bir şekilde saymaktadır. Yedi grupta toplanan bu istisnalar;

1. İsveç’in milli güvenliği ve onun yabancı bir devletle veya uluslar arası bir örgütle olan ilişkilerinin güvenliği,
2. Devletin merkezi mali politikası,
3. Bir kamu otoritesinin denetim, kontrol veya diğer gözetim faaliyetleri,
4. Bir suçu önleme ve kovuşturma çıkarı,
5. Kamu ekonomisi çıkarı,

¹¹² Kaya, a.g.e., s.310.

¹¹³ Erişim ibaresi inceleme anlamında kullanılmıştır. İnceleme dışında resmi belgelerden örnek almak isteyen kişi sabit bir ücret karşılığında belgenin fotokopisini alma hakkına sahiptir.

6. Özel kişilerin şahsi veya ekonomik durumlarını koruma,
7. Hayvan ve bitki türlerini koruma¹¹⁴.

Bu istisnalar için Gizlilik Kanunu (Secrecy Act) isimli özel bir kanunda detaylı bir şekilde düzenleme yoluna gidilmiştir¹¹⁵. Türk Hukukunda da böyle bir düzenleme yapılması alternatif bir seçenek olarak düşünülebilir. Türkiye’de devlet sırrına ilişkin düzenleme henüz kanunlaşmamış olup mecliste görüşülmektedir. Devlet Sırrı Kanunu Yasa Tasarısında “Devlet sırrı yetkili bulunmayan kişilerce hakkında bilgi sahibi olunması halinde devletin güvenliği, milli varlığı, bütünlüğü, anayasal düzeni ve dış ilişkilerini tehlikeye düşürebilecek her türlü bilgi veya belgelerdir” tanımlamasına yer verilmiştir. Ancak, bu tanım çok geniş kapsamlı ve soyut olduğundan her türlü bilgi ve belgeyi bu tanımın kapsamına sokmak gündeme gelebilir. Bu nedenle bu maddenin ve kanun tasarısının çok iyi incelenmesi gerekmektedir.

IV. BİLGİ EDİNME HAKKININ TÜRKİYE’DE ANAYASAL VE YASAL DÜZENLEMELER AÇISINDAN GELİŞİMİ

A. Anayasal Düzenlemeler Yönünden

1. 1876 Anayasasına Kadar Geçen Dönem

İslam Hukukunda hükümdarın “adlû ihsan” üzere, yani adalet ve iyilik kaidesince hükümet icra etmesi şarttır. Adalet, Halifelik için bir ehliyet şartı olduğu gibi, İslam Hukukunun da temelidir. Mağdurlardan müracaat kabul etme ve şikayet dinleme hem dini bir vazife, hem de asgari adalettir. İdare edenler, idare edilenlerin dilek ve şikayetlerini dinlemeyi dini bir görev saymışlardır¹¹⁶. Uygulamada da halifeler, özellikle Abbasi hükümdarları zamanında, bu dini görevin yerine

¹¹⁴ Kaya, a.g.e., s.316.

¹¹⁵ Kaya, a.g.e., s.316.

¹¹⁶ Hız ve Yılmaz, a.g.e., ss.16.

getirilmesi için “divan-ül mezalim” adıyla özel bir meclis kurulmuştur. Halkın ümeradan, devlet erkanından, tahsildarlardan ve nüfuzlu şahıslardan şikayetini dinleyen bu divan usulü bütün İslam devletlerine geçmiştir¹¹⁷.

Osmanlı Devletinde de, ilk kuruluşundan itibaren, halkın şikayetlerini ve müracaatlarını kabul eden divanlar kurulmuştur. Halkın dilek ve şikayetleri kadılıklardaki “Şer’iyye Sicil Defterleri”ne geçilir ve gereken yapılırdı. Merkezde “Divan-ı Hümayün” adı altında bir divan kurulmuştur. Kuruluş ve yükselme devrinde Divan-ı hümayun Osmanlı idari başarısının sembolü olmuştur¹¹⁸.

Divanda müzakere edilen işler “Mühimme Defteri” adı verilen defterlere “Ruzname” (gündem) diye geçirilirdi. Ancak müzakere zabtı tutulmaz, sadece varılan netice karar olarak yazılırdı. Türkçe bilmeyen şikayetçiler için tercümanlar bulundurulur, bu suretle Türk ırkından olmayanlara da dilek ve şikayetlerini Divana sunmalarına imkan verilirdi.

Kadırlara da dilek ve şikayetler sunulabilirdi. Kadılar, bunlar arasından gerekli gördüklerini merkeze bildirirlerdi. Bu dilek ve şikayetler ve merkeze bildirilen kararlar “Şer’iyye Sicil Defterleri” ne kaydedilirdi. Bunlar arasında, vergilerin hafifletilmesi ve haksızlıkların cezalandırılması yolundaki dilek ve şikayetler büyük bir yer tutardı.¹¹⁹

Divan-ı Hümayun toplantılarının önemini kaybetmesi üzerine 18. Yüzyıl sonlarında bu divanın gördüğü işler “İkinci Divanı” na intikal etmiştir. İkinci Divanı, Sadrazamın sarayında toplanırdı. “Paşa Kapısı” adı verilen bu teşkilata I.Abdülhamid’den itibaren Bab-ı Ali teşkilatı kurulmuştur. Bu tarihten sonra Bab-ı Ali’ de benzer toplantılar yapılmış, daha sonra ise Nezaretler (Bakanlıklar) kurulmuş ve

¹¹⁷ Ali Fuat Başgil, **Vatandaşların Büyük Millet Meclisine Müracaat Hakkı**, Ankara 1944, s.10-11; Armağan, a.g.e., s.26-28

¹¹⁸ Ahmet Gündüz ve Said Öztürk, **Bilinmeyen Osmanlı**, İstanbul, 1999, s.173.

¹¹⁹ Armağan, a.g.e., s.30-33.

dilekçeler normal olarak buralara verilmeye başlanmıştır. Bahsedilen dönemde çalışma konumuzla birebir örtüşecek bir hakkı görmek elbette mümkün değildir. Ancak burada önemli olan halihazırda ve her zaman birey karşısında daha güçlü bulunan idarenin, bireyle bir araya gelebildiğinin görülmesidir. Zira idarenin eylem ve işlemlerinden saydamlık beklenmesi için öncelikle idarenin, dilek ve şikayetlerini iletme olanağını bireye vermesi gerekecektir.

2. 1876 Anayasası Dönemi

Dilekçe hakkının ilk olarak 1876 tarihli ilk Anayasamız olan Kanun-i Esaside bireyler için yasal bir hak olarak tesis edildiğini görülmektedir.¹²⁰

Kanun-i Esasi'nin 14.maddesinde; “*Tebaa-i Osmaniye'den bir veya birkaç kişinin gerek şahıslarına ve gerek umuma müteallik olan kavanin ve nizamata muhalif gördükleri bir maddeden dolayı işin merciine arzuhal verdikleri gibi Meclis-i Umumiye dahi Müddei sıfatı ile imzalı arzuhal vermeye ve memurinin ef' alinden iştikaye selahiyetleri vardır*” hükmü yer almaktadır. Bu madde hükmüne göre dilekçe hakkı yalnız vatandaşlara tanınmıştır. Vatandaşların hem tek başlarına, hem de topluca dilekçe vermek hakları vardır. Dilekçelerin konusu kendi şahıs veya menfaatleri ile ilgili olabileceği gibi kamuya ait işlerde kanun ve nizama aykırı görülen fiil ve hareketlerle de ilgili olabilecektir. Verilecek dilekçelerin, yazılı olması şartı aranmakta olup, dilekçeler hem yetkili makamlara ve hem de Mebusan ve Ayan Meclislerine sunulabilmektedir. Burada, vatandaşların kendileriyle ilgili başvuruların sonucunun; dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirileceği yönünde bir hüküm yer almamış, ancak, bu husus Meclis-i Meb'usan İctüzüğü (m.24) hükümleri ile halledilmiştir¹²¹. 1876 anayasasınının 52. Maddesinde de; “*Bir kimse şahsına müteallik*

¹²⁰ Hız ve Yılmaz, a.g.e., s.15.

¹²¹ Armağan, a.g.e., s.33-34.

davasından dolayı Meclis-i Umuminin iki heyetinden birine arzuhal verdiği halde, eğer, evvela ait olduğu memurin-i Devlete veyahut o memurların tabi buldukları mercie müracaat etmediği tebeyyün ederse arzuhali red olunur” şeklindeki düzenleme bulunmaktadır. Buna göre, Meclis şahsa ait müracaatlardan ancak adli veya idari makamlarca verilmiş son kararlara karşı itiraz yolu yahut da bu makamlardan şikayet dilekçesinin incelenebilmesi için, bunun ilk önce ait olduğu mercilerden geçmiş ve son kararın verilmiş olması şarttır.

1876 anayasasındaki zikredilen şikayet hakkı ile ilgili hükümler, 1909 ve 1914 yıllarında yapılan değişikliklerde de aynen muhafaza edilmiştir.

Söz konusu devirde, meclislerin içtüzükleri (Heyet-i Ayan Nizamname-i Dahilisi ve Meclis-i Mebusan Nizamname-i Dahilisi) gereğince, iki meclise de dilekçe verilebilmektedir. Meclislere verilen, Dilekçe Komisyon dilekçeyi ya ait olduğu bakana gönderir veya Meclis Genel Kuruluna arz eder ya da iptal ederdi. Bu içtüzükler daha sonra değişmelerine rağmen, dilekçe ile ilgili hükümler korunmuştur¹²².

3. 1921 Anayasası Dönemi

1337 (1921) tarihli ve 85 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanununda, dilekçe hakkı ile ilgili herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak, 1921 Anayasası, 1876 Anayasasının değiştirilmiş şekli olan 1909 Anayasasını ilga etmediğinden, 1921 Anayasası döneminde 1876 Anayasasının 14 ve 52. Maddeleri yürürlüktedir. Bu maddelere göre başlayan uygulamaya göre dilekçe hakkı kullanılmıştır. 23 Nisan 1920’de Ankara’da toplanan TBMM döneminde, Encümenler teşkil edilirken b bir de “İstida Encümeni” kurulmuş ve bu Encümen Meclise gelen dilekçeleri incelemiştir¹²³. Dolayısıyla 1921 Anayasası

¹²² Armağan, a.g.e., s.34-35

¹²³ Hız ve Yılmaz, a.g.e., s.19; Armağan, a.g.e., s.36.

döneminde, eski uygulama doğrultusunda dilekçeler verildiği ve bunların neticelendirildiği görülmektedir.

4. 1924 Anayasası Dönemi

1340 (1924) tarihli ve 491 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 82. Maddesinde "ihbar ve şikayet" hakkı şeklinde bir düzenleme yer almaktadır. Bu madde hükmüne göre; *"Türkler gerek şahıslarına gerek ammeye müteallik olarak kavanin ve nizamata muhalif gördükleri hususatta merciine ve Türkiye Büyük Millet Meclisine münferiden ve müçtemian ihbar ve şikayette bulunabilir. Şahsa ait olarak vukubulan müracaatın neticesi müstediye tahriren tebliğ olunmak mecburidir"*. Maddenin birinci cümlesi, 1876 anayasasınının 14. Maddesine; son cümlesi de 1982 Anayasasınının 74. Maddesinin; 3.10.2001 tarihli ve 4709 sayılı Kanunla (m.26) "gecikmeksizin" ibaresi eklenmeden önceki haliyle ve 1961 Anayasasınının 62. Maddesinin ikinci (son) fıkrasıyla benzerlik göstermektedir.

2 Mayıs 1927 tarihli olup çeşitli değişiklikler geçirerek esas şeklini 11 Nisan 1945 tarihli değişiklikle alan TBMM Dahili Nizamnamesinin 22.maddesinde, *"Meclis vazifeleri ile mütenazır Encümenler"* arasında *"Arzuhal Encümeni"* de sayılmış ve 50 ila 59. Maddelerde ise, Arzuhal (dilekçe) Encümeninin çalışma şekli gösterilmiştir.

1924 Anayasası'nın 82.maddesi, 1961 Anayasasına kadar yürürlükte kalmıştır. Zira, 12 Haziran 1960 tarihli ve 1 sayılı Geçici Kanun' un 24.maddesiyle, 1924 anayasasınının 82.maddesi yürürlükte bırakılmış, Milli Birlik Komitesi İctüzüğünün 27 ila 34. Maddeleri ile de dilekçelerin görüşülmesi tanzim edilmiştir¹²⁴. Bu İctüzüğün 27.maddesine göre, 1924 Anayasasınının 82.maddesi gereğince verilecek

¹²⁴ Hız ve Yılmaz, a.g.e., s.20.

dilekçeler, Türkiye Cumhuriyeti Milli Birlik Komitesine verilecek ve bu Komite tarafından görüşülecektir.

6.11.1961 tarihinde toplanan Temsilciler Meclisi ile başlayan Kurucu Meclis devrinde; Kurucu Meclis İktüzüğünün 32. Maddesi gereğince teşkil edilen Dilekçe Komisyonu dilekçeleri görüşmüştür.

1961 Anayasası döneminde başlangıçta Dilekçe Komisyonunun çalışma tarzını gösterecek bir kanun bulunmaması nedeniyle 25 Ekim 1961 tarihinden 26.12.1962 tarihli ve 140 sayılı *Türk Vatandaşlarının Türkiye Büyük Meclisine Dilekçe ile başvurmaları ve Dilekçelerin İncelenmesi ile Karara Bağlanmasının Düzenlenmesine Dair Kanun* uygulanmaya başlayıncaya kadar Dilekçe Komisyonu çalışmamıştır. Adı geçen Kanunun yürürlüğe girdiği 5.1.1963 tarihinden sonra teşkil edilen Dilekçe Karma Komisyonu dilekçeleri görüşmeye başlamıştır.

5. 1961 Anayasası Dönemi

9 Temmuz 1961 tarihli ve 334 sayılı Anayasa' da dilekçe hakkı, "*Temel Haklar ve Ödevler*" ana başlıklı İkinci Kısımında ve "*Siyasi Haklar ve Ödevler*" başlıklı Dördüncü Bölümünde "VII. Dilekçe Hakkı" kenar başlıklı 62.maddesinde düzenlenmiştir.62.maddenin yabancı kaynağının BONN Anayasasının17.maddesi, yerli kaynağının ise Ankara Tasarısı (m.36) olduğu söylenebilir¹²⁵. 62.madde metni "*Vatandaşlar, kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikayetleri hakkında, tek başlarına veya topluca, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisi yazı ile başvurma hakkına sahiptir. Kendileriyle ilgili başvuruların sonucu, dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirir.*" şeklindedir.

Dilekçe hakkının ülkemizdeki pozitif gelişmesi ile ilgili olarak, Anayasanın 62.maddesinde söz konusu edilen dilekçe hakkının sadece

¹²⁵ Hız ve Yılmaz, a.g.e., s.21.

TBMM'yi ilgilendiren uygulamasını düzenleyen ve daha önce adından bahsedilen 26.12.1962 tarihli ve 140 sayılı Kanunun da önemli bir yeri vardır¹²⁶. Zira, bu tarihe kadar içtüzüklerle düzenlenen dilekçelerin TBMM'nde görüşülmesi, artık müstakil bir kanunla düzenlenmiştir.

6. 1982 Anayasası

Ülkemizde bilgi edinme hakkı ile ilgili temel düzenleme “*dilekçe hakkı*” adı altında 1982 Anayasası'nda yer almaktadır. Siyasi başvuru yollarından biri olan “dilekçe hakkı”, 7.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Anayasanın “*Siyasi Haklar ve Ödevler*” başlıklı Dördüncü Bölümünde 74. Maddede; “*Vatandaşlar ve karşılıklılık esasi gözetilmek kaydıyla Türkiye’de ikamet eden yabancılar, kendileriyle veya kamu ilgili dilek ve şikayetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir. Kendileriyle ilgili başvuruların sonucu gecikmeksizin, dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir. Bu hakkın kullanılma biçimi kanunla düzenlenir.*” hükmü getirmiştir. Bu maddede dilekçe hakkı, vatandaşların ve (maddenin birinci fıkrasında 3.10.2001 tarihli, ve 4709 sayılı Kanunla yapılan değişikliklerle) karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye’de ikamet eden yabancıların, kendileriyle ya da kamu ile ilgili dilek ve şikayetleri yetkili (idari) makamlara veya Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile iletmelerini ifade etmektedir. Ekleminin amacı bilgi edinme hukukuna daha güçlü bir temel oluşturmaktır¹²⁷.

Dilekçe hakkı, bireylerin devlet yönetimine katılmalarını sağlamaları nedeniyle katılma hakları veya aktif statü hakları da denilen ve tarihi süreç içinde birinci kuşak haklar içinde yer alan siyasi

¹²⁶ 26 Aralık 1962 tarih ve 140 sayılı Türk Vatandaşlarının Türkiye Büyük Millet Meclisine Dilekçe ile Başvurmaları ve Dilekçelerin İncelenmesi ile Karara Bağlanmasının Düzenlenmesine Dair Kanun 3071 Sayılı Yasanın 9. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır.

¹²⁷ Yaşamış, a.g.m, bkz: <http://www.bilgiedinnehakki.org>

haklardan¹²⁸ ve insan haklarının korunmasında önemli bir araç olan “Hak arama özgürlüğü ve başvuru yolları” ndan biridir.

Hak arama özgürlüğü, genel olarak pozitif hukukça tanınmış hakların ön şartı ve usuli güvencesi olarak anlaşılır. Hak arama özgürlüğü, başvuru hakkı ve başvuru yollarının tanınmasıyla kullanılır¹²⁹. Dilekçe hakkı, bilgi edinme hakkının da öncüsü ve destekçisidir.

Anayasa, hak ve özgürlüklerle ilgili olarak başvuru makamı bakımından genel bir hüküm içerir. Buna ilişkin düzenleme şöyledir: “Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlal edilen herkes, yetkili makamlara geciktirilmeden başvurma imkanı sağlamasını isteme hakkına sahiptir” (md.40/1).2001 Anayasa değişiklikleriyle buna önemli bir fıkra eklenmiştir: “Devlet, işlemlerinde ilgili kişilerin hangi kanun ve yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır” (md.40/2). Bu, son derece somut ve pratik bir yararlandırma kılavuzu borcudur. “Yetkili makamlara başvuru” yolları, iç hukuk bakımından üç kola ayrılır: idari,siyasal ve yargısal başvuru yolları yada hak ve özgürlükleri¹³⁰. Diğer bir tabirle, idare makamlarına, yasama meclisine ve yargı makamlarına başvuru idari, siyasal ve yargısal başvuru olarak hak arama özgürlüğünün görünümleridir.

a. İdari başvuru

İdari başvuru, kişinin idari makamlara dilek, şikayet ve itirazlarını bildirmesidir. Bu başvuru, kararı alan merciye yapılabileceği gibi (dilek başvurusu “atıfet müracaatı”), onun bir üstündeki makama

¹²⁸ Ömer Anayurt, **Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları**, Ankara, 2001, s.251.

¹²⁹ Kaboğlu, a.g.e., s.88.

¹³⁰ Bülent Tanör ve Necmi Yüzbaşıoğlu, **Türk Anayasa Hukuku**, 4.Bası, İstanbul, 2002, s.195.

da sunulabilir. Dilek niteliğindeki başvurular, bir ya da birden çok kişinin, kendilerini ya da kamuyu ilgilendiren konularda, alınması gereken önlemleri, ya da istekleri dile getirmesi ve siyasi içerikli olmaları nedeniyle sınırlanamayan, ancak düzenlenebilen niteliktedirler. Şikayet niteliğindeki başvurular ise, bir kişinin ya da kamunun çıkarlarının zedelenmesi, ya da hukuk düzenindeki aksaklığın ortaya konması ile ilgili olduğu için, konusu da ister istemez bunlarla sınırlıdır¹³¹.

b. Siyasal başvuru

Siyasal başvuru yasama meclisine ya da meclislerine yapılan müracaatları ifade eder. Anayasa' nın 74.maddesinin birinci fıkrasında ve 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun' da "Türkiye Büyük Millet Meclisi' ne dilek ve şikayetlerin bildirilebileceği öngörülmüştür.

Dilekçe ile başvurulabilecek bir başka makam, Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını Komisyonu' dur. Bu komisyonun kuruluşu, görev ve yetkileri ile çalışma usul ve esasları, 5.12.1990 tarihli ve 3686 sayılı İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Kanunu'nda düzenlenmiştir. Bu Kanun' un 7.maddesinin değişik ikinci fıkrası uyarınca, Komisyon, başvuruların sonucu veya yapılmakta olan işlem hakkında başvuru sahibine en geç altmış gün içinde bilgi verir. Bu Komisyon 1 Mart 1991 tarihinden beri çalışma halindedir.

Yargısal başvuru yolları idari, anayasal ve adli olmak üzere üçe ayrılır. Genel hüküm şöyledir: "Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma hakkına sahiptir" (m.36/1)¹³².

¹³¹ Teziç, a.g.e., s.229.

¹³² Tanör ve Yüzbaşıoğlu,a.g.e., s.196-198.

B. Yasal Düzenleme Yönünden

1. 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun

Anayasa' nın 74.maddesinin son fıkrasında, dilekçe hakkının kullanılma biçiminin kanunla düzenleneceği belirtilmiş ve 1984 tarihli ve 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun çıkarılmış olup, söz konusu Kanunda, Anayasa'da yapılan değişiklikleri yansıtmak amacıyla 2.1.2003 tarihli ve 4778 Sayılı Kanunla önemli değişiklikler yapılmıştır ¹³³.

a. Dilekçe Hakkının Kullanılması

Dilekçe hakkı, idareden cevap almak üzere bilgi edinmeyi, şikayette bulunmak suretiyle denetlemeyi, dilek ve öneride bulunmaya imkan veren demokratik katılımı sağlayan siyasal haklardandır. 3071 sayılı Kanunun amacı, Türk vatandaşlarının ve Türkiye' de ikamet eden yabancılardan kendileriyle ve kamu ile ilgili dilek ve şikayetleri hakkında, Türkiye Büyük Meclisine ve yetkili makamlara yazı ile başvurma haklarının kullanılma biçimini düzenlemektedir. (m.1). Bu Kanun, Türk vatandaşları ve Türkiye'de ikamet eden yabancılar tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi ile idari makamlara yapılan dilek ve şikayetler hakkındaki başvuruları kapsar. (m.2). Kanunun 3.maddesine göre; Türk vatandaşları kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikayetleri hakkında, Türkiye Büyük Millet Meclisine ve yetkili makamlar yazı ile başvurma hakkına sahiptirler.

Türkiye'de ikamet eden yabancılar karşılıklılık esası gözetilmek ve dilekçelerinin Türkçe yazılması kaydıyla bu haktan yararlanabilirler. Bu güne kadar sorun yaşanmamış bu alanda, hükmün ciddi bir biçimde uygulanması durumunda, yetkili makamlara dilekçe ile başvuran yabancılardan Türkiye ' de ikamet edip etmedikleri ve ülkenin aynı

¹³³ Corpus, 3071 Sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun, Mevzuat ve İçtihat Programı, CD Temmuz 2006.

hakkı Türk vatandaşlarına tanıyıp tanımadıklarının aranmasının ciddi problemlere yol açabileceği belirtilmektedir¹³⁴.

b. Dilekçede Bulunması Zorunlu Şartlar ve İncelenemeyecek Dilekçeler

Türkiye Büyük Millet Meclisine veya yetkili makamlara verilen veya gönderilen dilekçelerde, dilekçe sahibinin adı-soyadı ve imzası ile iş veya ikametgah adresinin bulunması gerekir. (m.4)

Türkiye Büyük Millet Meclisine veya yetkili makamlara verilen veya gönderilen dilekçelerden;

- a. Belli bir konuyu ihtiva etmeyenler,
- b. Yargı mercilerinin görevine giren konularla ilgili olanlar,
- c. 4 üncü maddede gösterilen şartlardan herhangi birini taşımayanlar, incelenemezler (m.6)

Ad, soyadı ve adres bulunmayan, imza taşımayan, belli bir konuyu içermeyen, ya da yargı mercilerinin görevine giren konularla ilgili dilekçeler cevaplandırılmayacaktır. Ancak, bu unsurları ihtiva etmemekle birlikte, başvurulara olayla ilgili inandırıcı mahiyette bilgi ve belgeler eklenmiş veya somut nitelikte bilgi, bulgu ya da olaylara dayanılıyor ise, bu hususlar ihbar kabul edilerek idarece işlem yapılabilecektir.

c. Dilekçenin Gönderildiği Makamda Hata Edilmesi

Dilekçe, konusuyla ilgili olmayan bir idari makama verilmesi durumunda, bu makam tarafından yetkili idari makama gönderilir ve ayrıca dilekçe sahibine de verilir. (md.5)

¹³⁴ Yavuz Sabuncu, **Anayasa Giriş**, 9. Baskı, Ankara 2003 s. 24

d. Dilekçenin İncelenmesi ve Sonucunun Bildirilmesi

Türk vatandaşlarının ve Türkiye’ de ikamet eden yabancıların kendileri ve kamu ile ilgili dilek ve şikayetleri konusunda yetkili makamlara yaptıkları başvuruların sonucu veya yapılmakta olan işlemin safahatı hakkında dilekçe sahiplerine en geç otuz gün içinde gerekçeli olarak cevap verilir. İşlemin safahatının duyurulması halinde sonuç ayrıca bildirilir. (m.7)

Bireylerin ve tüzel kişilerin, kendileriyle veya kamuyla ilgili, dilekçeyle usulüne uygun bir şekilde yaptıkları başvuruların idarece geciktirilmeksizin en kısa sürede cevaplandırılması yasal bir zorunluluktur. Yetkili idari makam tarafından, bu şekilde yapılan başvurularla ilgili olarak, yapılmakta olan işlemin safahatı veya sonucu hakkında dilekçe sahiplerine en geç otuz gün içerisinde gerekçeli olarak cevap verilecektir. İşlem devam ediyorsa, sonucu hakkında ayrıca bilgi verilecektir.

e. Türkiye Büyük Millet Meclisine Yapılan Başvuruların İncelenmesi

Türkiye Büyük Millet Meclisine gönderilen dilekçelerin, Dilekçe Komisyonunda incelenmesi ve karara bağlanması altmış gün içinde sonuçlandırılır. İlgili kamu kurum ve kuruluşları Türkiye Büyük Millet Meclisi Dilekçe Komisyonunca gönderilen dilekçeleri otuz gün içinde cevaplandırır. İnceleme ve karara bağlamanın esas ve usulleri Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğünde gösterilir (Mad.8)¹³⁵.

Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Yedinci Kısımında 115 ila 120. Maddelerinde, dilekçelerin incelenmesi ve karara bağlanması esas ve usulleri düzenlenmiştir.

¹³⁵ Hız ve Yılmaz, a.g.e., s.27.

f. Elektronik Dilekçe

3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanunun 4. Ve 6. Maddelerine göre; ad, soyadı ve adres bulunmayan, imza taşımayan, belli bir konuyu içermeyen, yada yargı mercilerinin görevine giren konularla ilgili dilekçeler incelenmeyecek ve cevaplandırılmayacaktır. Aynı Kanunun 3.maddesinde de “yazı ile başvurma” dan ve “dilekçelerin Türkçe yazılması” ndan bahsedilmektedir.

Çalışmanın asıl konusu olan, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununun “Bilgi Edinme Başvurusu Usulü” nü düzenleyen 6.maddesine göre; “Bilgi edinme başvurusu, başvuru sahibinin adı ve soyadı, T.C kimlik numarası, imzası, oturma yeri veya iş adresini, başvuru sahibi tüzel kişi ise tüzel kişinin ünvanı ve adresi ile yetkili kişinin imzasını ve yetki belgesini içeren dilekçe ile istenen bilgi veya belgenin bulunduğu kurum veya kuruluşa yapılır. Bu başvuru, kişinin kimliğinin ve imzasının ve yazının kimden neşet ettiğinin tespitine yarayacak başka bilgilerin yasal olarak belirlenebilir olması kaydıyla elektronik ortamda veya diğer iletişim araçlarıyla da yapılabilir.” hükmüne yer verilmiştir¹³⁶. Buna göre elektronik ortamda yapılan başvuruların, (maddede belirtilen şartlar dahilinde) Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte mümkündür. Ancak, Bilgi Edinme Hakkı Kanununda zikredilen hüküm getirilirken, 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanunda değişiklik yapılmamış olması ve “dilekçe hakkı” nın yalnızca bilgi edinmek için bir başvuru yolu olmayıp, daha önce açıklanan ayırım ve kapsamda kullanılabilecek bir hak olması karşısında, vatandaşların, Devletin herhangi bir kurumuna elektronik dilekçe gönderip gönderemeyecekleri konusunda tereddütlere düşülmesi ve bilgi edinme hakkının kullanımı konusundaki 2004/12 sayılı Başbakanlık Genelgesi’

¹³⁶ Elektronik ortamda yapılan başvurularda kişinin T.C kimlik numarası da zorunlu bilgiler arasındadır.

nde de bu konuya değinilmemiştir. Konunun, 3071 sayılı dilekçe Hakkının kullanılmasına Dair Kanun, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ve 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu çerçevesinde değerlendirilmesi ve bir çözüme kavuşturulması yerinde olacaktır.

g. Dilekçe Hakkının Kullanılmasının Engellenmesi

Mevzuatımızda 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanunda dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi, vatandaşın kendisiyle veya kamuyla ilgili dilek ve şikayetlerini ilgili kamu makamlarına bildirmesinin önüne geçilmesi ile ilgili müstakil bir cezai müeyyide öngörülmemiştir. Bu konuda, 5237 Sayılı Türk Ceza Kanununun 121. Maddesinde ‘Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi’ başlıklı hükmünde “(1) Kişinin belli bir hakkı kullanmak için yetkili kamu makamlarına verdiği dilekçenin hukuki bir neden olmaksızın kabul edilmemesi halinde, fail hakkında altı aya kadar hapis cezasına hükmolünür.” ifadesine yer verilmiştir. Gerekçe olarak; *Orijinini Latince "petitum" (talep) kavramı oluşturan ve Anayasamızda da düzenlenen dilekçe hakkı, bir sübjektif kamusal haktır. Sübjektif haktır; çünkü, bu hat, toplu veya münferiden, ancak bireyler tarafından kullanılabilir. Kamusal bir haktır; çünkü, bu hakkın kullanılmasıyla kişiler taleplerini resmi makamlara iletme olanağını elde etmektedirler. Söz konusu suç tanımıyla, dilekçe hakkının kullanılmasının güvence altına alınması amaçlanmaktadır. Suçun konusu dilekçedir. Dilekçe, kişinin belli bir hakkı kullanmak için yetkili kamu makamlarına yazılı olarak yaptığı başvuruyu ifade etmektedir. Kamu makamlarına yöneltilen talebin sözlü olması da mümkündür. Örneğin bir suç vakasına ilişkin ihbar veya şikayetin sözlü olarak yapılması halinde, bunun tutanağa geçirilmesi gerekmektedir. Salt sözlü başvurunun kabul edilmemesi, söz konusu suçu oluşturmayacaktır. Ancak, başvurunun yazılı yapılması halinde, bunun hukuki bir neden olmaksızın kabul edilmemesi, söz konusu suçu oluşturacaktır. Bu*

ayrımın yapılmasının nedeni, ispat sorunlarının önüne geçmektir. Süreli işlemlerde, dilekçenin süresinde verilmesine rağmen, kabulünün geciktirilmesi halinde de, bu suç oluşur. Verilen dilekçenin hukuki bir nedene dayalı olarak kabul edilmemesi halinde, kabul etmeme fiili hukuka uygun olduğu için, suç oluşmayacaktır. Örneğin, bir suç duyurusuna ilişkin dilekçenin, ilgisiz bir makama verilmeye teşebbüs edilmesi karşısında, kabul edilmemesi, söz konusu suç oluşturmayacağı gösterilmiştir.

2. Dilekçe Hakkının Bilgi Edinme Hakkı Açısından Önemi

Dilekçe hakkı açıkladığı üzere Anayasamızda tanınan ve güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerden biridir. Ancak bilgi edinme hakkı açısından doğrudan aynı belirleme yapılamaz. Bilgi edinme hakkı, Anayasa’da tanınan hak ve özgürlüklerden değildir¹³⁷. Gerçi çalışmanın ilerleyen bölümünde açıklanacağı üzere ‘Bilgi Edinme Hakkının Sınırları’ başlıklı kısımda düzenlenenlerin bir çoğu Anayasada temel hak ve özgürlük olarak yer almaktadır. Kanunla tanınan temel bir hak ve özgürlük olan Bilgi Edinme Hakkı, Anayasal değil ama kanunla sağlanan bir takım güvencelere sahiptir¹³⁸. Ancak bu açıklama bilgi edinme hakkının hiçbir Anayasal dayanağı olmadığı anlamına gelmez.¹³⁹ Aslında dilekçe hakkı, bilgi edinme hakkının dolaylı da olsa en somut anayasal dayanağıdır¹⁴⁰. Tarihi geçmişi Magna Carta’ya kadar uzanan dilekçe hakkı vatandaşların ve karşılılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye’de ikamet eden yabancıların kendileriyle veya kamusal işlerle ilgili olarak tek başlarına veya topluca yargı oranı dışında kalan devlet

¹³⁷ Pertev Bilgen, **İdare Hukuku Dersleri**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1999, s.41.

¹³⁸ Bilgen, a. g. e, s.41.

¹³⁹ Taner Ayanoglu, “Bilgi Edinme Hakkı ve Yargısal Korunmasına İlişkin Bazı Sorunlar”, **Legal Hukuk Dergisi**, Yıl 2, S.18, Haziran 2004, s.1531.

¹⁴⁰ Armağan, a.g.e, s.6.

organlarına, dertlerini, sorunlarını, şikayetlerini ileterek çözüm bulmaları anlamına gelmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

4982 SAYILI BİLGİ EDİNME HAKKI KANUNU VE HUKUKİ BOYUTU

I. AB MÜKTESABATININ YASAYA ETKİSİ

A. Genel Olarak

Avrupa Birliğine katılım sürecini yaşayan ülkeler, hukuki ve idari yapılarını birlik ölçütlerine göre yeniden düzenlemek zorundadırlar. Bu zorunluluğun gereği olarak söz konusu ülkeler Avrupa Birliği düzenlemelerine uyum sağlamak üzere idari yapılarında ve hukuk sistemlerinde değişiklikler yapmaktadırlar¹⁴¹. Dilekçe ve bilgi edinme hakkının kullanılmasına ilişkin yasal düzenlemeler, Avrupa Birliği Müktesabatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Programda yer alan insan hakları alanında yasal ve idari düzenlemelerin yapılması ve uygulamaların iyileştirilmesi taahhütleri açısından da önem taşımaktadır. Avrupa Birliği uyum sürecinde idari reformların arasında en dikkat çekenlerden birisi Bilgi Edinme Hakkı Kanununun çıkarılmasıdır¹⁴².

“Şeffaflık” kavramı, Avrupa Birliği terminolojisinde Birliğin kurumlarının faaliyetlerinde açıklığı ifade etmek için sıkça kullanılan bir kavramdır ve bu kavram, çeşitli konularda kamunun bilgiye erişim talepleri ile AB belgeleri ile bağlantılı olduğu gibi Birliğin karar alma sürecini ve anlaşmalar, yasa tasarıları gibi metinlere kolaylıkla erişimi

¹⁴¹ N.İlker Çolak, **Avrupa Birliği Uyum Sürecinde İdari Reformlar İngiltere ve Türkiye**, Ankara: Seçkin Yayınları, 2005, s.331.

¹⁴² Çolak, **İdari Reformlar**, s.523.

de kapsamaktadır. Açıklık kavramı ise, vatandaşın yönetime etkin katılımı ile yönetimin daha meşru bir yapıya sahip olmasını sağlamaktadır.

1. Avrupa Birliği'nin Uygulaması

Avrupa Birliği'nin genişlemesi konusunda Avrupa Birliği kurumlarının ortak karar alma mekanizmasını işler hale getirmeyi amaçlayan ve 02.10.1997'de imzalanan Amsterdam Anlaşmasının yeni 255. maddesi ile şeffaflık kavramı Avrupa Birliği Anlaşmasının (Maastricht Treaty) içine alınmış, bu madde ile tüm Avrupa Birliği vatandaşlarının yanı sıra üye devletlerde yerleşik bulunan veya kayıtlı büroları olan tüm gerçek veya tüzel kişilerin, Avrupa Birliği'nin bünyesinde bulunan belgelere erişimi sağlanmıştır. 255. madde, 30.05.2001 tarihli 1049/2001 sayılı Tüzük ile uygulanmaya başlamıştır. Maddenin üçüncü bendi ile her kurumun birimlerinde bulunan belgelere erişimin sağlanması amacıyla gerekli tedbirleri alarak, kendi usul kurallarını ayrıntılı olarak düzenlemesi esası kararlaştırılmıştır. (20.12.1993 tarihli 93/731 sayılı Konsey Kararı, 94/90 sayılı Komisyon Kararı, 08.02.1994 tarihli Avrupa Atom Anlaşmasına ek 96/567 tarihli Komisyon belgelerine erişim Kararı, 97/632 sayılı Avrupa Parlamentosu Kararı, Avrupa Atom Anlaşmasına ek 10.08.1997 tarihli Avrupa Parlamentosu belgelerine erişim Kararı) ¹⁴³ *kamu menfaati* başlığı altında yer alan kamu güvenliği, savunma ve askeri konular, uluslararası ilişkiler ve kişisel verilerin korunmasına ilişkin Birlik mevzuatında yer alan özel hayat ve kişi güvenliği konuları ile fikri haklar da dahil olmak üzere gerçek ve tüzel kişilerin ekonomik çıkarları, yargılama süreçleri, yasal tavsiye ve mütalaalar, kurumların resmi bilançoları, kurum içi düzenlemeleri ve araştırmaları bilgi edinme

¹⁴³ Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, "Bilgi Edinme Hakkı Değerlendirme Raporu", Aralık 2004, <http://www.tesev.org.tr>, Erişim tarihi:07.04.2006.

hakkının sınırlarını oluşturmaktadır. Bu istisnaların koruma süresi 30 yıl olarak belirlenmiştir.

Başvurular, Fransızca, Almanca, İngilizce, İtalyanca, Fince, Yunanca, İrlandaca, Portekizce, İspanyolca, İsveççe, Danimarka ve Hollanda dillerinde yapılabilmektedir (Avrupa Birliği Anlaşması m.314). Başvurularda, istenen bilgi/belgenin açıkça belirtilmesi gerekmektedir; belirtilmediği takdirde ilgili kurum başvuru hakkında aydınlatıcı bilgi talep edebilir. Bilgiye erişim hakkı konusunda başvuru sahibi bilgilendirilir.

Kurumlar, başvuru üzerine istenen bilgi veya belgeye erişimi başvurunun kaydedildiği tarihten onbeş iş günü içinde sağlarlar. İstenen belgenin çok uzun olması gibi istisnai durumlarda, başvuru sahibine gerekçesi bildirilerek, erişim süresinin on beş işgünü daha uzatılması mümkündür.

Üye Devletlerin, üçüncü kişilerin ve Uluslararası Kuruluşların ellerinde bulunan, Avrupa Birliğinin koruyan veya üye devletlerden birinin temel çıkarlarını koruyan, “Çok Gizli/Sır/Kişisel Bilgi” sınıflandırmalarından birine giren bilgiler hassas bilgiler olarak değerlendirilmekte; ancak kaynağının izni ile yayınlanabilmektedir.

2. AB'nin Türkiye'ye Etkisi

Avrupa Birliğine tam üyelik yolunda, Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programları ile mevzuatını Avrupa Birliği mevzuatıyla uyumlu hale getirme amacıyla bir program belirlemiş; aynı hususu Türkiye İçin Katılım Ortaklığı 2000 Belgesi'nde de taahhüt ederek, Türk Anayasası ve diğer ilgili mevzuatın, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde belirtildiği şekliyle Türk vatandaşlarının hak ve özgürlüklerini güvence altına alacak şekilde tekrar gözden geçireceğini ifade etmiştir.

Bahsedilen programlar dahilinde altıncı "Uyum Paketi" doğrultusunda 9.10.2003 tarih ve 4982 sayılı "Bilgi Edinme Hakkı Kanunu" çıkarılmıştır. Anayasa'nın 40 ncı maddesinde 3.10.2001 tarih ve 4709 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle eklenen "Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır." Fıkrası; gerçekte, hem ilgililerin (yurttaşların) kendileriyle ilgili olarak idare hukuku anlamında tesis edilecek idari işlemler bakımından hüküm ifade etmekte, hem de salt bilgi edinme taleplerine karşı kamu kurum ve kuruluşlarınca verilecek cevaplar bakımından buyurucu kural öngörmektedir. Nitekim, 4982 sayılı Kanunun 12 nci maddesi "Kurum ve kuruluşlar, bilgi edinme başvurularıyla ilgili cevaplarını yazılı olarak veya elektronik ortamda başvuru sahibine bildirirler. Başvurunun reddedilmesi halinde, bu kararın gerekçesi ve buna karşı başvuru yolları belirtilir." hükmünü amir bulunmaktadır.

II. MEVZUATIMIZDA BİLGİ EDİNME HAKKI

A. 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu

1. Genel Olarak

Türk vatandaşları için 'devlet' her zaman ulaşılması güç bir kavram olmuştur. Devlet aygıtları karşısında orantısız bir biçimde güçsüz olduğu kabul edilen birey ve birey topluluklarının hak ve özgürlükleri hukuki ve siyasi tasarım sayesinde güçlendirilmelidir¹⁴⁴. Ülkemizde yönetimin saydamlığı ve bilgiye ulaşma hakkı ile ilgili olarak hukuksal alt yapı gerçekleştirilmeden önce konu, anayasal veya yasal bir düzenlemeye kavuşmadan önce hak arama özgürlüğü çerçevesinde değerlendirilmekteydi¹⁴⁵. AB'ye uyum çerçevesinde, bu güçlüğün aşılabilmesi amacıyla TBMM tarafından devrim niteliğinde sayılabilecek birçok yasa gibi Bilgi Edinme Yasası'nda amaç, yasalar

¹⁴⁴ Tarhanlı, a.g.m., s.12.

¹⁴⁵ Duman, a.g.e., s.456.

çerçevesinde belirlenen şekliyle, 'devlet sırrı' kapsamı dışındaki bilgilere vatandaşların kolaylıkla ulaşabilmesini sağlayabilmek, 'devlet vatandaş için vardır' kavramını yerleştirmektir¹⁴⁶.

2. Gerekçesi

Altıncı "Uyum Paketi" çerçevesinde çıkartılan 9.10.2003 tarih ve 4982 sayılı "*Bilgi Edinme Hakkı Kanunu*¹⁴⁷ " "uyum yasaları" nın önemli bir halkasını teşkil etmektedir. Anayasa'nın 40 ncı maddesinde 3.10.2001 tarih ve 4709 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle eklenen "Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır." Fıkrası; gerçekte, hem ilgililerin (yurttaşların) kendileriyle ilgili olarak idare hukuku anlamında tesis edilecek idari işlemler bakımından hüküm ifade etmekte, hem de salt bilgi edinme taleplerine karşı kamu kurum ve kuruluşlarınca verilecek cevaplar bakımından buyurucu kural öngörmektedir¹⁴⁸. Kanunun genel gerekçesinde de ifade edildiği üzere, bireylere daha yakın bir yönetimi, yönetimin halkın denetimine açıklığını ve şeffaflığı sağlama işlevlerinin yanında halkın Devlete karşı duyduğu güveni daha yüksek seviyeye çıkarmada da önemli bir rol oynayan bilgi edinme hakkı, demokratik ülkelerde vazgeçilmez temel haklardan biri olarak kabul edilmektedir¹⁴⁹.

¹⁴⁶ "Bilgi Edinme Yönetmeliği Yürürlükte", <http://www.ntv.com.tr>, Erişim Tarihi:05.05.2006

¹⁴⁷ 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr>, R.G. 24.10.2003-25269, Erişim tarihi: 12.03.2006.

¹⁴⁸ Erol Alpar, "Bilgi Edinme Hakkının Etkileri", www.msb.gov.tr, Erişim tarihi:07.04.2006

¹⁴⁹ Bacak ve Koç, a.g.e., s.13.

3. Yasanın Yürürlüğe Girmesi

9.10.2003 kabul tarihli ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ile kişilerin bilgi edinme hakkını kullanmalarına ilişkin esas ve usuller düzenlenmiş olup, bu Kanun, 24.4.2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 24.1.2004 tarih ve 25356 sayılı Resmi Gazete’ de Başbakanlığın, “Dilekçe ve Bilgi Edinme Hakkının Kullanılması” konulu ve 2004/12 sayılı Genelgesi yayımlanmıştır. Yine bu Kanun uygulamasına ilişkin Yönetmelik de 27.4.2004 tarih ve 25445 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanmıştır.

4. Kanunun Sistematığı

5 bölüm ve 33 maddeden oluşan Kanunun birinci bölümünde, amaç, kapsam ve kanunda geçen terimlerin tanımları; ikinci bölümünde, bilgi edinme hakkı ve bilgi verme yükümlülüğü; üçüncü bölümünde bilgi edinme başvurusu; dördüncü bölümünde, bilgi edinme hakkının sınırları; beşinci bölümünde de, ceza hükümleri, yürürlük ve yürütmeye ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. 4982 sayılı ve 9/10/2003 kabul tarihli Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, *Özay*’ın demokratik bir yönetimin unsuru olarak gördüğü bilgi edinme özgürlüğünü güvence altına alan kanuni bir düzenlemedir¹⁵⁰. 4982 sayılı Kanun, bilgi edinme hakkının sujelerini ve muhataplarını belirledikten ve bu hakka ilişkin temel esasları ortaya koyduktan sonra, bu hakkın kullanım usulü olarak ilgili idarelere başvuru usulleri ile idari itiraz merci ve usullerini ve hakkın sınırlarını göstermekte ve düzenlemektedir.

5. İdare Açısından Yasanın Anlamı

4982 sayılı ve 9.10.2003 tarihli *Bilgi Edinme Hakkı Kanunu* ile kamu hizmetlerinin yürütücüsü idare ile kamu hizmetlerinin muhatabı

¹⁵⁰ Oğuzhan Demir, “Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Ne Getiriyor?”, www.liberal-dt.org.tr/index.php?lang=tr&message=article&art=134, Erişim tarihi:04.04.2006.

ve yararlanıcısı bireyler arasında kamu hizmeti temelinde var olan hukuki ilişkiye, bilgi edinme hakkı ile yeni bir hukuki boyut eklenmiştir. Esasında, 4982 sayılı Kanun öncesi dönem bakımından idare ile bireyler arasında bilgi edinme hakkı temelinde hiçbir şekilde bir ilişki olmadığı, olamayacağı ileri sürülmese de, kapsamı ve sınırları belli olmayan, dolayısıyla uygulamada idarelerin oldukça çekingen ve isteksiz oldukları bu konuda, duraksamaları gidermek ve bu hakkın yasal çerçevesini çizmek amacıyla 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu çıkarılması oldukça yerinde bir düzenlemedir. Bunun sonucu olarak bireylere karşı kamu hizmetlerini yürütmekle görevli olan idarenin üzerine bir de bilgi verme yükümlülüğü yüklenmiştir¹⁵¹. Kanun, bilgiye erişim hakkının tüm unsurlarını kapsayan bir kanun olarak değerlendirilmemektedir. BEHK, sadece bilgi edinme hakkını, yani kamu makamlarına başvurma hakkını ve kamu makamlarının başvuru üzerine ellerinde bulunan bilgileri verme veya erişebilir kılma yükümlülüğünü düzenlemektedir¹⁵².

Nitelendirme açısından değişik görüşler olmakla birlikte, isminde de zikredildiği gibi “Bilgi edinme” nin bir “özgürlük” olmaktan ziyade “hak” olması ve muhatabının da idare olması sebebiyle, bilgi edinme hakkının kullanımında asıl görev idarenin üzerinde bulunmaktadır. İdarenin bu görevini hareketsiz ve pasif kalarak değil, aktif bir davranışla gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Asıl olarak idareye yönetilmek suretiyle kullanılacak bir hak olması dolayısıyla bilgi edinme hakkı yine asıl olarak idare tarafından ihlal edilebilir niteliktedir¹⁵³. Bilgi edinme hakkının ihlalinden doğacak uyuşmazlıkların yargıya taşınması durumlarında, bu hakkın etkin

¹⁵¹ Ayanoğlu, a.g.m., s.1529.

¹⁵² Taner Ayanoğlu, “4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Değerlendirilmesi”, Ankara, Hakimevi, 18.10.2005, www.tesev.org.tr, Erişim Tarihi:14.02.2006.

¹⁵³ Taner Ayanoğlu, bkz www.tesev.org.tr

kullanımının önemli bir unsuru bireylere yargıda korunma olanakları oluşturur.

İdarenin işlem ve eylemleri üzerindeki yargısal denetim de her zaman caydırıcı olmamaktadır. Bu nedenle, kamu gücünü kullanan idareyi hukuka bağlı kılmak için, a posteriori işleyen yargısal denetim yanında, bir takım mekanizmaların geliştirilmesi kaçınılmazdır¹⁵⁴. İşte İdari vesayet, hiyerarşik denetim ve yargısal denetim yanında idareyi hukuka bağlı kılabilecek bir diğer denetim mekanizması, kamuoyu denetimi şeklinde gerçekleşen Bilgi Edinme Hakkıdır.

III. İDARENİN BİLGİ VERME YÜKÜMLÜLÜĞÜ

A. İdarenin Yeri

Daha önce de vurgulandığı gibi *bilgi edinmenin* bir hak olması ve muhatabının da idare olması sebebiyle aslında bu hakkın kullanımında idarenin üzerinde görev bulunmaktadır¹⁵⁵. Bilgi edinme bir hak olarak yasal zemine kavuşturulurken, hakkın kullanılmasında öne çıkan temel düzenleme, idarenin, görevi gereği sahip olduğu ya da olmak zorunda bulunduğu bilgi ve belgeleri talepte bulunan kişilerle paylaşmasının zorunlu olmasıdır¹⁵⁶. Bilgi Edinme Hakkı Kanunuyla getirilen düzenlemeyle idare, bilgi edinme sürecinde bireyin bilgilenme gereksinimi konusunda olumlu ve olumsuz yükümlülükler altına sokulmuş bulunmaktadır. Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında ve kanun kapsamı dışında idare, kimi zaman hareketsiz kalma, kimi zaman bilgilenme hakkının kullanılmasında sürecini izleyerek bireyleri yanlış

¹⁵⁴ Sait Güran, “Yönetimde Açıklık”, **İHİD**, Yıl 3, 1982 S.1-3, s. 102; **Azrak**, A. Ülkü, Umumi İdari Usul ve Kodifikasyonu Meselesi, **İÜHF**, c. XXXIII, 1967, S.1-2, s.72

¹⁵⁵ Ayanoğlu, “Yargısal Korunmasına İlişkin”, s. 1529.

¹⁵⁶ N.İker Çolak, “Bilgi Edinme Hakkının Sınırları ve Sınırlama Ölçütleri”, www.e-akademi.org, Mayıs 2005, S.39.

bilgilendirme ve yönlendirmelerden koruma, kimi zamansa aktif olarak bireylerin bilgiye ulaşma taleplerini karşılama ve kolaylaştırma yükümlülüğü altındadır¹⁵⁷.

İdare; kamu hizmetlerini yapmakla görevli bulunan ve kişiler karşısında kamu gücünün vermiş olduğu yetki nedeniyle daha üstün olan bir varlıktır. İdare, bu gücüne dayanarak kişilerin hukuki durumlarında, tek taraflı irade açıklamalarında bulunur. *İdarenin kanuniliği ilkesi gereği* aksi mahkeme önünde ispat edilinceye kadar bu düzenlemeler (irade açıklamaları) hukuka uygun kabul edilmektedir. Bilgi edinme hakkının içerisinde, idarenin düzenli olarak kamuoyunu bilgilendirme yoluyla aydınlatma ödevi bulunmaktadır¹⁵⁸. Düzenli olarak toplumun bilgilendirilmesi hususunda ise idarenin takdir yetkisi bulunmaktadır¹⁵⁹. Halkı bilgilendirmede tanıtım faaliyetlerinin önemi büyüktür. Tanıtımdan kastedilen ise idarenin teşkilatı ve işleyişi konusunda halka bilgi verilmesidir. Bu çalışmalarla idarenin işlevleri, resmi gazete, bülten, broşür, dergi, kitap, internet gibi yayın organlarında yayımlanması veya toplantı ve basın açıklamaları gibi görsel ve işitsel yollarla halka duyurulmasıdır¹⁶⁰. Asli işi belli kamu hizmetlerini yürütmek olan idareye 4982 Sayılı Kanun ile bilgi edinme taleplerini karşılama görevi de verilmiştir¹⁶¹.

¹⁵⁷ N.İlker Çolak, “Bilgi Edinme Hakkı, Önemi ve Bilgi Verme Yükümlülüğü”, www.e-akademi.org, Mayıs 2005, S. 39.

¹⁵⁸ Aydın Gülan, “İdare ve Ceza Hukuku Açısından Bilgi Edinme Hakkı”, Bilgi Edinme Hakkı Paneli (05 Mayıs 2004), Ankara 2004:**Türkiye Barolar Birliği Yayınları**,No:62, s.103.

¹⁵⁹ Kaya, a.g.e., s.226.

¹⁶⁰ Mehmet Ulvi Saran, **Belediye Hizmetlerinde Halkı Bilgilendirme ve Halk Denetiminin Sağlanması**, ÇYY,Cilt.5, Temmuz 1996, S.4, s.26.

¹⁶¹ Ayanoğlu, a.g.m., s.1530.

B. İdarenin Hak ve Yükümlükleri

1. İdarenin Hakları

a. Ücret Talep Etme

Takdir yetkisi bulunmakla beraber, idare erişim sağladığı bilgi ve belge karşılığında ücret talep edebilir. Kanununun 10.Maddesinde de bu husus açıkça belirtilmiştir.

b. İstisna Kapsamındaki Bilgileri Vermeme

İdare, istisna kapsamına giren bilgi ve belgeleri vermeme hakkına kanunda belirtilen hakkı nedeniyle sahiptir. Ancak ücret talep etme konusunda olduğu gibi burada idarenin takdir yetkisi yoktur. Çünkü istisnalar mutlak niteliktedir¹⁶².

2. İdarenin Yükümlülükleri

a. Bilgi Verme Yükümlülüğü

Açıklığın iki temel aracı bulunmaktadır. Bunlar bilgi verme ödevi ve bilgi alma hakkıdır. Bazı ülkelerde bilgi ve belgelerde açıklık, idareye yüklenen bir bilgi verme ödevi şeklinde, bazı ülkelerde ise bireye tanınan bilgi alma hakkı şeklinde düzenlenmiştir¹⁶³. Bilgi verme ödevi ile bilgi alma hakkı arasındaki ayrım farklı kıstaslarla yapılabilmektedir. Akıllıoğlu, *'yönetimin ödevi karşısında ilgilinin bu ödevin yerine getirilmesini isteme hakkı olduğu düşünüldüğünde arada fark olmayacağı belirtmekle birlikte ikinci sistemde ödev alanı sınırlı biçimde yasaca belirlendiğinden daha dar kapsamlıdır'* ayrımını yapmaktadır¹⁶⁴.

¹⁶² Kaya, a.g.e., s.225.

¹⁶³ Kaya, a.g.e., s.39.

¹⁶⁴ Musa Eken, "Kamu yönetiminde Gizlilik Geleneği ve Açıklık İhtiyacı", **AİD**, Cilt 27. Sayı 2, Haziran 1994, s.45.

İdare ile bireyler arasındaki ilişkilerin hukuki boyutu yanında sosyolojik boyutu da vardır. Sosyolojik bakımdan idare ile birey ilişkilerinin iyileştirilmesi bağlamında, bireylere bilgi edinme hakkı tanınması ve idareye de bilgi verme yükümlülüğü yüklenmesiyle idarede açıklık geleneğinin temelleri de atılmış olmaktadır. Açıklık idare ile toplum arasındaki mesafeyi azaltarak ilişkileri yumuşatarak idareyi sosyal çevresine daha duyarlı hale getirecektir¹⁶⁵.

Demokratik bir devlette, idare hukuka bağlı olmak ve hukuka uygun davranmak zorundadır. En başta Anayasa olmak üzere kanunlar ve kanunlara eşit düzeydeki öteki metinler ve bizzat idarenin kendi koyduğu düzenleyici kurallar idareyi bağlar¹⁶⁶. 1982 Anayasasının 125. maddesinin “*İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır*” hükmü ile idari uyuşmazlıklarda yargıya başvuru imkanı sağlanmıştır. Kişilerin kamu hukukuna tabi görevlerle ilgili olarak uğradıkları zararlardan dolayı bu görevleri yerine getiren personel aleyhine değil, ilgili kurum aleyhine dava açmaları, 1982 Anayasasının 129. maddesinin dördüncü fıkrası ve 657 sayılı Devlet Memurları Yasasının “Kişilerin uğradıkları zararlar” başlığını taşıyan 13. maddesi ile de öngörülmüştür.

aa. İdarenin Bilgi Alma Talebini Red Edebilme Halleri

4982 sayılı yasa temelde bilgi edinme hakkını düzenlemekte ve bu nedenle idareye bilgi ve belge verme yükümlülüğü getirmekle beraber; aynı zamanda “bilgi edinme hakkının sınırları” dolayısıyla idareye “bilgi ve belge vermeme” yükümlülüğü de yüklemektedir. Aşağıdaki sebeplerle idare başvuruyu haklı olarak da reddedebilecektir.

■

¹⁶⁵ Akıllıoğlu, Savunma Hakları, s.113.

¹⁶⁶ Metin Günday, **İdare Hukuku**, T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:1467, Eskişehir 2003, s.21.

- Bireylerin talebinin konusu “bilgi ve belge”ye ilişkin değilse idarece reddedilir.

-Talep edilen bilgi ve belge, idarenin elinde halihazırda mevcut değilse, talep reddedilir.

- Talep edilen bilgi ve belge, başvurunun yapıldığı idarenin elinde mevcut değilse, başvuru reddedilir.

- Talep edilen bilgi ve belgeler, yayımlanmış veya kamuya açıklanmış ise, bilgi edinme talepleri reddedilir.

- Bilgi ve belgeye “belli bir erişim biçimi” de idarece reddedilebilir.

- Talep edilen bilgi veya belgenin idarece çeşitli sebeplerle gizli tutulması gerekiyorsa başvuru reddedilir.

b. Bilgi Ve Belgeleri Tasnif Etme-Kaydetme Yükümlülüğü

Yasanın yüklediği sorumluluk gereği; devlet bir enformasyon ağı kurmakla yükümlü kılınmakta, hem bilgi toplamakta hem de elindeki bilgileri kamuoyuna ve ilgililerine iletme yükümlülüğüne girmektedir.¹⁶⁷ Belgeler sunulmaya hazır bir formda bulunmadıkça, bilgi edinme hakkını geliştirmeye yönelik çabalar da sonuçsuz kalır¹⁶⁸.

Bilgi verme ödevi ile kamu görevlilerinin dışarıya bilgi vermesini yasaklayan kuralların kaldırılması gündeme gelmektedir. Bilgi vermeyi bir ödev olarak algılayan yönetimler, tanıtım faaliyetleri, periyodik açıklamalar, eylem, işlem ve kararların gerekçelendirilmesi gibi yöntemlerle bu görevi yerine getirmektedirler¹⁶⁹.

İdare kendisine bağlı kurum ve kuruluşların ellerinde bulunan belgeleri tasnif etmelidir. Bu tasnif yapılırken bilgi ve belgelere ilişkin referans bilgilerinin, bilgi ve belgelerin adının, konusunun, tarihinin,

¹⁶⁷ Kaboğlu, a.g.e., s.337.

¹⁶⁸ Kaya, a.g.e., s.226.

¹⁶⁹ Musa Eken, “Gizlilik Geleneğinden Şeffaf Yönetime Doğru”, **AİD**, C:38,S.1,2005, s.117.

hangi birime ait olduğunun, nereden ulaşılabileceğinin ve mümkünse kısa bir özetinin erişilebilecek düzeyde düzenlenmesi yararlı olur¹⁷⁰.

c. İdarenin Görev Ve Yapısını Tanıtma

Bilgi edinme hakkının etkin olarak kullanılabilmesi ve bilgi edinme başvurularından kaynaklanan iş yükünü azaltılması amacıyla, idarelere kendilerinin halka tanıtılması görevi yüklenmiştir. Bu husus 4982 Sayılı yasanın yönetmeliğinde (Madde 6/3-4) açık olarak belirtilmiştir.

d. Bazı Bilgi ve Belgeleri Aleni Hale Getirme

Bilgi ve belgeleri aleni hale getirme '*aktif bilgi yükümlülüğü*' kavramıyla ifade edilmektedir. Aktif bilgi yükümlülüğü sayesinde, herhangi bir istem olmaksızın bir takım kamusal faaliyetlerin kişilere açık olması gerçekleşir¹⁷¹.

e. Bilgi Edinme Birimleri Oluşturma

Yönetmelikte bilgi edinme birimlerinin oluşturulması için idarelere yükümlülük getirilmiştir. Bu yükümlülüğe göre idari yapı içinde, yasanın uygulanabilirliğinin sağlanması amacıyla birimler oluşturulması gerekliliğinden bahsedilmektedir. İki yıldır yürürlükte bulunan yasaya rağmen uygulamada hala bilgi edinme biriminin kurulmasından önce belirli idari yapılar içindeki personelin yasadan haberdar değilmişçesine bilgi edinme talebinde bulunanı caydırma

¹⁷⁰ Kaya, a.g.e., s.226.

¹⁷¹ Norman S, Marsh, Access to Government- Held Information:An Introduction, In Ed. Norman S, Marsh, Puplic Access to Government- Held Information: A Comparative Symposium, Steven& Son Ltd., London 198, s.22'den aktaran Kaya, age, s.228.

çabası da yok değildir. Bilgi edinme birimlerinin işlevi ve görevi, bilgi edinme başvuru formlarını kabul etmek değil, bireylere bilgi edinme başvuruları konusunda yardımcı olmaktır¹⁷².

f. Kurum Ve Kuruluşlar Tarafından Rapor Hazırlanması

Kanunun 30.maddesinde “Rapor düzenlenmesi” başlığı altında kurum ve kuruluşların, bilgi edinme başvurularını bir rapor halinde her yıl düzenli olarak bilgi edinme ve değerlendirme kuruluna gönderecekleri düzenlenmiştir. Raporda bulunması gerekli hususlar 2005/3 Sayılı Başbakanlık Genelgesi ile belirlenmiştir¹⁷³. Kurum ve kuruluşlar, bir önceki yıla ait olmak üzere;

- aa. Kendilerine yapılan bilgi edinme başvurularının sayısını,
- bb. Olumlu cevaplanarak bilgi veya belgelere erişim sağlanan başvuru sayısını,
- cc. Red edilen başvuru sayısı ve bunların dağılımını gösterir istatistik bilgileri,
- dd. Gizli yada sır niteliğindeki bilgileri çıkarılarak ya da bu nitelikteki bilgiler ayrılarak bilgi veya belgelere erişim sağlanan başvuru sayısını,
- ee. Başvurunun red edilmesi üzerine itiraz edilen başvuru sayısı ile bunların sonuçlarını,

Gösterir bir rapor hazırlayarak, bu raporları her yıl Şubat ayının sonuna kadar Bilgi Edinme Değerlendirme Kuruluna gönderirler. Bağlı, ilgili ya da ilişkili oldukları bakanlık vasıtasıyla iletirler. Kurul, hazırlayacağı genel raporu, söz konusu kurum ve kuruluşların raporları ile birlikte her yıl Nisan ayının sonuna kadar Türkiye Büyük Millet Meclisine gönderir. Bu raporlar takip eden iki ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca kamuoyuna açıklanır.” hükmünü içermektedir.

¹⁷² Ayanoğlu, a.g.m., s.1532.

¹⁷³ RG.15.02.2005, S.25728.

Bilgi edinme birimleri yıl içinde yapılan başvuruları ve verilen cevapları düzenli olarak dosyalarda tutmak ve her yıl Şubat ayında bunları bağlı ilgili ve ilişkili oldukları bakanlığa göndermekle yükümlüdür. Bakanlık söz konusu raporları Kurula iletcek ve Kurul da hazırlayacağı rapor ile birlikte kendine gönderilen raporları her yıl nisan ayı sonuna kadar Türkiye Büyük Millet Meclisine gönderecektir. Türkiye Büyük Millet Meclisi de Haziran ayı sonuna kadar bunları kamuoyunun bilgisine sunmak üzere açıklayacaktır. Bu her yıl düzenli olarak işleyecek bir usuldür. Konuya verilen önemi göstermesi ve denetim sağlaması açısından çok önemli ve yerinde bir düzenlemedir.

g. Diğer

aa. Personelini Eğitim

Sayılan temel yükümlülükler dışında idarenin bir kısım yükümlülükleri daha bulunmaktadır. İdareler Kanununun ve Yönetmeliğinin uygulanması hususunda personeline gerekli eğitimi sağlamakla ve bu amaçla programlar düzenlemek zorundadır.

bb. Koordinasyon içinde Görev İfa etme

Bilgi edinme hakkını kullanmak isteyen bireyi tatmin edici neticenin elde edilmesi için idare, bu hakkın kullanılmasını kolaylaştırıcı koordinasyonu sağlamakla yükümlüdür.

cc. Güvenirliği Sağlayıcı Önlemler Almak

Bilgilenme hakkının sağlıklı bir biçimde kullanılabilmesi için devletin güvenilir bir bilgi ağı oluşturması görevini yerine getirmesi gerekir.

dd. Bilgi Edinmeyi Engellememe ve Yanlış Bilgiye Engel Olma

Kanunun yapılış amacı, bireylerin bilmedikleri konularda idareyi muhatap alarak izahat almasının sağlanmasıdır. İdareler, bir taraftan usulüne uygun yapılan başvurularda kişilerin bilgi edinme haklarını engelleyerek toplumun sağlıksız bilgilendirilmesine yönelik

bilgilere engel olmakla yükümlüdür¹⁷⁴. Devlet, bilgi alışverişine müdahale etmeme görevi altına girerken vatandaşların da ulaşabileceği güvenli bilgi ağını kurma görevi altındadır¹⁷⁵.

IV. BİLGİ EDİNME HAKKININ KULLANILMASI

A. 4982 Sayılı Kanunun Amacı

Bilgi Edinme Hakkı esas itibariyle, idarenin işlemleri, tutum ve davranışları hakkında insanların bilgilenme ihtiyacından doğmuştur.¹⁷⁶ Bilgi edinmenin bir hak olarak görülmesi, bu hakkın insan hakları çerçevesinde değerlendirilmesini gerektirir. Bilgi edinme hakkının idarenin tek yanlı iradesiyle hukuk düzeninde yapacağı değişiklikler hakkında, bireylerin işlemin niteliği ve sonuçları ile ilgili bilgi sağlayan niteliği nedeniyle öne çıktığı görülmektedir¹⁷⁷. Kanunun 1. maddesinde kanunun amacı belirlenmiştir. Bu hükme göre Kanunun amacı; demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olan eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun olarak kişilerin bilgi edinme hakkını kullanmalarına ilişkin esas ve usulleri düzenlemektir. 20. Yüzyılın 2. yarısında -ve özellikle son çeyreğinde- gerek demokratik değerlerin gelişimi ve bilişim teknolojisinde yaşanan olağanüstü ilerlemeler, kamu idarelerini sahip oldukları bilgileri bireylerle paylaşmaya yöneltmiş ve bu paylaşım "bilgi edinme hakkı" tanımıyla bir temel hak olarak kabul görmüştür¹⁷⁸. Görüldüğü üzere kanun koyucu da bilgi edinme hakkını demokratik yönetimin gereği olarak görmektedir. Demokrasi, -Abraham

¹⁷⁴ N.İlker Çolak, "Bilgi Edinme Hakkı", bkz www.e-akademi.org, S39.

¹⁷⁵ Yancı, Tez, s.35.

¹⁷⁶ Ramazan Yıldırım, "İdare Hukuku Açısından Bilgi Edinme Hak ve Özgürlüğü", **İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslar arası Sempozyumu**, Ankara,1998, s.227.

¹⁷⁷ Yıldırım, "İdare Hukuku Açısından", s.227.

¹⁷⁸ Ali Yüksel, Bilgi Edinme Hakkı Yasa Tasarısı,

<http://www.ekocerceve.com/img/haberler/BilgiEdinmeHakkYasaTasars.doc>, Erişim

Tarihi: 13.03.2006

Lincoln'ün tanımıyla- halkın halk için halk tarafından yönetimi olarak tarif edilecek olursa, gerçekten bilgi edinme hakkının niçin demokratik bir yönetimin gereği olduğu anlaşılacaktır¹⁷⁹. Bireyler bilgi edinme hakkını kullanarak bir kararın yasal olup olmadığını, önceden alınmış bir kararın alınmasına sebep olan gerçek nedenleri ve karşılaştığı bir hukuki durum ve olay karşısında yönetimi daha önceden nasıl hareket ettiğini, kendilerini ilgilendiren bir kararın içeriğini öğrenebilirler¹⁸⁰.

B. Kanunun Kapsamı

BEHK'nın 2. maddesinde ise kanunun kapsamı belirtilmiştir. Buna göre bütün kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları bilgi verme yükümlülüğü altındadır. Hukuki ve teknik bakımından “kamu kurum ve kuruluşları” deyimini açık değildir.¹⁸¹ Uygulama Yönetmeliğine göre kamu kurum ve kuruluşları: *merkezi idare kapsamındaki kamu idareleri ile bunların bağlı, ilgili veya ilişkili kuruluşlarının, köyler hariç olmak üzere mahalli idareler ve bunların bağlı ve ilgili kuruluşları ile birlik veya şirketlerinin, T.C. Merkez Bankası, İMKB ve üniversiteler de dahil olmak üzere kamu tüzel kişiliğini haiz olarak enstitü, teşebbüs, teşekkül, fon ve sair adlarla kurulmuş olan bütün kamu kurum ve kuruluşlarının ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarını* ifade etmektedir. Bir görüşe göre kamu gücü kullanarak idari işlem niteliğinde irade açıklamasında bulunabilen ve bu özelliği itibariyle kamu hizmetlerinin asıl sahibi ve sorumlusu olarak üstün ve ayrıcalıklı yetkilerle donatılan hiçbir kamu kurum ve kuruluşu bu kanunun kapsamı dışında tutulamaz¹⁸². İktisadi

¹⁷⁹ Demir, a.g.m., bkz dipnot 150.

¹⁸⁰ Musa Eken, “Bilgi Edinme Hakkı”, **1995-1996 İnsan Hakları Yıllığı**, C.17-18,s.64.

¹⁸¹ Ayanoğlu, a.g.m, bkz www.tesev.org.tr

¹⁸² Haşmet Sırrı Akşener ve Ramazan Çakmakçı, **Bilgi Edinme Hakkı Kanunu**, İstanbul:Legal Yay., 2004, s.54.

kamu hizmeti sunan KİTler ile beraber askeri kuruluş mahiyetinde olan kamu kuruluşları da -kanundaki istisnalar dışında- bilgi verme yükümlülüğü altındadır. 2. maddenin ikinci fıkrasında 1/11/1984 tarihli ve 3071 Sayılı Kanun¹⁸³ hükümleri saklı tutulmuştur¹⁸⁴. Yasama ve yargı organları, özel kesimlerde yer alan kişi ve kuruluşlar, kamu hizmeti imtiyazı yerine getiren özel hukuk kişileri ve köyler Bilgi Edinme Hakkı Kanununun dışındadır. Kanun organik belirleme yaptığından, yasama ve yargı organının idari nitelik taşıyan faaliyetlerine ilişkin bilgi ve belgeler de kanun kapsamı dışındadır¹⁸⁵. BEDK, Danıştay Başkanlığı'nın Kanun kapsamı dışında kaldığına karar vermiştir¹⁸⁶.

C. Bilgi Edinme Hakkına Sahip Kişiler

BEHK'nın 4. maddesinde gerçek ve tüzel her kişinin bilgi edinme hakkına sahip olduğu hükmüne yer verilmiştir. Türk vatandaşları ve tüzel kişileri bakımından bilgi edinme hakkının süjesi olmak için herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır. Yani hakkın kullanımı, "menfaat" ve "ilgi" koşuluna bağlanmamıştır¹⁸⁷. Bu haktan sadece vatandaşlar değil yabancılar da yararlanmaktadır. Ülkede yaşayan yabancıların yönetim faaliyetlerinden etkilenmeleri söz konusu olduğu için, onlara da kendilerini ilgilendiren konularda bilgilenme hakkının verilmesi doğaldır¹⁸⁸. Bu nedenle aynı maddenin ikinci fıkrasına göre yabancı gerçek kişiler ancak kendileriyle, yabancı tüzel kişiler ise sadece faaliyet alanlarıyla ilgili konularda bilgi isteme hakkına sahiptir. Diğer yandan yabancı kişilerin bilgi edinme hakkından yararlanmaları karşılıklılık(=mütekabiliyet) şartına bağlı tutulmuştur.

¹⁸³ Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun

¹⁸⁴ Demir, a.g.m, bkz www.liberal-dt.org.tr

¹⁸⁵ Bacak ve Koç, a.g.e., s.22.

¹⁸⁶ BEDK, KT.25.10.2004, KS.2004/143, KBT.1009.2004

¹⁸⁷ Ayanoğlu, www.tesev.org.tr, erişim tarihi:20.05.2006

¹⁸⁸ Yancı, Tez, s.36.

D. Başvuru

Bilgi Edinme Hakkı idareye yapılacak yazılı bir başvuru dilekçesi ile kullanılabilir. Söz konusu başvuru *idari bir başvurudur*.¹⁸⁹ Ancak, burada bahsedilen idari başvuru özel bir idari başvuru niteliğindedir ve salt bilgi edinme istemine yöneliktir. Red cevabı ile sonuçlanan idari işlem talebi, bilgi ve belge edinme istemine yönelik ise idari davaya konu olabilmektedir¹⁹⁰.

1. Konusu

Bilgi Edinme talebinin konusu; ilgili idarenin elinde bulunan veya görevi gereği elinde bulunması gereken bilgi ve belgelerdir (BEHK m.7/1). Bilgi soyut ve belirsiz bir kavramdır. Bilginin bilimsel zorunluluğu bulunmadığı gibi düşünce, haber, kanı, inanç biçiminde de olması mümkündür¹⁹¹. Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre *bilgi; insan aklının erebileceği olgu, gerçek ve ilkelerin bütününe verilen ad olarak tanımlanmıştır*¹⁹². BEHK ise kurum ve kuruluşların sahip oldukları kayıtlarda yer alan Kanun kapsamındaki her türlü veri olarak tanımlamıştır. Kanun'da *idare tarafından hazırlanan* şeklinde bir ibare bulunmadığından erişimin kapsamında *hem idare tarafından hazırlanan hem de idareye gönderilen bilgi ve belgeler* anlaşılmaktadır. Ayrıca başvuru hakkı yalnız bilgi bazında değil belgeleri de kapsayacak şekildedir. Belgeler açısından resmi olan ya da olmayan şeklinde bir

¹⁸⁹ “*Kişilerin menfaatleri bulunan ve idari işlev kapsamına giren konularda, kamusal makamlara yaptıkları başvurularının tümü ile, kamu yararını korumak amacıyla yetki verilen kamu görevlilerinin veya kamu tüzel kişilerinin, diğer idari makamların yaptığı idari işlemlerin iptali, değiştirilmesi veya geri alınması gibi nedenlerle, yine yasaların gösterdiği idari işleve sahip makamlara yaptıkları idare hukukuna ilişkin başvurulardır*” Ramazan Yıldırım, **Türk İdare Hukuku Açısından İdari Başvurular**, Diyarbakır: Akader Yayınları, No:3, 2003, s.50.

¹⁹⁰ Kaya, a.g.e., s.233.

¹⁹¹ Akıllıoğlu, Savunma Hakları, s.116.

¹⁹² **Türk Dil Kurumu**, www.tdk.org.tr, erişim tarihi: 25.04.2006

ibare de bulunmamaktadır. Kanunun lafzındaki anlamıyla “idarenin elinde bulunan” şeklinde olduğundan resmi olmayan belgeler de talep edilebilecektir. Bu konuda *İnal* farklı bir görüş benimsemektedir. Benimsediği görüşe göre; idarenin sahip olduğu bilgi veya belgelerin, idarenin faaliyetlerinde uygulama alanı bulması, kamu hizmeti alanını ilgilendirmesi gerekmektedir¹⁹³.

2. Şekli

Başvuru, idareye verilen ve belirli unsurları içeren dilekçeyle yapılır. Başvurunun posta, elektronik posta, mektup, faks teleks veya diğer iletişim araçlarıyla yapılması mümkündür. Söz konusu yollar bizzat başvuru sahibi tarafından yapılabileceği gibi veli, vasi ya da vekil aracılığıyla da kullanılabilir. Kanunun 6. maddesinde bilgi edinme hakkının kullanım biçimi ve usulü belirtilmiştir. İstenen bilgi ve belgelerin dilekçede açıkça belirtilmesi başvurucu lehinedir¹⁹⁴.

3. Ücret

Bu hususta Kanun ve Yönetmeliğe bakıldığında idarenin takdirine bırakıldığı görülmektedir. Zira yasada er alan ifade “tahsil edilebilir” şeklindedir.

¹⁹³ Tamer İnal, “Bilgi Edinme Hakkı ve Özel Hayata, Haberleşmeye, Ticari Sırlara, Fikir ve San’at Eserlerine İlişkin Sınırlamalar” , **Kazancı Hukuk, İşletme ve Maliye Bilimleri Dergisi**, S. 3, Ekim 2004, s. 15.

¹⁹⁴ BEDK, KT. 31.08.2004, KS. 2004/58, KBT.06.07.2004 “... *Kaymakamının Mart 2003 tarihli 2-iki yazısına erişim talebi*” tam tarih ve sayı belirtilmediğinden talep idare tarafından reddedilmiş, bu karar da BEDK tarafından uygun bulunmuştur.

E. Cevap

Kanunun arzu edildiği şekilde uygulandığının en önemli göstergesi bilgi edinme taleplerine verilen cevapların doyuruculuğu noktasındadır¹⁹⁵.

1. Usul

İdareler olumlu ya da olumsuz olsun başvuru talebinin konusu olan cevabı, bilgiyi talep eden bireye iletmek zorundadır. İdarenin başvurucuya sözlü cevap verme hakkı ya da yetkisi yoktur. Özellikle başvurusu olumsuz karşılanan bireye, başvurunun red edilme sebepleri gerekçeleriyle birlikte ve bu red cevabına dair başvurulacak hukuki yol açıklanarak bilgilendirme yapılmalıdır. BEDK da bu hususla ilgili olarak başvurusu red edilen kişiye cevabi olarak sadece Kanun ya da Yönetmeliğin ilgili maddesinin yazılmasının yeterli olmadığını belirtmektedir¹⁹⁶. Ayrıca talep edilen bilgi veya belge idarede mevcut olan şekliyle başvurucuya iletilmelidir. Bu nedenle idarenin örneğin sözlü ses kaydı şeklindeki bir kaydı yazıya dökerek başvurucuya verme yönünde takdir yetkisi bulunmamaktadır.

2. Süre

Bilgi Edinme Hakkının kullanımı konusunda en isabetli düzenlemenin süreler konusunda olduğu söylenebilir. Çünkü belirlenen kesin sürelerle Kanunun uygulaması yönünde başvurucular açısından etkin kullanıma olanak sağladığı gibi bilginin değerinin de bu şekilde korunduğu söylenebilir. Bilgi ve belgelere erişim süresi kural olarak 15 iş günüdür. İstisnai olarak 30 iş günü olan düzenleme idare açısından da makuldür. Yönetmeliğe göre kendisine bilgi edinme başvurusunda

¹⁹⁵ BEDK, KT. 22.01.2004, KS. 2004/179, KBT. 02.10.2004 İlke kararında başvurucuya verilen cevabın istemi karşılamadığı yönünde değerlendirme yapılmıştır.

¹⁹⁶ BEDK, KT. 22.11.2004, KS. 2004/183, KBT. 08.10.2004

bulunulan idare, talep edilen bilgi veya belge kendisinde bulunmakla birlikte, istenen bilgi veya belgenin başka bir kurumdan neşet ettiğini veya görevi altına girdiğini tespit ederse bilgi veya belgeye erişimi sağlamadan önce söz konusu diğer kuruluştan görüş alabilir. Böyle bir durumda erişim süresi 30 gündür ancak bu hususun, süreyi uzatması gerekçesiyle birlikte başvurucuya 15 günlük süre içinde mutlaka bildirilmesi gerekir.

Belirtilen süreler içinde idarenin sessiz kalması idarenin işlemi red ettiği anlamına mı gelir ya da genel zımnî red süresi olan 60 günlük süre mi beklenir sorusu akla gelmektedir. Bilgi Edinme Hakkı Kanununun amacına bakıldığında idarenin başvuruya karşı sessiz kalma hakkı yoktur. 29 maddede yer alan ve Kanunun uygulamasında ihmalî, kusuru veya kastı bulunan kamu görevlilerinin cezalandırılacağı yönündeki düzenleme de idarenin cevap vermeme hakkının olmadığını göstermektedir. Ancak, Yönetmeliğin 24. Maddesi de on beş iş günü veya bazı hallerde 30 iş günü içinde başvuru sahibine olumlu veya olumsuz herhangi bir cevap verilmemesi halinde başvurunun İYUK Madde 10 uyarınca altmış günün geçmesiyle reddedilmiş sayılacağını hükme bağlamıştır¹⁹⁷. Başvurucu, yargı yoluna başvurmadan önce dava açma süresinin başladığı tarihten itibaren on beş gün içinde Kurula yazılı olarak da itiraz edebilir. Kurul, bu konudaki kararını otuz iş günü içinde verir. Kurula itiraz, başvuru sahibinin idari yargıya başvurma süresini durdurur¹⁹⁸.

¹⁹⁷ Kaya, a. g. e. , s.248.

¹⁹⁸ BEDK, KT.25.10.2004, KS.2004/148, KBT.20.09.2004.

V. BİLGİ EDİNME HAKKININ SINIRLARI

A. Genel Olarak

Toplum hayatında sınırsız olarak kullanılabilen hürriyetten söz etmek güçtür¹⁹⁹. Hiçbir hak ve özgürlük sınırsız olamaz. Hakların ve özgürlüklerin sınırlandırılması, demokrasinin kendi iç dinamiğini ve etkinliğini sağlama ve toplumsal yararlar bakımından mümkündür. Ancak demokrasilerde bu sınırlamanın da mutlaka bir sınırı vardır²⁰⁰. Ulusalüstü insan hakları hukukunun temel belgelerine göre de sınırlama ölçütlerine dayalı olarak hakların sınırlandırılması mümkündür. Bu ölçütlerle hakların keyfi olarak sınırlandırılmasının önüne geçilmektedir²⁰¹.

Açıklığın ilke olmasıyla birlikte, isteyen herkesin dilediği bilgiye ulaşması gündeme gelirse, genel anlamda belirli sınırlar çizilmediği takdirde sistem beklenen yararı sağlayamayacaktır. Yükümlülüğün kapsam ve sınırlarının belirsizliği, bazı temel hak ve özgürlüklerin ihlaline de yol açabilir²⁰². Kişilerin bilgi edinme haklarının yanında, kamunun ve diğer kişilerin hak ve özgürlükleri de hukuk tarafından korunma altına alınmalıdır. Bilgi edinme hakkının kullanılması, kamunun ortak yararını ve kişilerin bireysel yararlarını dikkate alan adil bir dengeye dayanmalıdır. Çatışan ve yarışan yararlar arasından hangisinin öncelikli olduğunun belirlenmesi, hak ve özgürlüklerin yaşama geçirilmesinde yaşamsal öneme sahiptir²⁰³. Özetle kamu

¹⁹⁹ Özkan Tikveş, **Teorik ve Pratik Anayasa Hukuku**, Acargil Matbaası, s.9.

²⁰⁰ Çelik ve Tonta, a.g.m, bkz <http://yunus.hun.edu.tr/~tonta/yayinlar/beozgur.html>

²⁰¹ Mustafa Koçak, “Düşünceleri Açıklama ve Yayma Özgürlüğünün Bir Sınırlama Nedeni Olarak, Cumhuriyetin Nitelikleri”, www.e-akademi.org.tr, Kasım 2003, S.21, erişim tarihi: 20. 04. 2006.

²⁰² Melikşah Yasin, “İdari Makamlara Bilgi Verme Yükümlülüğü”, **KOUHFD**, Ocak 2005, S.4., s.210.

²⁰³ Çolak, “Bilgi Edinme Hakkının Sınırları Ve Sınırlama Ölçütleri”, www.e-akademi.org.tr, Mayıs2005, S.39, erişim tarihi: 19. 03. 2006.

düzeninin kurulabilmesi, bir hürriyetin diğerini yok etmemesi için bir sınır çizilmesi gerekmektedir²⁰⁴. Yasa koyucu bilgi edinme hakkını düzenlerken, kamu yararı ve diğer kişilerin yararlarını dikkate alarak, hakkın kullanımının sınırlarını belirlemiştir. Bu sınırların belirlenmesinde, gizlenmesinde kamu yararı olduğu mutlak olan bilgi ve belgelerin açıklanmaması kuralı, mutlak istisna ve idarenin bilgiye sahip olduğunu ya da bilgiyi açıklamasındaki kamu yararından daha büyük bir kamu yararı bulunması durumunda bilginin açıklanmayacağı kuralı dikkate alınmıştır²⁰⁵.

Kamu kaynaklarıyla üretilen ve hiçbir gizliliği olmayan bilgilere erişimin gereksiz yere kısıtlanmaması, vatandaşların kendileriyle ilgili bilgilere kolayca erişiminin sağlanması ve kamusal hizmetle yükümlü kurum ve kuruluşların çalışmalarının izlenmesinin sağlanması amacıyla getirilen bilgi edinme hakkının kullanılma sınırları da belirlenmiştir. Kamu yararının gerektirdiği durumlarda, özüne dokunulmamak ve bilginin elde edilmesindeki bireysel çıkarla idarenin bilgi ve belgeyi açıklamamasındaki kamusal çıkar düşünülme kaydıyla bilgi edinme hakkına bazı sınırlamalar getirilebilir²⁰⁶. Bu konuda *Duran* da idarelerin gizli tutması gereken bazı bilgi ve belgelerin olduğu gerçeği nedeniyle bilgi edinme hakkının ‘nazik’ bir konu olduğunu belirtmektedir²⁰⁷.

Bilgi edinme hakkına sınır getirilirken isabetli olan bu düzenlemenin kanunla yapılmasıdır²⁰⁸. Zira gizli kalması gereken bilgi ve belgelerin neler olduğuna karar vermeyi idarenin takdir yetkisine

²⁰⁴ Tikveş, a.g.e, s.9.

²⁰⁵ Cemil Kaya, “2000 Tarihli İngiltere Bilgi Edinme Hakkı Yasası Üzerine Bir İnceleme”, **GS Üni. Yıldızhan Yayla Armağanı**, 2002, s.334

²⁰⁶ Nuri Alan, “İdari Usul ve İdari Yargı”, , **DD**,Yıl 30, S.102, 2000, s.6.

²⁰⁷ Lutfi Duran, “İdari Usul İlkeleri ve Kapsadığı Konular”,**T.C Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslar arası Sempozyumu**(17-18 Ocak 1998)Ankara 1998, s.29.

²⁰⁸ Duran, a.g.m., s.29.

bırakmak, her şeyin bu kategoriye dahil edilmesi eğilimini doğurur.²⁰⁹ Tarihsel ve bilimsel bilgilerin, hukuka aykırı eylemlerin sır sayılmayacağı ve gizli tutulamayacağı kabul edilmektedir. Hukuka aykırı eylemlerin sır sayılması ve gizli tutulması, bilgiye ulaşmayı engellediğinden olası bir savunma hakkını da işlevsiz bırakabilir. Bilgi olmadan etkili bir savunma yapabilmek olanaksızdır. Birey aleyhine ve otorite lehine olan dengesizlik, bu noktada aşırılaşmış olmaktadır. Gerektiği ölçüde ve kapsamda bilgi edinme hakkının kurumsallaştırılmaması yahut bu hakka özünü tahrif eden istisnalar getirilmesi, birey bakımından “adil yargılanma hakkı”nın ihlali anlamına gelir²¹⁰.

Bilgi Edinme hakkı konusunda en önemli sorun erişilemeyecek bilgi ve belgelerin nelerden oluşacağıdır²¹¹. Ülkemizde konuya ilişkin var olan sınırlama sebeplerine geçmeden önce, bilgi edinme hakkı kanununa sahip diğer ülkelerdeki sınırlamaların da “milli savunma, dış ilişkiler, adli soruşturma ve kovuşturma, ülkenin ekonomik çıkarı, özel yaşamın gizliliği, ticari sırlar” hususlarında olduğunu belirtmek gerekir²¹². Ancak, ülkelerin farklı yönetim şekilleri, kanunları, hükümet programları, coğrafi konumları vb nedenlerle bire bir aynı sistemin var olması beklenemez.

4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ve Yönetmeliğinde bilgi edinme hakkının sınırları belirtilmektedir. İleride ayrıntılı olarak açıklanacak olan bu sınırlar; açıklanması halinde devletin emniyetine, dış ilişkilerine, milli savunmasına ve milli güvenliğine açıkça zarar verecek ve niteliği itibarıyla devlet sırrı olan gizlilik dereceli bilgi veya belgeler, açıklanması ya da zamanından önce açıklanması halinde,

²⁰⁹ Duran, a.g.m., s.29.

²¹⁰ Gemalmaz ve Gemalmaz, a.g.e., s.249-250.

²¹¹ Ahmet İyimaya, “Bilgi Edinme ve Verilere Ulaşma Özgürlüğü”, **Ankara Barosu Dergisi**, Yıl 61, S.1, 2003, s.43.

²¹² Kaya, a.g.e., s.251.

ülkenin ekonomik çıkarlarına zarar verecek veya haksız rekabet ve kazanca sebep olacak bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkı kapsamına dahil değildir. Sivil ve askeri istihbarat birimlerinin görev ve faaliyetlerine ilişkin bilgi veya belgeler de kanunun istisnalarındandır. Ancak, bu bilgi ve belgeler kişilerin çalışma hayatını ve meslek onurunu etkileyecek nitelikte ise istihbarata ilişkin bilgi ve belgeler sınırlı şekilde bilgi edinmeye hakkına konu edilebilmektedir. Kurum ve kuruluşların yetkili birimlerince yürütülen idari soruşturmalarla ilgili olup, açıklanması veya zamanından önce açıklanması halinde, kişilerin özel hayatına açıkça haksız müdahale sonucunu doğuracak, kişilerin veya soruşturmayı yürüten görevlilerin hayatını ya da güvenliğini tehlikeye sokacak, soruşturmanın güvenliğini tehlikeye düşürecek, gizli kalması gereken bilgi kaynağının açığa çıkmasına neden olacak veya soruşturma ile ilgili benzeri bilgi ve bilgi kaynaklarının temin edilmesini güçleştirecek bilgi veya belgeler de bilgi edinme hakkı kapsamı dışında bırakılmaktadır. Açıklanması veya zamanından önce açıklanması halinde, suç işlenmesine yol açacak, suçların önlenmesi ve soruşturulması ya da suçluların kanuni yollarla yakalanıp kovuşturulmasını tehlikeye düşürecek, yargılama görevinin gereğince yerine getirilmesini engelleyecek, hakkında dava açılmış bir kişinin adil yargılanma hakkını ihlal edecek, nitelikteki bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkı kapsamı dışındadır²¹³. BEHK’te bilgi edinme hakkı için öngörülen sınırlama kategorileri, genel olarak doğrudur, fakat bu sınırların tanımları ve karara bağlanması usulleri eksiktir²¹⁴. Yasal olarak bilgi edinme hakkının sınırları belirlenmiş olmakla birlikte, yasal sınırlama nedenlerinin gerçekleşip gerçekleşmediğini belirleme ve belirlemeye göre karar verme, idarenin takdir yetkisi kapsamında

²¹³ İsmail Güneş, “Bilgi Edinme Hakkı: Yönetmelik Neler Getirdi?”, <http://bilgitoplumu.blogspot.com/2004/12/bilgi-edinme-hakk-ynetmelik-neler.html>, Erişim Tarihi:13.03.2006.

²¹⁴ Ayanoğlu, “Bilgi Edinme Hakkının Değerlendirmesi”, bkz: www.tesev.org.tr

değerlendirilmeye devam etmesi hakkın sınırlamasında var olan güçlüklerdendir²¹⁵.

Bilgi edinme hakkının sınırlarının belirlenmesinin yanında bu hakkın sınırlandırılmasında idarenin dikkate alacağı ölçütler de bilinmelidir. İdare, bilgi edinme hakkının sınırlandırılması konusunda karar alırken bu hakkın sınırlanmasında etkin olan ölçütleri dikkate alarak hareket etmelidir. Bilgi edinme hakkının hukuk sınırları içerisinde kullanılması, hukuk sınırlarını aşan kullanımlarının önlenmesi ve hukuk dışı sınırlandırmaların önüne geçilebilmesi için, bilgi edinme hakkının sınırlarının belirlenmesine ve bu hakkın sınırlandırılmasında kullanacak ölçütlerin belirlenmesinde zorunluluk vardır²¹⁶.

B. Anayasal Sınırlama

Bilgi Edinme Hakkı mutlak bir hak olmamakla birlikte temel haklardan biridir. Bu nedenle Anayasamızda düzenlenen Temel Haklar Ve Özgürlüklere ilişkin hükümlere de bakmak gerekir. Anayasa'da "*III. Temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmaması*" başlıklı *Madde 14. (Değişik: 3.10.2001-4709/3 md.) Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz.*' Şeklindedir. Maddede bahsi geçen yalnızca Anayasada sayılan temel hak ve özgürlükleri bağlayıcı değildir. Bu nedenle açıkça Anayasada yer almayan Bilgi Edinme Hakkı için de bu madde bağlayıcı

²¹⁵ Çolak, " Bilgi Edinme Hakkının Sınırları ve Sınırlama Ölçütleri", bkz www.e-akademi.org

²¹⁶ Çolak, " Bilgi Edinme Hakkının Sınırları ve Sınırlama Ölçütleri", bkz www.e-akademi.org.

olacaktır. Ancak sınırlamanın sınırının da yine Anayasada 13.Maddenin çizdiği unutulmamalıdır²¹⁷.

C. Yargı Denetimi Dışında Kalan İşlemler

Kanunun Dördüncü Bölümünde 15. Maddeden 28. Maddeye kadar bilgi edinme hakkının sınırları gösterilmiştir²¹⁸. Kanunun 15. Maddesinde yargı denetimi dışında kalan işlemler Bilgi edinme hakkı kapsamı dışında ilk olarak sayılmakta ve “*Yargı denetimi dışında kalan idari işlemlerden kişinin çalışma hayatını ve mesleki onurunu etkileyecek nitelikte olanlar, bu Kanun kapsamına dahildir. Bu şekilde sağlanan bilgi edinme hakkı işlemin yargı denetimine açılması sonucunu doğurmaz*” denilmektedir.

İdarenin hiçbir eylem ve işleminin yargı denetimi dışında kalamayacağı Anayasanın amir hükmü ve demokratik sistemlerin en temel ilkelerindedir. Buna rağmen Anayasa’da üç hal için yargı denetimi istisnası getirilmiştir. Bunlar; Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemler, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kararları ve Yüksek Askeri Şura kararlarıdır. Yargı denetimi dışında kalan bu kurumların işlemleri kural olarak bilgi edinme hakkı kapsamı dışında tutulmuştur. Diğer bir deyişle kişiler bu kurumların yargı denetimi dışında tutulan işlemleri hakkında, bilgi edinmek için başvurduklarında bu istemler, bilgi edinme hakkı kapsamı dışında kaldığı için red edilecektir. Ancak, bu istisnalar dışındaki konulara yönelik başvurular Kanun’un kapsamında kaldığından cevaplandırılmak zorundadır. Örneğin; Cumhurbaşkanlığında hangi birimde kaç personel bulunduğu ilişkin bir bilgi edinme istemi bu maddeye dayanılarak reddedilemez.

²¹⁷ Turan Yıldırım, “**Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanmasında ‘Sınırlamanın Sınırı’**”, AÜSBFD, Ocak-Haziran 1991,c.XLVI, No:1-2, s.465.

²¹⁸ Hız ve Yılmaz, a.g.e., s.102.

Ancak verilen örnekte olduğu gibi bu kez de talebin, 16.maddede yer alan Devlet sırrına ilişkin bilgi veya belge sayılarak verilemeyecek olması gündeme gelebilir.

Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) kararları ve Yüksek Askeri Şura (YAŞ) kararları için de aynı mantık geçerlidir. HSYK veya YAŞ kararların gerekçeleri istisna kapsamında görülerek bilgi edinme hakkına konu edilmeyecektir. Ancak örneğin; HSYK veya YAŞ üyelerinin kimler olduğu veya yılda kaç gün çalıştıklarına ilişkin başvurulara cevap verilmek zorunluluğu vardır. Burada istisna tutulan; kurumlar ve onların yaptığı her şey değil, belli nitelikteki bilgi ve belgelerdir.

Kanun koyucu bu alanı tümüyle serbest bırakmamış ve istisna hükmüne belli sınırlar getirmiştir: Yargı denetimi dışında kalan idari işlemlerden *kişinin çalışma hayatını ve mesleki onurunu etkileyecek nitelikte olanlar*, bu Kanun kapsamında bilgi edinme talebine konu olabilecektir. Yukarıda sayılan kişi ve kurumların işlem ve kararları, eğer kişinin çalışma hayatını ve mesleki onurunu etkileyecek nitelikte ise, o taktirde bu istisna kapsamında olan işlem ve kararlar dahi bilgi edinme hakkının kapsamındadır. Bilgi ve belgeler kişilerin çalışma hayatını ve meslek onurunu etkileyecek nitelikte ise, istihbarata ilişkin bilgi ve belgeler bilgi edinme hakkı kapsamı içindedir. Buna göre, güvenlik soruşturması sonucu hangi nedenden dolayı olumsuz çıktığı açıklanmayan ama göreve alınmayan veya görevine son verilen kişiler kanun çerçevesinde bu bilgileri isteyebileceklerdir²¹⁹. Söz konusu anlamda yargı denetimi dışında kalan işlemlerin mahiyetleri gereği neredeyse tamamı bireylerin çalışma hayatı ile ilgili olduğu için bu düzenlemenin bilgi edinme hakkına gerçek bir sınır getirdiği söylenemeyebilir²²⁰. Ancak yargı denetimine kapalı işlemlere ilişkin

²¹⁹ Çolak, **İdari Reformlar**, s.546.

²²⁰ Akşener ve Çakmaklı, a.g.e., s.145-146.

bilgi ve belgelerin ilgili kişilere açılması hukuk devleti açısından çok yerinde bir düzenleme olmuştur²²¹.

Avrupa Birliği Uyum Komisyonu da raporunda Tasarının 15 inci maddesi, yargı denetimi dışında kalan işlemlerle ilgilidir. Düzenlemeye göre, bu işlemlerle ilgili olarak, bilgi ve belge talebinde bulunulmamaktadır. Komisyonda, bazı işlemlerin yargı denetimi dışında bırakılması ile bu işlemler hakkında bilgi edinme hakkının kullanılmasının farklı şeyler olduğu belirtilmiş ve Komisyon, söz konusu işlemlerin yine yargı denetimi dışında kalabileceği, ancak, kişilerin bu işlemler hakkında bilgi edinmeleri yolunun kapatılmaması gerektiği görüşünü benimsemiştir. AB ülkelerinde bu tür bir sınırlama bulunmadığını da göz önünde bulunduran Komisyon maddenin Tasarı metninden çıkarılmasını öngören bir önergeyi kabul etmiştir.

İstisnanın istisnası diyebileceğimiz bu hal yalnız kişinin kendisini ilgilendiren konularda yapacağı başvurularda uygulanacaktır. Çünkü Kanun Koruyucu bu müstesna hali “*kişinin çalışma hayatını ve mesleki onurunu etkileyecek nitelikte ise*” diyerek bir şarta bağlı kılmıştır. Bilgi edinme hakkını kullanmak için Kanunda ilgi şartı aranmamasına rağmen, bu maddedeki yasağın kapsamını ancak kişinin kendisini ilgilendiren konulara ilişkin bilgi edinme istemleri istisna teşkil edebilecektir.

Yargı denetimi dışında kalan bir işlem olmasına rağmen, kişinin çalışma hayatını ve mesleki onurunu etkileyecek nitelikte olması nedeniyle bilgi edinme başvurusuna cevap verilmiş ise, elde edilen bilgi veya belgeye dayanılarak dava açılmaz. Kanunun 15.maddesinin son cümlesi bu konuyu tereddüde yer vermeyecek biçimde açıkça ifade etmekte ve “*Bu şekilde sağlanan bilgi edinme hakkı işlemin yargı denetimine açılması sonucunu doğurmaz*” denilmektedir. Son cümlede yer alan hüküm Kanuna konulmamış olsaydı, bir anlamda, Anayasaya

²²¹ Çolak, “ Bilgi Edinme Hakkının Sınırları ve Sınırlama Ölçütleri”.bkz www.e-akademi.org.

aykırılık teşkil edecek ve Anayasa tarafından yargı denetimi dışında bırakılan işlem ve kararlara karşı yargı denetimi açılmış olacaktır²²².

D. Devlet Sırrına İlişkin Bilgi veya Belgeler

Kanununun 16.maddesinde “Devlet sırrına ilişkin bilgi veya belgeler” başlığı altında “*Açıklanması halinde Devletin emniyetine, dış ilişkilerine, milli savunmasına ve milli güvenliğine açıkça zarar verecek ve niteliği itibarıyla Devlet sırrı olan gizlilik dereceli bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkı kapsamı dışındadır*” denilmektedir. Yönetmeliğin 27.maddesinde de konuya bir açılım getirilmemiş ve hüküm aynen tekrar edilmiştir. Bilgi edinme hakkı konusunda karşımıza çıkan sınırların içerisinde en dikkat çekici ve belirsiz olanı, genel sır, özelde de devlet sırrıdır. Ne anlama geldiği, kapsamının neler olduğu ve kapsamının belirlenmesinde idarenin sahip olduğu takdir yetkisinin nasıl kullanılacağı yeterince açık olmamakla birlikte Türk İdaresinin en sık kullanılan kavramı sırdır²²³.

1. Sır Kavramı

Sır, kamuya açıklanmamış olan, açıklanması durumunda hak ve menfaatlerin zarar görmesine neden olacak bilgi ve belgeler demektir. Sır olarak korunması gereken bilgi ve belgelerin sonucunda yarar sağlayacak kamu ya da özel hukuk tüzel kişileri olabileceği gibi gerçek kişiler de olabilir. Sır kavramı, bir yanda kamusal yarar ya da zarar riski gereği korunacak bilgi ve belgeleri ifade ederken, diğer yanda özel hukuk tüzel kişilerinin hak ve menfaatleri gereği gizli kalması gereken bilgileri ifade eder. Sır kavramının odak noktasında ise, gerçek kişilerin

²²² Kaya, a.g.e., s.256.

²²³ Çolak, “ Bilgi Edinme Hakkının Sınırları ve Sınırlama Ölçütleri”, bkz www.e-akademi.org.

hak ve özgürlüklerine yönelik etkiler doğuracak bilgi ve belgelerin gizli kalması zorunluluğu yer alır²²⁴.

2. Devlet Sırrı

Devlet sırrı kavramı tanımlanması zor bir kavramdır²²⁵. Kişilerin, idarenin sahip olduğu bilgi ve belgelere ulaşma hakkını ve şeffaf yönetim anlayışını engellemekte kullanılan en etkili araç gizlilik ya da devlet sırrı gerekçesiyle gerçekleştirilen sınırlamadır. Bilgi Edinme Hakkı Kanununun devamı olarak hazırlanmış bulunan Devlet Sırları Kanunu Tasarısı, devlet sırrını; “yetkili bulunmayan kişilerce hakkında bilgi sahibi olunması halinde, devletin güvenliği, milli varlığı, bütünlüğü, Anayasal düzeni ve dış ilişkilerini tehlikeye düşürebilecek her türlü bilgi ve belgeler” olarak tanımlamaktadır²²⁶.

Bilgi Edinme Hakkı kapsamında, uygulamada en çok tartışılacak konuların başında bu madde gelmektedir. Devletin emniyetine dış ilişkilerine, milli savunmasına ve milli güvenliğine açıkça zarar verecek ve niteliği itibarıyla Devlet sırrı olan gizlilik dereceli bilgi veya belgelerin tanımı konusunda somut tanımlamalar veya kıstaslar yoktur²²⁷. Devlet Sırrı Kanun Tasarısı da kamu kurum ve kuruluşlarının

²²⁴ Çolak, **İdari Reformlar**, s.541.

²²⁵ Ramazan Çağlayan, **İdare Hukuk Açısından Bilgi Edinme Hak ve Özgürlüğü. İdari Usul Kanunu Hazırlığı**, Uluslar arası Sempozyumu, Ankara 1998, IV Oturum, s. 236; N.İlker,ÇOLAK, **İdari Reformlar**, s.541.

²²⁶ Çetin Özek, “Basın Özgürlüğünden Bilgilenme Hakkına”, **GHD**,Nisan 2004, s.16., “Devlet Sırları Kanunu Tasarısı, Bilgi Edinme Hakkı Kavramına aykırı düşmektedir.Tasarı bilgi edinme ve gerçekleri öğrenme hakkının temel felsefesiyle çelişmektedir. Çünkü sır kavramını eylem ve işlemlerinde içselleştirmiş olan devlet mantığıyla hazırlanmış olan Devlet Sırları Kanunu Tasarısı bu haliyle gizlilik kültüründen vazgeçmeyen zihniyetin turnusol kağıdıdır.”

²²⁷ İlkiz, “Devlet Sırrı ve Bilgi Edinme Hakkı”, Türkiye’de Bilgi Edinme Hakkı Konferans Notları, <http://www.ivhp.org.tr/pages/pages.php?pageID=4> erişim

ellerinde bilgi ve belgelerin devlet sırrı niteliğinde olup olmayacağına karar verecek mercileri belirlemiş olmakla birlikte²²⁸ bilgi ve belgelerin gizliliğine karar verme yetkisinin denetlenmesine ilişkin yeni bir hüküm taşımamaktadır²²⁹. Tasarı hangi şekilde yasalaşır ve neler getirir müphem olmakla birlikte şuan için Bilgi Edinme Kanununun uygulamasında herhalde her olay için ve olaya özgü yorum yapma yolu tercih edilecek, konunun çözümü, Kurul ve yargı kararları ile sağlanacaktır.

Bir bilgi veya belgenin bu madde kapsamında görülebilmesi için birden fazla unsurun varlığı gerekmektedir. Bunlar; bilgi veya belgenin, açıklanması halinde Devletin emniyetine, dış ilişkilerine, milli savunmasına ve milli güvenliğine açıkça zarar verecek olması ve niteliği itibariyle Devlet sırrı olan gizlilik dereceli olmasıdır. Bu iki unsurun bir arada olması halinde bilgi edinme kapsamı dışında kalmakta ve istisnalar arasına girmektedir²³⁰. Gizlilik derecelendirilmesinde sadece Devlet sırrına bu ayrıcalık tanınmıştır. Uygulamada bu tasnife ilişkin Kanun veya yönetmelik yoktur. Hizmete

tarihi:13.10.2005; *“Devlet sırları konusunda hazırlanan yasa tasarı taslağı, sayma yoluyla devlet sırrını belirlemek yerine yine anlaşılması zor olan ve sınırları belirsiz tanımları yeğlemektedir”.*

²²⁸ Devlet Sırları Kanun Tasarısı Madde 6.

²²⁹ Çolak, “ Bilgi Edinme Hakkının Sınırları ve Sınırlama Ölçütleri”, bkz www.e-akademi.org.

²³⁰ Bahri Belen, “Katili de Tutuksuz Yargılamıştı”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=131497>, Erişim tarihi:12.04.2006; *“Eğer gelişmiş demokrasilerde olduğu gibi devlet şeffaf olursa, suç işleyenler dokunulur hale gelirse, devletin içindeki insanlar mafyayla bağlantı kurmaya cesaret edemez. Bu dokunulmazlık zırhını kaldırmak lazım. Ama görüyoruz ki, Bilgilenme Hakkı Kanunu'yla delinmeye çalışılan bu zırh, yeni getirilmek istenen Devlet Sırrı Kanunu'yla tekrar güçlendirilmeye çalışılıyor.”*

özel bir genelge ile tasnif yapılmaktadır ki bu halde objektif bir kıstas yoktur. Bu kavramların kanunlarda tanımlanmaması önemli bir problemdir. Bilgi nitelik bakımından sır değilse, ona yönetsel gücün takdiriyle “devlet sırrı” denmemelidir. Devlet sırrının belirlenmesi yetkisi ile bilginin sır sayılmasının gerekçesi ve nedeni belirgin olmalı ve devlet sırrı ile savunma güvencesi arasında nedensel bağlantı bulunmalıdır²³¹.

Gizlilik dereceleri; kişiye özel, gizli, çok gizli ve devlet sırrı olarak belirlenmektedir. Bu tasnif usulüne göre gizli ve çok gizli gizlilik dereceleri devlet sırrından başka bir şeydir ve daha alt kademedede yer almaktadır. Devlet sırrının aynı zamanda çok gizli derecesinde olduğu veya çok gizli olanların devlet sırrı olduğu görüşleri de ileri sürülmektedir. Kanun koyucu ise açık bir biçimde; niteliği itibarıyla Devlet sırrı olan gizlilik dereceli bilgi veya belgeler, ifadesini kullanmıştır.

Kanunun 9. Maddesine ilişkin yukarıda yer alan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, Kanun Koyucu sadece bu kanunda sayılan istisnaları kabul etmektedir. Hükümet Tasarısında yer alan “diğer kanunlarda yer alan açıklanması yasak ve gizli olanlar” ibaresini dahi hakkın kullanımına engel görerek Adalet Komisyonunda çıkartılmıştır. Tüm bunların sonucunda, sadece Devlet sırrı niteliğinde olanlar ve diğer şartlarda var ise, bilgi edinme kapsamı dışında sayılacağını kabul etmek Kanunda yer alan hükmün zorunlu bir sonucudur.

Ancak, bunun Kanunun yapım sürecinde gizlilik derecesi olarak sadece Devlet sırrının amaçlanmadığı Hükümet tasarısından ve gerekçelerinden anlaşılmaktadır. Bu durum idari işleyiş açısından oldukça zor bir durum olarak gözükmektedir. Uygulamada bu hüküm genişletilerek yorumlanma eğilimi ağır basacak, hatta, Kurul ve yargı kararları dahi maddeyi geniş yorumlama yolunu tercih edecektir. Bunu yaparken Kanunu değil de idari işleyişin gereklerini ileri süreceklerdir.

²³¹ Duman, a.g.e., s.457.

Gizli ve çok gizli bilgi ve belgelerin, en azından ilgilisi dışındaki kişilere verilmemesi veya çok gizli olanların bilgi edinme hakkı kapsamı dışında kalması uygun olabilir. Ancak bu konuda yasal bir düzenleme yapıldıktan sonra bu şekilde uygulanabilir.

Halkın soru sorabiliyor, devletinin denetleyebiliyor olması önemli bir gelişmedir. Hikmetinden sual olunmayan devlet, vatandaşına uygulamasının sebebini açıklamak zorunda kalmakta, vatandaş ise soran, sorgulayan, denetleyen demokratik sistemin bir bireyi olma şansına erişmektedir. Ancak, Türk Mevzuatındaki devlet sırlarını içeren düzenlemelerin çokluğunu demokratik ve saydam bir yönetim anlayışıyla bağdaştırmak oldukça güçtür. Öyle ki, Türk Hukukundaki düzenleme şekliyle devlet sırrı kategorisi, ilk bakışta sanılabilecek olanın aksine, yalnızca ifade engel olmakla kalmamakta, ayrıca bireysel hak ve özgürlüklerin çok çeşitli cephelerini kullanılmaz hale getirmekle birçok insan hakkının ihlaline yol açmaktadır²³². Ancak, bu konuyu kendi hukuklarında düzenlemiş olan birçok ülke de bilgiye erişim başvurularını engellemese de istisnalara dayanan güçlü tıkaçların ve cevabın geciktirici ya da talebi caydırıcı birçok yönetimin uygulandığı bilinmektedir²³³.

E. Ülkenin Ekonomik Çıkarlarına İlişkin Bilgi veya Belgeler

Kanunun 17. Maddesinde “*Açıklanması ya da zamanından önce açıklanması halinde, ülkenin ekonomik çıkarlarına zarar verecek veya haksız rekabet ve kazanca sebep olacak bilgi veya belgeler, bu Kanun kapsamı dışındadır*” denilerek ekonomik hayata ilişkin bir istisna hükmü getirilmiştir. Yönetmeliğin 28. Maddesinde de aynı hüküm tekrarlanmıştır.

²³² Gemalmaz ve Gemalmaz, a.g.e., s.250.

²³³ Tarhanlı, a.g.m, s.13.

Hükümet tarafından sevk edilen maddenin ilk şeklinde “Devletin ekonomik menfaatlerine ilişkin belge veya belgeler” başlığını taşımakta ve “Açıklanması ya da zamanından önce açıklanması halinde Devletin ulusal ekonomik politikasının yürütülmesine zarar verecek veya haksız rekabet ve kazanca sebep olacak bilgi veya belgeler, bu Kanun kapsamı dışındadır” denilmektedir. Gerekçesinde “madde ile; açıklanması ya da zamanından önce açıklanması halinde Devletin ulusal ekonomik politikasının yürütülmesine zarar verecek veya haksız rekabet ve kazanca sebep olacak bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkı kapsamı dışında tutulmuştur” denilmektedir.

Ancak, Avrupa Birliği Uyum Komisyonu da raporunda “Tasarının 17 nci maddesi, devletin ulusal ekonomik politikasının yürütülmesine zarar verecek nitelikte bilgi ve belgelerin Kanun kapsamı dışında olduğu hükmünü getirmektedir. Ancak bu ifade, vatandaşın bilgi edinme hakkının özünü zedeleyecek genişlikte bir düzenlemedir. Komisyonumuz, AB ülkeleri mevzuatını da inceleyerek bu sınırlamayı “ülkenin ekonomik çıkarları” ile sınırlamıştır. Bu amaçla verilmiş olan bir önerge kabul edilmiş ve 17 nci madde 16 ncı madde olarak, bu değişiklikte birlikte kabul edilmiştir” şeklinde bir gerekçe ile Kanunun şu anki metninde yer alan düzenlemeyi kabul etmiş ve bu şekliyle Adalet Komisyonunda kabul edilerek daha sonra da Meclis Genel Kurulunda yasalaşmıştır.

Madde ile; Ülkenin ekonomik çıkarlarına zarar verecek veya haksız rekabet ve kazanca sebep olacak bilgi veya belgelerin açıklanması veya zamanından önce açıklanmasını yasak kapsamında görmektedir. Kanunun 16 ve 17. Maddelerine dayanarak verilen başvuruların reddine ilişkin kararlara karşı Kurula itiraz etmek hakkı verilmiştir. Bu maddenin de oldukça belirsiz kavramlar içerdiği, özellikle “ülkenin ekonomik çıkarına zarar verme” ibaresi muğlak görülerek Anayasa’ya uygunluk bakımından sorunlu olduğu iddia

edilmektedir²³⁴. Bu nedenle Kanunun bu hükmüne ilişkin düzenlemenin kapsamını Kurul ve yargı kararlarının belirleyeceğini söylemek mümkündür.

F. İstihbarata İlişkin Bilgi veya Belgeler

Kanunun 18. Maddesinde istihbarata ilişkin bilgi ve belgelerde müstakil bir sayılarak, bilgi edinme hakkı kapsamı dışına çıkarılmış ve “ *Sivil ve askeri istihbarat birimlerinin görev ve faaliyetlerine ilişkin bilgi veya belgeler, bu Kanun kapsamı dışındadır.*”

Ancak, bu bilgi ve belgeler kişilerin çalışma hayatını ve meslek onurunu etkileyecek nitelikte ise, istihbarata ilişkin bilgi ve belgeler bilgi edinme hakkı kapsamı içindedir “ şeklinde bir düzenleme yoluna gidilmiştir.

Hükümetin teklif ettiği Tasarı metninde bu madde “ Sivil ve askeri istihbarat birimlerinin görev ve faaliyetlerine ilişkin bilgi veya belgeler, bu kanun kapsamı dışındadır” şeklinde çok genel, soyut ve sınırsız olarak düzenlenmiş iken daha sonra Komisyonlarda değiştirilmiştir. Avrupa Birliği Uyum Komisyonu bu maddenin Tasarıdan çıkarılmasını önermiştir. Maddenin ikinci fıkrası ise Adalet Komisyonunda eklenmiştir.

Avrupa Birliği Uyum Komisyonu Raporunda “ Tasarının 18 inci maddesi, istihbarata ilişkin bilgi ve belgelerin de Kanun kapsamı dışında olduğunu hüküm altına almıştır. Ancak, Tasarının 16 ncı maddesi, zaten devlet sırrına ilişkin bilgi ve belgeleri kapsam dışına çıkarmıştır. İstihbarata ilişkin bilgi ve belgelerin devlet sırrı kapsamında değerlendirilmesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla tekrarı önlemek bakımından 18 inci maddeyi Tasarı metninden çıkaran bir önerge Komisyonumuzca kabul edilmiş ve madde Tasarıdan

²³⁴ Gemalmaz ve Gemalmaz, a.g.e., s.256

çıkarılmıştır. Madde teselsülü bu değişiklikten sonra yeniden yapılmıştır” denilmektedir.

Adalet Komisyonu Raporunda ise “ Tasarının 18 inci maddesine 15 inci maddede yapılan düzenlemeye paralel olarak bilgi ve belgelerin kişinin çalışma hayatını ve meslek onurunu etkileyecek nitelikte olması halinde istihbarata ilişkin bilgi ve belgeleri de bilgi edinme hakkı kapsamı içine almak amacıyla, ikinci fıkra eklenmiştir” denilmektedir. Görüldüğü üzere istihbarata ilişkin bilgi ve belgelere de bir sınır getirilmek istenmiştir.

Kanunun kapsamı dışına çıkarılan hem sivil hem de askeri istihbarata ilişkin bilgi ve belgelerdir. Sivil istihbarattan kastedilen; yasal olarak istihbarat toplamakla görevli, askeri makamlar dışında kalan, kamu kurum ve kuruluşlarıdır. Gerçek kişilerin ve özel hukuk tüzel kişilerin istihbarat toplama yetkileri yoktur.

Yasal olarak istihbarat toplayacak birimlerin tüm faaliyetleri bilgi edinme hakkı kapsamı dışında bırakılmamıştır. İstihbarat birimlerinin görev ve faaliyetlerine ilişkin bilgi veya belgeler, denilerek bir sınırlama getirilmiştir.

Diğer yandan; 15 maddede yer alan yargı denetimi dışında kalan işlemlerde olduğu gibi, bu maddede de yer alan ve bilgi edinme hakkının kapsamı dışına çıkarılan istihbarata ilişkin bilgi ve belgeler kişilerin çalışma hayatını ve meslek onurunu etkileyecek nitelikte ise, bu bilgi ve belgeler istihbarata ilişkin olsa bile bilgi edinme hakkı kapsamı içindedir.

Yönetmeliğin 29. Maddesinde de bu konuda uygulanacak usul belirlenmiştir. Buna göre; sivil ve askeri istihbarat birimlerinin görev ve faaliyetlerine ilişkin bilgi veya belgeler kişilerin çalışma hayatını ve meslek onurunu etkileyecek nitelikte ise, aşağıda belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde bilgi edinme hakkına konu olurlar:

- a. Bilgi edinme başvuruları bizzat ilgilisi veya konuya ilişkin olarak düzenlenen özel vekaletname ile yetkilendirilmiş olmak koşulu ile vekili tarafından yapılır.
- b. Sivil ve askeri istihbarat birimlerinin görev ve faaliyetlerine ilişkin bilgi veya belgelerden, sadece kişilerin çalışma hayatını ve meslek onurunu etkileyici nitelikte olan ve ilgilisi hakkında bir işleme dayanak teşkil etmek üzere işlenmiş veya değerlendirilmiş bilgi veya belgeler bilgi edinme hakkı kapsamında değerlendirilir.
- c. Kurum veya kuruluşların işlemlerine dayanak teşkil etmek üzere, istihbarat birimlerinden talep edilen ve istihbarat birimlerince değerlendirilmek suretiyle kurum veya kuruluşların istifadesine sunulan istihbari bilgi veya belgelere ilişkin bilgi edinme hakkı kapsamındaki başvurular, söz konusu araştırma veya soruşturmanın yapılmasını talep eden kurum veya kuruluşun bilgi edinme birimine yapılır ve başvuruya erişim bu kurum veya kuruluşça sağlanır.

G. İdari Soruşturmaya İlişkin Bilgi veya Belgeler

Kamu kurum ve kuruluşlarının kendi iç düzenlerini koruyabilmek için gerçekleştirdikleri disiplin soruşturmaları ile her türlü idari soruşturmaya ilişkin bilgi ve belgelerin açıklanması, bilgi edinme hakkının sınırı olarak kabul edilmektedir²³⁵. Kanunun 19. Maddesinde idari soruşturmaya ilişkin bilgi ve belgeler de bilgi edinme hakkı kapsamı dışında tutulmakta ve “*Kurum ve kuruluşların yetkili birimlerince yürütülen idari soruşturmalarla ilgili olup, açıklanması veya zamanından önce açıklanması halinde;*

- a. Kişilerin özel hayatına açıkça haksız müdahale sonucunu doğuracak,

²³⁵ Çolak, “ Bilgi Edinme Hakkının Sınırları ve Sınırlama Ölçütleri”, bkz www.e-akademi.org.

- b. Kişilerin veya soruşturmayı yürüten görevlilerin hayatını ya da güvenliğini tehlikeye sokacak,
- c. Soruşturmanın güvenliğini tehlikeye düşürecek,
- d. Gizli kalması gereken bilgi kaynağının açığa çıkmasına neden olacak veya soruşturma ile ilgili benzeri bilgi ve bilgi kaynaklarının temin edilmesini güçleştirecek,

Bilgi veya belgeler, bu kanunun kapsamı dışındadır” denilmektedir.

Burada önemli olan nokta; sadece idari soruşturmanın devam ettiği zaman diliminde ve yukarıda sayılan gerekçeler ile bilgi edinme hakkı kapsamına istisna getirildiğinin anlaşılmasıdır. İdari soruşturma bittikten sonra bu maddeye dayanılarak bilgi veya belgeye erişim engellenemez.

Diğer istisna maddeleri kapsamında kalmıyor ise idari soruşturma bittikten sonra yapılan bilgi edinme başvurularına kurum ve kuruluşlar olumlu cevap vermek zorundadırlar. Örneğin; soruşturma evrakında, aleyhine tanıklık yapan kimselerin ifadelerinin de yer aldığı belgelerden örnek alabilirler.

H. Adli Soruşturma ve Kovuşturmaya İlişkin Bilgi veya Belgeler

Kanunun 20. Maddesinde adli soruşturma ve kovuşturmaya ilişkin bilgi veya belgeler bilgi edinme hakkı kapsamı dışına çıkarılarak “Açıklanması veya zamanından önce açıklanması halinde;

- a. Suç işlenmesine yol açacak,
- b. Suçların önlenmesi ve soruşturulması yada suçluların kanuni yollarla yakalanıp kovuşturulmasını tehlikeye düşürecek,
- c. Yargılama görevinin gereğince yerine getirilmesini engelleyecek,
- d. Hakkında dava açılmış bir kişinin adil yargılanma hakkını ihlal edecek, nitelikteki bilgi veya belgeler, bilgi edinme başvurusu kapsamı dışında bırakılmıştır.

Maddenin son fıkrasında²³⁶, yargı ile ilgili işlemlerde uygulanan kanun hükümlerinin saklı olduğu belirtilmeye çalışılmaktadır. Ancak ifade biçimi amacı karşılamaktan uzaktır ve duraksamalar yol açacak niteliktedir. Bu nedenle fıkra, Başkanlığa verilen redaksiyon yetkisi çerçevesinde yeniden yazılmıştır. 20. madde, madde sıralamasına uygun olarak 18 inci madde olarak kabul edilmiştir.” denilerek madde şuan ki haliyle kabul edilmiş ve değişiklik önerisi Adalet Komisyonunca da kabul edilerek bu şekilde yasalaşmıştır. Madde; “Adli soruşturma ve kovuşturmayla ilişkin bilgi veya belgeler “ başlığını taşımakta ve belli nitelikte olan bilgi ve belgeleri Kanunun uygulanmasında muaf tutmaktadır. Adli soruşturma ve kovuşturmayla ilişkin bilgi veya belgelerden Bilgi edinme hakkının istisnası olan bilgi ve belgeler ;

1. Suç işlenmesine yol açacak nitelikte olanlar; kişilerin eline geçmesi halinde bir suç işlenmesine neden olacak veya buna imkan sağlayacak bilgi ve belgeler,
2. Suçların önlenmesi ve soruşturulması ya da suçların kanuni yollarla yakalanıp kovuşturulmasını tehlikeye düşürecek nitelikte; özellikle önleyici kolluk ve ilk soruşturma safhasında bu faaliyetleri tehlikeye düşürecek bilgi ve belgeler;
3. Yargılama görevinin gereğince yerine getirilmesini engelleyecek; yetkisiz ve ilgisiz kişilerin eline geçtiği takdirde yargılamanın sağlıklı biçimde kanunlarda öngörülen usul ve esaslara uygun yerine getirilmesini engelleyecek nitelikte bilgi ve belgeler;
4. Hakkında dava açılmış bir kişinin adil yargılanma hakkını ihlal edecek biçimde; iddia ve savunma tarafları arasında eşitliği bozacak, makul sürede yargılamanın bitmesini engelleyecek,

236 4982 Sayılı Yasa Mad.20/son; “04/04/1929 tarihli ve 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, 18/06/1927 tarihli ve 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, 06/01/1982 tarihli ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu ve diğer özel kanun hükümleri saklıdır.”

savunma hakkını kısıtlayacak, yasal başvuruları engelleyecek ve benzeri nitelikteki bilgi ve belgelerdir.

Bilgi Edinme Hakkı Kanununun istisnaları arasında sayılan ve adli nitelikte soruşturma ve kovuşturmayaya esas olan belgeler dışındaki bilgi ve belgeler adli makamlardan istenebilmektedir. Adli kovuşturmayaya ilişkin bilgi edinme başvuruları değerlendirilirken idare, başvurucunun bilgi edinmek istediği konuyla doğrudan bağlantısını araştırmalıdır. Doğrudan ilgili olmayan kişilerin talepleri dikkate alınmamalıdır. İlgisi tespit edilen kişilerin talepleri ise, kovuşturmanın sağlıklı yürütülmesine ve adil yargılanma hakkına yönelik olumsuzluklar taşıması durumunda bilgi edinme hakkı kanunu kapsamında düzenlenmiş bulunan sınırlamaya dayanılarak reddedilmelidir²³⁷.

İ. Özel Hayatın Gizliliğine İlişkin Bilgi ve Belgeler

Özel yaşam bir kişinin yaşam alanı ile ilgilidir²³⁸. Bu kavramla ilgili yasal anlamda bir tanım bulunmamaktadır. Doktrinde çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. *Özsunay*, “kişinin sadece kendisi için saklı tuttuğu ve başkalarının bilgisinden uzak kalmasını istediği yaşam görünümleridir”²³⁹ tanımlamasını yaparken, *Özek*; “kişinin gizli tutmakta çıkarının bulunduğu hususlardır”²⁴⁰ şeklinde ifade etmektedir²⁴¹. *Kaboğlu*; özel yaşamın korunmasındaki gizlilik ilkesini üçüncü kişilerin ilgi alanı dışında tutulan varlık alanı olarak isabetli bir

²³⁷ Kaya, a.g. e., s. 265.

²³⁸ Çolak, “ Bilgi Edinme Hakkının Sınırları ve Sınırlama Ölçütleri”, bkz www.e-akademi.org.

²³⁹ Ergun Özsunay, **Gerçek Kişilerin Hukuki Durumu**, İstanbul, 1979; Kaya, a.g.e, s.141.

²⁴⁰ Özek, a.g.e., s.245.

²⁴¹ “ *Kişinin sadece belirli ya da belirsiz olmakla beraber, sınırlı kişiler tarafından bilinmesini istediği ve özellikle kamudan saklı tuttuğu olaylardan oluşan alandır*” Mustafa Dural, **Türk Medeni Hukukunda Gerçek Kişiler**, İstanbul, 1984, s.144

biçimde değerlendirerek her bireyin kişisel, ilişkisel ve ailesel yaşam alanına dışardan yapılan müdahalelere karşı mahremiyetinin bulunduğunu belirtmektedir²⁴².

Kanun'un 21. Maddesinde; özel hayatın gizliliğine ilişkin bilgi ve belgeler de bilgi edinme hakkının istisnaları arasında sayılmış ve “ *Kişinin izin verdiği haller saklı kalmak üzere, özel hayatın gizliliği kapsamında, açıklanması halinde kişinin sağlık bilgileri ile özel ve aile hayatına, şeref ve haysiyetine, mesleki ve ekonomik değerlerine haksız müdahale oluşturacak bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkı kapsamı dışındadır.*

Kamu yararının gerektirdiği hallerde, kişisel bilgi veya belgeler, kurum ve kuruluşlar tarafından, ilgili kişiye en az yedi gün önceden haber verilerek yazılı rızası alınmak koşuluyla açıklanabilir“ şeklinde düzenlenmiştir.

Hükümet tasarısında da madde gerekçesinde de “ Madde ile; kişinin izin verdiği haller saklı kalmak üzere, özel hayatın gizliliği kapsamında, açıklanması halinde kişinin sağlık bilgileriyle aile hayatına, şeref ve haysiyetine, mesleki ve ekonomik değerlerine haksız müdahale oluşturacak bilgi veya belgelerin bilgi edinme hakkı kapsamı dışında tutulduğu ifade edilerek, kişilerinin özel hayatlarının gizliliği korunmak istenmiş, ancak kamu yararının gerektirdiği hallerde, kişisel bilgi veya belgelerin açıklanabileceği, fakat bunun için ilgili kişiye en az yedi gün önceden haber verilmesi ve yazılı rızasının alınması gerektiği belirtilmiştir” şeklinde kaleme alınmıştır.

Avrupa Birliği Uyum Komisyonu Raporunda “*Özel hayatın gizliliğini düzenleyen 21 inci madde üzerinde Komisyon üyelerimiz tarafından bir önerge verilmiştir. Sadece aile yaşamının değil ama aynı zamanda özel hayatın da kapsam dışında olmasını öngören önerge Komisyonumuzca kabul edilmiştir. Komisyonumuzda “ ekonomik değer” kavramının belirsizlik taşıdığı ve bu nedenle değiştirilmesi gerektiği*

²⁴² Kaboğlu, a.g.e., s.291 vd.

görüşü ileri sürülmüşse de, bu tür bir incelemenin Komisyonumuzun ihtisası dahilinde olmadığı düşüncesiyle, bu incelemeye girilmemiştir. 21. Madde 19 uncu madde olarak yukarıda belirtilen önerge doğrultusunda değiştirilerek kabul edilmiştir” denilmiştir.

Görüldüğü üzere; Hükümetin Tasarısında “ aile hayatına” yapılacak haksız müdahaleler istisna kapsamına alınmışken, bu durum Avrupa Birliği Komisyonunda “ özel ve aile hayatına” şeklinde değiştirilmesi önerilmiş ve Adalet Komisyonunca da kabul edilerek bu öneri doğrultusunda Kanunda yer aldığı şekle dönüşmüştür.

Kanunun özel hayatın gizliliği kapsamında;

1. Kişinin sağlık bilgilerini,
2. Özel ve aile hayatına, şeref ve haysiyetine, mesleki ve ekonomik değerlerine haksız müdahale oluşturacak bilgi veya belgelerin, Açıklanmasını yasaklayarak, bilgi edinme hakkı kapsamı dışında tutmuştur. Ancak, bunun istisnasını da kişinin izin vermesi şartına bağlayarak; kişinin izin verdiği haller saklı kalmak kaydıyla, ibaresine yer verilmektedir.

Kanun koyucu kamu yararının gerektirdiği hallerde dahi; kişisel bilgi veya belgelerin, kurum ve kuruluşlar tarafından, ilgili kişiye en az yedi gün önceden haber verilerek yazılı rızası alınmak koşuluyla açıklanabileceği hükmünü getirmiştir. Kişisel yararı, kamu yararının üstünde tutmuştur.

Kurum ve kuruluşlar kişiler hakkında ellerinde herhangi bir nedenle bulunan bilgi ve belgeleri ancak ilgiliye yedi gün önceden haber vererek ve yazılı rızasını alarak kamuoyuna açıklayabileceklerdir. Kişilere düşünme ve iradelerini yazılı olarak ortaya koyabilmeleri için zaman tanınarak; herhangi bir şekilde kendilerini baskı altında hissetmemesi istenmiştir. İlgili kişiye yedi gün önceden haber verilememiş olması idareye bilgi ve belgeleri açıklama hakkı vermemektedir²⁴³.

²⁴³ Kaya, a.g.e., s. 273.

J. Haberleşmenin Gizliliği Esasını İhlal edecek Bilgi ve Belgeler

Kanunda 22.maddede sayılan bir diğer istisna ise, haberleşmenin gizliliği esasını zedeleyecek bilgi ve belgeler olarak düzenlenmiştir. Madde “*Haberleşmenin gizliliği*” başlığını taşımaktadır ve “*Haberleşmenin gizliliği esasını ihlal edecek bilgi veya belgeler, bu Kanun kapsamı dışındadır*” hükmünü içermektedir.

Hükümet tasarısının madde gerekçesinde de, haberleşmenin gizliliğinin korunması amaçlanmıştır denilmektedir. *Haberleşmenin gizliliği* konusu genel ve soyut bir kavram olmakla birlikte; başta Anayasa olmak üzere kanunlarda yer alan hükümler çerçevesinde konu ele alınmalıdır. Kanun koyucu özel hayatın gizliliği ve kişisel yararın üstünlüğü ilkeleri doğrultusunda; haberleşmenin gizliliğini ihlal edecek bilgi ve belgeleri, bilgi edinme hakkının istisnası kapsamında saymıştır.

K. Ticari Sır Niteliğindeki Bilgi veya Belgeler ile Gizli Ticari ve Mali Bilgiler

Kanunun 23. Maddesinde “Ticari sır” başlığı altında “*Kanunlarda ticari sır olarak nitelenen bilgi veya belgeler ile, kurum ve kuruluşlar tarafından gerçek veya tüzel kişilerden gizli kalması şartıyla sağlanan ticari ve mali bilgiler, bu Kanun kapsamı dışındadır*” hükmüne yer verilmiştir.

Hükümet tasarısında bu maddenin gerekçesi “Madde ile; kanunlarda ticari sır olarak nitelenen bilgi veya belgeler yanında kurum ve kuruluşlar tarafından gerçek veya tüzel kişilerden gizli kalması kaydıyla sağlanan ticari ve mali bilgiler bu kanun kapsamı dışında tutulmuştur.” Şeklinde kaleme alınmıştır. Yönetmelikte madde metni tekrar edilmiş, açıklayıcı bir bilgi verilmemiştir. Kanunlarımızda esas olarak *Türk Ticaret Kanununda Ticari sır* kavramı yer almakla birlikte, bu kavramı genel olarak düzenleyen bir hüküm yoktur.

Kanunun bilgi edinme hakkının istisnaları arasında saydığı ticari sır niteliğindeki bilgi ve belgelerin neler olduğu ve kapsamının bu tasarının kanunlaşması ile daha iyi ortaya çıkacaktır. Mevzuattaki boşluklar dolduruluncaya kadar; diğer bazı istisna maddelerinde olduğu gibi, kurul ve yargı kararları ile sorun çözülmeye çalışılacaktır.

Ticari sırrı tanımlamak ve sınıflandırmak çoğu zaman güçtür. Örneğin *işletme sırrı* kavramı içine *know-how* dahil edilmekte, yine işletmenin örgütlenme ve çalışma biçimi, dağıtım tekniği ve ağı, ürünleri ticari bir kapsamda değerlendirilmektedir. Kavram en geniş ticari sırlar kanununda tanımlanmıştır²⁴⁴.

İki tür bilgi korunmaktadır:

1. Kanunlarda ticari sır olarak nitelenen bilgi veya belgeler,
2. Kurum ve kuruluşlar tarafından gerçek ve tüzel kişilerden gizli kalması kaydıyla alınan ticari ve mali bilgi ve belgeler.

Bu maddede de kişi yararı, kişilere ve kamu kurum ve kuruluşlarına karşı korunmak istenmiştir. Bu yönüyle kamu kurum ve kuruluşlarına ayrıcalık tanınmamaktadır. Yasanın uygulanabilirliği safhasında en fazla tartışılan konulardan biri ticari sırdır. Bu durumda kurul, ilgili kurumdan gerekli bilgileri istemekte ve gerçekten istenilen bilginin sır sayılıp sayılmayacağına dair kararı vermektedir.

L. Fikir ve Sanat Eserleri Niteliğinde Bilgi ve Belgeler

Kanunun 24. Maddesinde “Fikir ve sanat eserleri” başlığı altında “Fikir ve sanat eserlerine ilişkin olarak yapılacak bilgi edinme başvuruları hakkında ilgili kanun hükümleri uygulanır“ denilmek suretiyle, fikir ve sanat eserlerinin tamamını bu kanun kapsamı dışında değerlendirmeye tabi tutmuştur. Bu hüküm, fikir ve sanat eserlerinin niteliğinden kaynaklanan zorunlu bir düzenlemedir.

²⁴⁴ Arslan Koç, “Bilgi Edinme Hakkı”, **Bilgi Edinme Hakkı Paneli** (05.05.2004), **TBB Yayını**, S.62, s.135-136.

Hükümet Tasarısında yer alan gerekçede “Madde ile; fikir ve sanat eserlerine ilişkin olarak yapılacak bilgi edinme başvuruları hakkında ilgili kanun hükümlerinin uygulanacağı ifade edilmiştir” denilmektedir. Madde, Avrupa Birliği Uyum Komisyonu ve Adalet Komisyonunda da, hükümet Tasarısında yer aldığı şekilde aynen kabul edilmiştir.

Kanun, açık biçimde fikir ve sanat eserleri konusunda genel olarak bilgi edinme hakkına istisna hükmü getirmekte ve ilgili kanunlardaki hükümlere atıf yapmaktadır.

M. Kurum İçi Düzenlemeler ve Kurum İçi Görüş, Bilgi Notu ve Tavsiyeler

Kanunun 25 ve 26. Maddelerinde, Kurum içi düzenlemeler ve kurum içi düzenlemeler ve kurum içi görüş, bilgi notu ve tavsiyeler de bilgi edinme hakkının kapsamı dışına çıkarılmış ve istisna maddelerinde düzenlenmiştir.

Kanunun 25. Maddesinde “Kurum içi düzenlemeler” başlığını taşımakta ve “*Kurum ve kuruluşların, kamuoyunu ilgilendirmeyen ve sadece kendi personeli ile kurum içi uygulamalarına ilişkin düzenlemeler hakkındaki bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkının kapsamı dışındadır. Ancak, söz konusu düzenlemeden etkilenen kurum çalışanlarının bilgi edinme hakları saklıdır.*” hükmünü içermektedir. Hükümet Tasarısının bu maddeye ilişkin gerekçesinde; Madde ile; kurum ve kuruluşların kamuoyunu ilgilendirmeyen ve sadece kendi personeli ile kurum içi uygulamalarına ilişkin düzenlemeler hakkındaki bilgi veya belgelerin bilgi edinme hakkının kapsamı dışında tutulduğu belirtilerek söz konusu düzenlemeden etkilenen kurum çalışanlarının bilgi edinme hakları tutulmuştur” ifadesine yer verilmiştir.

26.madde de “Kurum içi görüş, bilgi notu ve tavsiyeler” başlığını taşımakta ve “*Kurum ve kuruluşların faaliyetlerini yürütmek üzere, elde ettikleri görüş, bilgi notu, teklif ve tavsiye niteliğindeki*

bilgi veya belgeler, kurum ve kuruluş tarafından aksi kararlaştırılmadıkça bilgi edinme hakkı kapsamındadır.

Bilimsel, kültürel, istatistik, teknik, tıbbi, mali, hukuki ve benzeri uzmanlık alanlarında yasal olarak görüş verme yükümlülüğü bulunan kişi, birim ya da kurumların görüşleri, kurum ve kuruluşların alacakları kararlara esas teşkil etmesi kaydıyla bilgi edinme istemlerine açıktır” hükmünü içermektedir. Hükümet Tasarınının bu maddeye ilişkin gerekçesinde de “Madde ile; kurum ve kuruluşların faaliyetlerini yürütmek üzere, elde ettikleri görüş, bilgi notu ve tavsiye niteliğindeki bilgi veya belgelerin bilgi edinme hakkı kapsamı dışında olduğu belirtilmiş, maddenin ikinci fıkrasında bu kuralın istisnaları gösterilmiştir” denilmektedir.

Kurum içi düzenlemeler; kurum ve kuruluşların, kamuoyunu ilgilendirmeyen ve sadece kendi personeli ile kurum içi uygulamalarına ilişkin düzenlemeler olarak tanımlanmakta ve bunlar hakkındaki bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkı kapsamı dışında sayılmaktadır. Ancak, burada bir istisna getirilmekte ve söz konusu düzenlemeden etkilenen kurum çalışanlarının bilgi edinme hakları saklı tutulmaktadır.

Genellikle iç genelge, emir ve talimatlar olarak adlandırılan bu düzenlemeler hakkında kişilerin bilgilendirilmesini kanun koyucu gerekli görmemiştir. Kurum içi düzenlemelerde; bir anlamda ilgili olma şartı getirilerek, sadece o kurumda çalışan ve söz konusu düzenlemeden etkilenen, kurum çalışanlarının bilgi edinme hakkını kabul etmiştir. Bu hüküm; bazı kurumların çalışma esas ve usullerinin öğrenilmesinin engellenmesi sonucunu doğuracağından, kamuoyunun bilgi edinme hakkına getirilen haklı ve yerinde bir sınırlama olup olmadığı hususunda soru işareti uyandırmaktadır.

Diğer yandan; bilimsel, kültürel, istatistik, teknik, tıbbi, mali, hukuki ve benzeri uzmanlık alanlarında yasal olarak görüş verme yükümlülüğü bulunan kişi, birim veya kurumların görüşleri, kurum ve kuruluşların alacakları kararlara esas teşkil etmesi kaydıyla bilgi edinme istemlerine açıktır.

N. Tavsiye ve Mütalaa Taleplerini İçeren Başvurular

Kanunun 27.maddesinde “Tavsiye ve mütalaa talepleri” başlığı altında “Tavsiye ve mütalaa talepleri bu Kanun kapsamı dışındadır” hükmü yer almaktadır.

Bu hüküm Kanunun, diğer maddelerinde yer alan hükümlere ve ruhuna uygundur. Kişilerin bilgi edinme hakkı, kurum ve kuruluşların ellerinde bulunan veya bulunması gereken bilgi ve belgelere ilişkin tanınan bir haktır. Henüz kurumların elinde bulunmayan ve dolayısıyla olmayan bir bilgi ve belge istenemez; kurum ve kuruluşlarda vermekle yükümlü kılınmaz. Bu nedenle, tavsiye ve mütalaa talebi niteliğindeki başvurular, bilgi edinme hakkı çerçevesinde cevaplandırılmamaktadır.

O. Gizliliği Kaldırılan Bilgi veya Belgeler

Kanunun 28. Maddesinde “Gizliliği kaldırılan bilgi veya belgeler” başlığı altında “*Gizliliği kaldırılmış olan bilgi veya belgeler, bu Kanunda belirtilen diğer istisnalar kapsamına girmiyor ise, bilgi edinme başvurularına açık hale gelir*” hükmüne yer verilmiştir.

Hükümet Tasarısında yer alan gerekçede “*Maddede, gizliliği kaldırılmış olan bilgi veya belgelerin bu Kanunda belirtilen diğer istisnalar kapsamına girmiyor ise, bilgi edinme başvurularına açık hale getirileceği belirtilmiştir*” denilmektedir. Kastedilen gizliliği kaldırılmış bilgi veya belgeler, bu Kanuna göre gizli sayılan bilgi veya belgelerdir²⁴⁵. Gerekçede yer alan “*...bu Kanunda belirtilen diğer istisnalar kapsamına girmiyor ise...*” ifadesi de bu görüşü doğrulamaktadır. Maddeye göre; bilgi edinme hakkı kapsamı dışında kalan bilgi ve belgeler, Bilgi Edinme Hakkı Kanununda yer alan düzenlemelere uygun olarak gizliliklerini kaybetmeleri halinde bilgi

²⁴⁵ Bacak ve Koç, a.g.e., s. 139.

edinme başvurularına açık hale geleceklerdir. Örneğin; Devlet sırrı niteliğinde olan bir bilgi veya belge, kamuya açıklanmış veya yayınlanmış ise, bu takdirde gizliliği kalkacaktır. Ancak; bu bilgi veya belge Kanununda başka bir istisna maddesine giriyorsa örneğin, özel hayatın gizliliği kapsamında kalıyorsa bilgi edinme başvurularına konu olamayacaktır²⁴⁶. Madde kanunun sakıncalı ve sorunlu maddeleri arasında sayılmaktadır²⁴⁷.

VI. BİLGİ EDİNME DEĞERLENDİRME KURULU

A. Kurulun Oluşumu

Bilgi Edinme hakkının etkin ve verimli kullanılabilmesi için bir denetim sistemin varlığı şarttır²⁴⁸. *Bilgi Edinme başvurusuyla ilgili yapılacak itirazlar üzerine, verilen kararları incelemek ve kurum ve kuruluşlar için bilgi edinme hakkının kullanılmasına ilişkin olarak kararlar vermek üzere; Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu oluşturulmuştur*²⁴⁹. 17.11.2005 gün ve 5432 Sayılı *Bilgi Edinme Hakkı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun* 2. maddesiyle, 14. Maddenin birinci fıkrasında geçen ‘16. ve 17. Maddelerde öngörülen

²⁴⁶ Hız ve Yılmaz, a.g.e., s.115.

²⁴⁷ Gemalmaz ve Gemalmaz, a.g.e. , s.257. “Bir bilgi ya da belgenin gizli olmasını haklı kılan kanuni sebepler yasalarla öngörülür, gizliliğin kalkması demek yasalarla belirlenen o haklı nedenlerin bulunmadığı anlamına gelmektedir.”

²⁴⁸ Sait Güran, **Hak Arama Özgürlüğünün İki Boyutu, Anayasa Yargısı**, Ankara 1993, S.9, s.32.

²⁴⁹ Emre Eren, **Bilgi Edinme Kanunu ve TC Anayasası**, Deniz Kitapevi, 2.Baskı, Şubat 2006, s. 5. “Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulunun kararına karşın bilgi edinme sisteminin” yerine getirilmesinde ayak süründüğü bazı durumlarda uygulanabilirlik , yaptırımlar açısından yasada eksiklik bulunduğu da üzerinde durulması gereken bir gerçeklik olarak karşımıza çıkar.”

sebeplere dayanılarak' ibaresi madde metninden çıkarılmıştır²⁵⁰. Doktrinde bağımsız idari otoritelerin varlığı ve yapısı hususunda farklı görüşler bulunmakla birlikte, Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulunu Ombudsman'a, bağımsız idare otoriteye²⁵¹ veya kendine özgü farklı yapıya dahil edilebileceği hususunda da farklı görüşler bulunmaktadır. *Ulusoy'a* göre, Kurulu; hiç kimsenin, hiçbir makamın denetimine tabi olmayan şekilde değil idari özerkliğin yeni modern özel bir biçimi olarak algılamak gerekir²⁵². Üyelerin görev süresi ve azledilememesi organik bağımsızlık, işlem ve eylemlerinin yürütme organının denetimine sahip olmaması fonksiyonel bağımsızlık olarak algılanmaktadır. Denetime tabi olmamalarından bahsedilirken kuşkusuz yargı denetimine tabi oldukları bilinmelidir²⁵³.

B. Kurulun Teşkilat Yapısı

Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu, Bakanlar Kurulu Kararı ile atanan 9 üyeden oluşmaktadır.

Kurul üyeleri,

- Birer üyesi Yargıtay ve Danıştay genel kurullarının kendi kurumları içinden önerecekleri ikişer aday,

²⁵⁰ Bacak ve Koç, a.g.e., s.85.

²⁵¹ Demir, a.g.m, bkz www.liberal-dt.org.tr,

“Kurulun idari yapısı ile ilgili olarak ilk dikkati çeken nokta kurulun kamu tüzel kişiliğinin bulunmamasıdır. Gerçekten kurulun kamu tüzel kişiliği olduğunu gösterecek her hangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Aynı görevi yerine getirmek üzere Fransada kurulan kurul(Commission nationale de l'informatique et des libertés) bağımsız bir idari otorite olarak kabul edilmektedir. Bizde ise bir kamu hürriyetinin söz konusu olduğu alanda denetim görevi üstlenen böyle bir kurulun neden kamu tüzel kişiliğinin bulunmadığı ve bu yüzden de niçin bağımsız bir idari kurul olarak tasarlanmadığı bilinmemektedir.”

²⁵² Ali Ulusoy, **Bağımsız İdari Otoriteler**, Ankara: Turhan Kitapevi, 2003, s.15.

²⁵³ Turan Yıldırım, “Bağımsız İdari Otoritelerin Yargısal Denetimi”, **2000 Yılında İdari Yargı Sempozyumu**, Ankara: Danıştay Yayınları, 2000, No:59, s.219-206.

- Birer üyesi ceza hukuku ve Anayasa hukuku alanlarında profesör veya doçent ünvanına sahip kişiler,
- Bir üyesi Türkiye Barolar Birliğinin baro başkanı seçilme yeterliliğine sahip kişiler içinden göstereceği iki aday ,
- İki üyesi en az genel müdür düzeyinde görev yapmakta olanlar,
- Bir üyesi de Adalet Bakanının önerisi üzerine bu bakanlıkta idari görevlerde çalışan hakimler arasından seçilmektedir.

Kurul Başkanı, kurul üyelerince kendi aralarından seçilmiştir. Kurul, ayda en az bir defa veya ihtiyaç duyulduğu her zaman Başkanın çağrısı üzerine toplanmaktadır. Kurul üyelerinin görev süreleri 4 yıldır. Görev süresi dolmadan görevinden ayrılan üyenin yerine aynı usule göre seçilen üye, yerine seçildiği üyenin görev süresini tamamlar. Kurul, belirleyeceği konularda komisyonlar ve çalışma grupları kurabilmekte; ayrıca gerekli gördüğü takdirde, ilgili bakanlık ile diğer kurum ve kuruluşların ve sivil toplum örgütlerinin temsilcilerini bilgi almak üzere toplantılara katılmaya davet edebilmektedir. Kurulun sekreteryaya hizmetleri Başbakanlık tarafından yerine getirilir (4982 Sayılı Yasa Mad. 14)

BEDK'nın hukukçu ağırlıklı bir kurul olması ve konusunda uzman kişilerden oluşması nedeniyle; kararlarıyla ve yorumlarıyla yasanın bir çok uygulamasına ışık tutmakta ve işlerlik kazandırmaktadır.

C. Kurulun İşlevi

Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu idari yargının iş yükünü azaltarak, vatandaşların yargı yerlerinde gecikmeden dolayı yaşayacakları sorunları da dikkate alarak, hak aramaktan kaçınmalarını önlemektedir²⁵⁴. Bilindiği gibi yargı sürecinde bireyler, yaşanan ya da yaşanacağını tahmin edilen sorunlar nedeniyle yargı yoluna gitmekte tereddütte kalmaktadır. Belirli konularda güvenceli kurullar

²⁵⁴ Çolak, **İdari Reformlar**, s.552.

oluşturularak itiraz etmeye yönelik imkanların sağlanmasına ilişkin öneriler bu kurul ile yaşama geçirilmiş bulunmaktadır.

Yasa koyucu, BEDK'nın görevini yerine getirmesi sırasında verdiği kararların Kamu Kurum ve Kuruluşları tarafından ne anlama geleceği yönünde bir açıklama getirmemektedir. Kurulun verdiği kararların yerine getirilmesi konusunda kamu kurum ve kuruluşlarının sorumluluk altına girmesi, verilmesinde sakınca bulunan bir bilgi ve belgenin verilmesi konusunda kuruldaki gelen kararlara karşı, acele işlerden olarak idari yargı yoluna kamu kurum ve kuruluşlarının da başvuru olanağından bahsedilmesi yerinde olacaktır²⁵⁵.

D. Kurula İtiraz Şekli

4982 Sayılı BEHK'nın 13. maddesinde B.E.D.K'na itiraz usulü düzenlenmiştir. Değişiklikten önce *“Bilgi edinme istemi 16 ve 17 nci maddelerde öngörülen sebeplerle reddedilen başvuru sahibi, yargı yoluna başvurmadan önce kararın tebliğinden itibaren onbeş gün içinde Kurula itiraz edebilir. Kurul, bu konudaki kararını otuz iş günü içinde verir. Kurum ve kuruluşlar, Kurulun istediği her türlü bilgi veya belgeyi onbeş iş günü içinde vermekle yükümlüdürler. Kurula itiraz, başvuru sahibinin idarî yargıya başvurma süresini durdurur ”* şeklindeki madde metni²⁵⁶; 22.11.2005 tarihli ve 26001 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 5432 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununda Değişiklik yapılmasına Dair Kanun ile değişikliğe uğrayarak 1. fıkrasında geçen *'16. ve 17. Maddelerde öngörülen sebeplere dayanılarak'* ibaresi madde metinden çıkarılmıştır²⁵⁷.

²⁵⁵ Çolak, **İdari Reformlar**, s.553.

²⁵⁶ TBMM AB Uyum Komisyonu maddedeki itiraz hakkının sınırlanmasına ilişkin aksi görüş belirtmiş ancak mecliste Adalet Komisyonu Raporunda bu maddeye sadece süreler yönünden değinmiştir.

²⁵⁷ 22.11.2005 tarihli ve 26001 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 5432 Sayılı Kanun ile değişikliği ile yasanın 14.Maddesinin I ve VII. Fıkralarında da değişikliğe gidilmiştir

Böylece B.E.D.K; kurum ve kuruluşlarca anılan maddelerde belirtilen sebeplerin dışındaki sebeplerle de verilen red kararlarına karşı yapılan itirazları da inceleyebilecektir²⁵⁸. Açıklanan değişiklik yapılmadan önce 16 ve 17. maddelerden sonra gelen 18,19,20,21,22,23 ve 25. maddelerdeki kapsam dışı hususlar ve bunların istisnalarına ilişkin başvuruların reddi halinde aynı kurula başvurma hakkı bulunmamaktaydı²⁵⁹. Yasanın tamamı göz önünde bulundurulduğunda idari yargı yolunun açık olmasına karşın bu konuda özel bir kurul oluşturulmuşken onun görevlerini sınırlı tutmak eleştiri konusu olmuştur²⁶⁰. Bu nedenle anılan değişikliğin yapılması isabetli bulunmaktadır.

E. Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu Kararları

BEDK, idareler için bilgi edinme hakkının kullanılmasına ilişkin kararlar verir (BEHK Mad.14/1). Bu kararlar görüş ve ilke kararı niteliğinde olabilir. Bu şekilde Kurul, Kanununun uygulanmasında ortaya çıkabilecek tereddütleri gidermektedir. BEHK'nın uygulanmasına ilişkin Yönetmeliğinin 25. maddesinin ikinci fıkrasına göre de bilgi edinme hakkının kullanılmasına ilişkin hususları düzenlemeye de yetkilidir. BEHK ve ilgili yönetmeliğinde Kurul kararlarının bağlayıcı olup olmadığı konusunda bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak çalışmada daha önce de değinildiği üzere Kurula itirazın idari yargıya başvurma süresini durduracağı yönündeki hükmünden hareketle Kurul kararlarının bağlayıcı olmadığı

²⁵⁸ Haşmet Sırrı Akşener, “Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’nda Yapılan Değişiklik Üzerine Bir İnceleme”, *LHD*, Y.4, S.37, Ocak 2006, s.62.

²⁵⁹ Akşener, Değişiklik Üzerine İnceleme, s.65.

²⁶⁰ Akşener, Değişiklik Üzerine İnceleme, s.65.

söylenebilecektir²⁶¹. Aşağıda, Kurul'un emsal ve ilke kararlarından örnekler verilmiştir.

1. Emsal Kararlar

aa. *4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 5 inci maddesinin ikinci fıkrasında yer alan "Bu Kanun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren diğer kanunların bu Kanuna aykırı hükümleri uygulanmaz" amir hükmüne dair emsal karar*

Karar Tarihi ve Sayısı : 05/07/2004, 2004/12

Başvuru Sahibi Kurum : Adalet Bakanlığı

Kurula Başvuru Tarihi : 30.06.2004

Çağdaş kamu yönetimi anlayışının hakim olduğu ülkelerdeki uygulamalara bakıldığında, kamu görevlileri için düzenlenen sicil raporu benzeri dosyaların üçüncü kişilere karşı gizli tutulduğu, dosyanın ilgisine karşı ise açık olduğunun görüldüğü; 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun da bu yönde atılmış bir adım olduğu, nitekim 4982 sayılı Kanunun konuyla ilgili olarak, 15 inci maddesindeki "Yargı denetimi dışında kalan idari işlemlerden kişinin çalışma hayatını ve mesleki onurunu etkileyecek nitelikte olanlar, bu Kanun kapsamına dahildir...", 18 inci maddesindeki "Sivil ve askeri istihbarat birimlerinin görev ve faaliyetlerine ilişkin bilgi veya belgeler, bu Kanun kapsamı dışındadır. Ancak, bu bilgi ve belgeler kişilerin çalışma hayatını ve meslek onurunu etkileyecek nitelikte ise, istihbarata ilişkin bilgi ve belgeler bilgi edinme hakkı kapsamı içindedir.", 25 inci maddesindeki "Kurum ve kuruluşların, kamuoyunu ilgilendirmeyen ve sadece kendi personeli ile kurum içi uygulamalarına ilişkin düzenlemeler hakkındaki bilgi veya belgeler, bilgi edinme

²⁶¹ Aksi yönde Hız ve Yılmaz, a.g.s, s.99. "Kurulun vereceği kararların bağlayıcı olduğunun kabulünün kanun koyucunun iradesine uygun olacaktır. Çünkü kanun koyucu Kurula itiraz başvurusu ile ilgili her türlü bilgi ve belgeyi idareden isteme yetkisi tanımış ve bu konuda kurulun yetkilerini geniş tutmuştur."

hakkının kapsamı dışındadır. Ancak, söz konusu düzenlemeden etkilenen kurum çalışanlarının bilgi edinme hakları saklıdır.” şeklindeki hükümlerinin de, kurum ve kuruluşların kendi personeli hakkında sahip oldukları bilgi ve belgelerin üçüncü kişilere karşı gizli tutulması, ancak bu bilgi ve belgeler ilgili kişinin çalışma hayatını ve meslek onurunu etkileyecek nitelikte ise o kişiye açık olması, bir başka deyişle bilgi edinme hakkı kapsamında ilgili personelin kendisiyle ilgili bilgi ve belgelere erişim hakkının bulunduğu şeklinde anlaşılması gerektiği,

- 2802 sayılı Hakimler ve Savcılar Kanunu’nun 19 ve devamı maddeleri gereğince hakim ve savcıların kademe ilerlemesi, derece yükselmesi gibi hususlarda sicil raporları ile müfettiş hal kağıtlarının dikkate alınan asli belgelerden olduğu göz önünde tutulursa, bu belgelerin hakim ve savcıların “çalışma hayatını ve meslek onurunu etkileyecek nitelikte” bulunduğu açık olduğu, hususlarını ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’nun 5 inci maddesinin ikinci fıkrasında yer alan “Bu Kanun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren diğer kanunların bu Kanuna aykırı hükümleri uygulanmaz.” amir hükmünü göz önünde bulunduran Kurul, 4982 sayılı Kanun ile çelişen 2802 sayılı Hakimler ve Savcılar Kanunu hükümlerinin uygulanmasında sicil raporları ve müfettiş hal kağıtlarının üçüncü kişilere karşı yine gizlilik prensibi içinde muhafazasının gerektiği, ancak ilgili hakim ya da savcıya karşı 4982 sayılı Kanun çerçevesinde açık olmasının gerektiğine oybirliği ile karar vermiştir²⁶².

bb. *Kararların BEHK’ya uygun gerekçesinin olmaması ve red kararına karşı başvuru yollarının belirtilmemiş olması hususunda BEDK’nın emsal kararı*

Karar Tarihi ve Sayısı : 05/07/2004, 2004/20

²⁶² BEDK Emsal karar,

<http://www.turkiye.gov.tr/docs/basbakanlik/birimler/bilgi edinme/Adalet-Sicil.doc>,

Erişim Tarihi:12.02.2006.

İtiraz Eden : C. B.
Başvurunun Yapıldığı Kurum : Diyanet İşleri Başkanlığı
Kurula Başvuru Tarihi : 01/06/2004

C. B.'ın iki başvurusunun birleştirilerek görüşülmesine ve;

1- C. B.'ın 01/06/2004 tarihli başvurusu ile ilgili olarak, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 12 nci maddesi gereğince başvuruların reddi halinde bu kararın gerekçesi ve buna karşı başvuru yollarının belirtilmesi gerekirken Teftiş Kurulu Başkanlığının cevabi yazısında bu her iki unsurun da bulunmadığı,

2- C. B.'ın 02/06/2004 tarihli başvurusu ile ilgili olarak, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ve Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik'te yer alan başvurunun gereğinin yapılması gerekçeleri arasında "Bilgi Edinme Biriminin henüz oluşturulamamış olması" şeklinde bir gerekçenin yer almadığı, mevcut idari yapılanma içerisinde de mutlaka başvuruların gereğinin yapılması gerektiği,

3- Her iki başvuru ile ilgili olarak, söz konusu Kanunun 11 inci maddesine ve mezkur Yönetmeliğin 18 inci maddesine göre başvurulara 15 iş günü içinde olumlu ya da olumsuz bir cevap verilmesi gerekirken, başvuru sahibinin 6 dilekçesine bu süre içinde hiçbir cevap verilmediğinden, sorumlular hakkında Kanunun 29 uncu ve Yönetmeliğin 42 nci maddesi gereğince işlem yapılması, hususlarının Diyanet İşleri Başkanlığına bildirilmesine oy birliği ile karar verilmiştir²⁶³.

²⁶³ BEDK Emsal Karar,

<http://www.turkiye.gov.tr/docs/basbakanlik/birimler/bilgiedinme/CB1.doc>, Erişim

Tarihi:16.04.2006

2. Kurulun İlke Kararlarından:

aa. Başvuru Süreleri

İlke Kararı Tarihi ve Sayısı: 06/04/2005, 2005/2

Kurulumuza yapılan itirazlarda sürelerle ilgili olarak²⁶⁴;

1-15 günlük Kurula itiraz süresinin, Kurum veya Kuruluşun cevabının başvuru sahibine tebliğinden itibaren başlamasına; itiraz dilekçesinde tebellüğ tarihi belirtilmemiş ise 7 (yedi) günlük tebligat süresinin tarafımızdan eklenmesine,

2- İtiraz dilekçesinin yanlış makam dahil resmi kurum veya kuruluşa ilk ulaştığı tarihin “Kurula itiraz tarihi” sayılmasına,

3- Kurula posta yoluyla yapılacak itirazlarda, dilekçenin Kurula ulaştığı tarihin itiraz tarihi sayılmasına,

4- 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’nun “İtiraz usulü” başlıklı 13 üncü maddesi ile Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmeliğin “İtiraz usulü” başlıklı 24 üncü maddesinde, başvuru yapılan kurum veya kuruluşun talep edilen bilgileri eksik vermesi veya vermemesi gibi hallerde, başvuru sahibince aynı kurum veya kuruluşa itiraz edilebileceğine ilişkin bir usulün öngörülmediği, itirazın Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu’na ya da yargıya yapılabileceğinin öngörüldüğü, bu nedenle Kurulumuza itiraz için söz konusu maddelerde belirtilen 15 günlük sürenin kurum veya kuruluşun başvuru karşısında verdiği “ilk red cevabının” ilgiliye tebliğinden itibaren başlamasına, oybirliği ile karar verilmiştir.

²⁶⁴ BEDK İlke Karar, www.memurlar.net, Erişim tarihi: 28.03.2006

bb.Başvuru Şekli

İlke Kararı Tarihi : 06/04/2005

İlke Kararı Sayısı : 2005/3

Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik'in 24 üncü maddesinin üçüncü fıkrası gereğince Kurulumuza itirazların yazılı başvuru ile yapılması gerekmektedir. Elektronik posta, faks vb. araçlarla yapılacak itirazlar Kurulumuzca anılan Yönetmelik hükmü gereğince işleme alınmayacaktır.

İtiraz başvurularının daha süratli ve sağlıklı karara bağlanabilmesi için itiraz dilekçelerinin, ilgili kurum veya kuruluşa yapılan bilgi edinme başvurusu ile bu kurum veya kuruluştan alınan cevabi yazının birer örneklerini ekinde içermesi ve cevabi yazının tebellüğ tarihinin belirtilmesi gerekmektedir.

cc.Başvurulacak Makam

İlke Kararı Tarihi : 06/04/2005

İlke Kararı Sayısı : 2005/4

“4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında kurumlarına bilgi edinme başvurusunda bulunan devlet memurlarının başvurularını“ Devlet Memurlarının Şikayet ve Müracaatları Hakkındaki Yönetmelik” hükümlerine göre hiyerarşik silsile yolu ile yapmaları gerekip gerekmediği hususunda uygulamada tereddüde düşülmüş olduğu görüldüğünden 4982 sayılı Kanunun 14 üncü maddesi uyarınca Kurulumuzca;

Bilgi Edinme Hakkı Kanununun bireysel bir hak olan bilgi edinme hakkının kullanılmasını düzenlemesi ve Kanunun 6. maddesinde bilgi edinme başvuruları için devlet memuru olup olmama ayrımı yapılmadan

herkesi kapsayan bir başvuru usulünün belirtilmiş olması nedeniyle devlet memurları için Kanunda düzenlenen dışında başka bir başvuru usulünün kabul edilmesinin mümkün olmadığına, devlet memurlarının yaptığı bilgi edinme başvurularında da 4982 sayılı kanunun 6 ncı maddesinde belirlenen başvuru usulünün uygulanması gerektiğine oybirliğiyle karar verilmiştir.”

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİLGİ EDİNME HAKKININ UYGULAMASI VE İHLALLERE KARŞI HUKUKİ KORUNMA

I. UYGULAMA VE DEĞERLENDİRME

A. Genel Olarak

Bugün, “ben” ve “öteki” anlayışının yaygın ve egemen olduğu bir dünya düzeni söz konusudur²⁶⁵. Sadece politik alanda değil, toplumun her alanında geçerli olan bu düzen; denetleme, gözetleme, çatışma ve hatta savaşmayı çağrıştırmaktadır. Mekanik ve saf akılcı düşüncenin yerine, saygı, hoşgörü, uzlaşma gibi ahlâkî değerlerin yerleştirildiği bir dünya düzeni, refah düzeyinin yüksek olduğu, daha yaşanılabilir bir dünya demek olacaktır. Bilgi ve risk toplumunun rasyonalizmi budur²⁶⁶.

Küresel bir dünya düzeninde, çağdaş uygarlık düzeyinin gerektirdiği hukuki yapılanma yolunda ülkemizin attığı ve atmaya devam ettiği kararlı ve radikal adımların, uygulama alanına da yansımaları için “bilgilenmenin” esas olduğu düşüncesi unutulmamalıdır²⁶⁷. Bu kanunun yürürlüğe girmesi kamuda “açıklık ve şeffaflık” açısından atılmış ilk adımdır. Fakat, daha açık ve şeffaf bir Türkiye için Bilgi Edinme Hakkı Kanunu gereğince “uygulanması” kanunun kendisinden daha önemlidir. Daha demokratik bir Türkiye ve

²⁶⁵ Timuçin Yalçınkaya ve Esin Özsoy, “Risk Toplumu: Bilgi Toplumunun Evriminde Yeni Boyut”, www.bilgiyönetimi.org, Erişim Tarihi:13.06.2006

²⁶⁶ Yalçınkaya ve Özsoy, a.g.m, bkz www.bilgiyönetimi.org,

²⁶⁷ Erol Alpar, “Askeri İdari Yargı Denetimi ve Avrupa Birliği ile Uyum Çerçevesinde Mevzuatımızdaki Değişiklikler”, 19 Numaralı Dergi,

http://www.msb.gov.tr/prgs/ayim/Ayim_makale_detay.asp?IDNO=57, Erişim tarihi:07.04.2006

daha etkin bir yönetim için bu kanunun çok büyük titizlikle uygulanması gerekir. Artık devletin hikmetinden sual olunmakta, vatandaş devlete soru sorabilmektedir. Vatandaş aynı vatandaş, devlet aynı devlet; ama bundan böyle herhangi bir uygulamanın sebebini ya da yaşadığı bir sorunun neden düzeltilmediğini bireyin öğrenme hakkı vardır, kağıt üzerinde bir hak da değil üstelik, fiili durum başlamış vaziyettedir²⁶⁸.

Türkiye'de 2004 yılının ilk çeyreğinde 16-74 yaş arası internet kullanıcılarının yüzde 43'ünün internet üzerinden kamu kurumlarıyla iletişim kurduğu tespit edilmiştir. Bu oran Avrupa Birliği'nde (AB) yüzde 45. dolaylarındadır.

AB istatistik kurumu Eurostat, Avrupa'da internet kullanan halkın internet üzerinden kamu kurumlarıyla iletişimine ilişkin 2004 yılının ilk çeyreğine ilişkin yayımlanan verilere göre 25 üyeli AB'de internet kullananların bu yolla kamu kurumlarından bilgi edinme oranı yüzde 45 olurken, Türkiye'nin de yüzde 43 ile AB ortalamasına bir hayli yaklaşacak kadar yüksek düzeydedir²⁶⁹. Bu alanda en yüksek oran,

²⁶⁸ Bilgi Edinme Hakkı Değerlendirme Raporu, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı; “24.04.2004 tarihinde yürürlüğe giren 4982 sayılı Bilgi Edinme Yasasının tüm özgürlükleri güvence altına alan bir bilgilenme özgürlüğünü öngörmediği, sadece vatandaşın kamu makamlarına başvurması sonucu, idarenin elinde bulunan bilgilere ulaşabilme hakkını tanıdığı görülmektedir”

http://www.tesev.org.tr/etkinlik/Bilgi_Edinme_Hakki_%20Rapor.doc, Erişim tarihi:07.04.2006.

²⁶⁹ Uğur Kızılcıca, **Açıklamalı ve Gerekçeli Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ve İlgili Mevzuat**, Ankara: Adalet Yayınevi, Kasım 2005, s.1 “2004 yılı içinde 395.557 adet başvuru yapılmış, 347.959 u olumsuz cevaplanmıştır. %87.9una karşı olumlu, 13648 ine kısmen olumsuz cevap verilmiştir.”

Avrupa ülkeleri arasında yüzde 68 ile İzlanda'da, AB üyeleri içinde yüzde 62 ile Finlandiya'da kaydedilmiştir²⁷⁰. Ülkemiz açısından yasanın en büyük eksikliklerinden birisi büyük ve hantal kamu kurum ve kuruluşlarının bu yasayı kaldırarak altyapıya sahip olmamasıdır. Birçok kurum, yasanın uygulanabilirliğini sağlamak amacıyla bilgi edinme birimleri kurmakla birlikte söz konusu işin yürütümünü halkla ilişkiler birimine yaptıran kurumlar da vardır. Bu nedenle sistemin tıkr tıkr işlediği de söylenemez. Hem fikir olunan görüş, kamu kurum ve kuruluşları yasaya hazırlıksız yakalandığı noktasındadır. Altyapısı ve arşiv geleneği olmayan, bürokrasinin ağır işlediği, sanal aleme henüz geçiş yapamayan kamu kurum ve kuruluşlarında vatandaşların sorularına cevap yetiştirme telaşının olduğundan bahsedilirken, idare; verilen cevapların tatmin edici olmaması nedeniyle eleştirilere hedef de olabilmektedir.

B. Değerlendirme

Türkiye'de devletin şeffaflaşması ve vatandaşın devlet faaliyetlerinden daha fazla bilgi sahibi olması için çıkarılan Bilgi Edinme Kanunu, birçok bakanlığın ve kamu kuruluşunun basın ve halkla ilişkiler müşavirliğinde, yöneltilen çok sayıda sorunun cevaplanması için hummalı bir şekilde çalışmalara devam edilmektedir. Bu iş için özel eleman yetiştiren birimler de bulunmaktadır. Bazı kurumlar kanunun; kitap, dergi açmaksızın öğrenciler tarafından ev ödevlerini yapmak için kullanıldığı yönünde bilgi vermektedir²⁷¹.

²⁷⁰ AA-Brüksel, “İnternette AB’ye Yetiştik”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=168276>, Erişim Tarihi:30.12.2005.

²⁷¹ “Bu kanun çıkarılırken, sınırları daha belirgin çizilebilir, vatandaşın kurumlardan ne gibi bilgiler edinme hakkına sahip olduğu daha net ifade edilebilirdi. O zaman toplumsal tembelliğimize kanun yoluyla bir tembellik daha

Uygulamada, sorgulanan alanlardan biri de kamu yönetimlerinin ellerindeki bilgileri ne ölçüde kamuyla paylaştıkları olmuştur. Yine kimi Amerikan şirketlerinin çeşitli az gelişmiş ülkelerdeki tesislerinde yerel yöneticilerle işbirliği yaparak insan haklarına, işçi haklarına, çocuk haklarına, çevre sağlığı ve güvenliğine ve iş yeri sağlığı ve güvenliğine aykırı davranışlarının ortaya çıkması da kamunun kendisi ile ilgili konularda bilgi edinme hakkı kavramının gelişmesine ve hakkın yasal çerçeveye kavuşturulması yolundaki çalışmaların değişik bir ivme kazanmasına neden olmuştur²⁷².

II. BİLGİ EDİNME HAKKININ İHLALİ VE HUKUKİ KORUNMA

A. Genel Olarak

İdare, kamusal görevlerini yerine getirirken, yasaların kendisine verdiği yetkiler çerçevesinde hareket etmekle yükümlüdür²⁷³. İdare adına karar alan kişilerin bilgi ve belgeye ulaşma talepleri konusunda hukuka aykırı davranışları durumunda hukuki, disiplin ve cezai yaptırımlar gündeme gelecektir. Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında da bu hakkın işlerliğinin sağlanması için cezai hükümler öngörülmüştür. 29. Maddede ele alınan şekle göre iki ayrı husus düzenlenmektedir. İlk olarak “Kanunun uygulamasında ihmali, kusuru veya kastı bulunan kamu görevlileri hakkında ceza kovuşturması ve disiplin soruşturması açılması belirlenmiş, ikinci olarak da erişilen bilgi ve belgelerin ticari amaçla çoğaltılması ve kullanılması yasağından bahsedilmiştir.

eklememiş olurduk...”; yy, “Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Yeniliği”, <http://turk.internet.com/abone/login.php?l=2&location=/haber/yazigoster.php3?yaziid=13178>, erişim tarihi:20.04.2006

²⁷² Yaşamış, a.g.m, bkz www.bilgiedinmehakki.org.

²⁷³ Çolak, “Sınırlama Ölçütleri”, bkz www.e-akademi.org.

B. Kamu Görevlilerinin Hukuki ve Cezai Sorumluluğu

Bilgi edinme hakkının kullanımında vatandaştan gelen başvuruların kabul edildiği birimlerinde görevli memurların ve kamu görevlilerinin görevleri sebebiyle ihmal ve dikkatsizlik derecesinde kalan fiilleri, memurun veya diğer kamu görevlilerinin kusurunu ifade etmektedir. 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Yasasının beşinci bölümünde yasaya aykırı davrananlara uygulanacak yaptırımlara yer verilmektedir. Ancak hüküm, suç unsurlarını belirtmediği gibi, açık bir müeyyide de öngörmüş değildir. İlgili maddenin yazımında ise “kanunun uygulanmasında kastı bulunanlar” ibaresi “yasanın uygulanmasını kasten engelleyenler” biçiminde anlaşılmalıdır. Bilgi Edinme Yasası mad 29/1’e göre “Bu Yasanın uygulanmasında ihmâli, kusuru veya kastı bulunan memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında, işledikleri fiillerin genel hükümler çerçevesinde ceza kovuşturması gerektirmesi hususu saklı kalmak kaydıyla, tâbi oldukları mevzuatta yer alan disiplin cezaları uygulanır (m.29/1)” Maddeye göre BEHK’nın uygulanmasında ihmali kusuru veya kastı bulunan memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında genel hükümler çerçevesinde hem ceza kovuşturması yapılabilecek, hem de tabi oldukları mevzuatta yer alan disiplin cezaları uygulanacaktır 274. BEDK da çeşitli kararlarında yükümlülüklerini yerine getirmede ihmali, kusuru veya kastı bulunan görevliler hakkında cezai işlem yapılmasının teminini hem idareden talep etmekte hem de başvuru sahibini cezai işlem yapılması için idareye şikayette bulunabileceği hususunda bilgilendirmektedir 275. Kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevleri ifa eden memurlar ve diğer kamu görevlilerinin görevleri sebebiyle işledikleri suçlar hakkında 4483 Sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun hükümleri uygulanacağından Bilgi Edinme Hakkı Kanununun uygulanmasında ihmali, kusuru veya kastı

²⁷⁴ Bacak ve Koç, a.g.e., s.140.

²⁷⁵ BEDK, KT. 25.10.2004, KS. 2004/50, KBT.30.06.2004

bulunan memurlar hakkında 4483 Sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun hükümleri doğrultusunda soruşturma yapılarak, verilecek soruşturma iznini müteakiben Cumhuriyet Savcılıklarınca TCK'nın 257. maddesi doğrultusunda ceza soruşturması yapılacaktır 276.

Yine Kanunun uygulanmasında ihmali, kusuru veya kastı olan memurlar hakkında; ayrıca Devlet Memurları Kanununa tabi olanlar için 1 Devlet Memurları Yasası'nın disiplin suçlarına ilişkin hükümleri, Devlet Memurları Kanununa tabi olmayanlar için de kendi özel kanunlarının disiplin hükümleri uygulanacaktır ²⁷⁷.

Öte yandan BEHK ve Yönetmelikte belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde erişilen bilgi ve belgeler ticari amaçla çoğaltılamaz ve kullanılamaz.

Bilgi edinme hakkının kullanımı kapsamındaki başvurulara ilişkin uygulamalar, kurum ve kuruluş yöneticilerince mevzuat dahilinde denetlenecektir. (Yönetmelik m. 42/1). Denetim görevinde ihmal ve kusuru bulunan kamu kurum ve kuruluş yöneticileri hakkında da cezai ve hukuki sorumluluğa ilişkin genel hükümlerin uygulanması söz konusu olabilecektir.

²⁷⁶ TCK Madde 257 - (1) Kanunda ayrıca suç olarak tanımlanan haller dışında, görevinin gereklerine aykırı hareket etmek suretiyle, kişilerin mağduriyetine veya kamunun zararına neden olan ya da kişilere haksız bir kazanç sağlayan kamu görevlisi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Kanunda ayrıca suç olarak tanımlanan haller dışında, görevinin gereklerini yapmakta ihmal veya gecikme göstererek, kişilerin mağduriyetine veya kamunun zararına neden olan ya da kişilere haksız bir kazanç sağlayan kamu görevlisi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(3) İrtikap suçunu oluşturmadığı takdirde, görevinin gereklerine uygun davranması için veya bu nedenle kişilerden kendisine veya bir başkasına çıkar sağlayan kamu görevlisi, birinci fıkra hükmüne göre cezalandırılır.

²⁷⁷ Bacak ve Koç, a.g.e., s.142.

C. İdarenin Sorumluluğu

Devletin üç erkenden biri olan Yürütme Organına bağlı kamu idaresi, “İdari Rejim”i kabul eden ülkelerde, idare edilenlere nazaran üstün yetki ve güçlerle donatılmıştır. Toplumun ortak yararına olan kamu hizmetinin yürütümünü sağlamak üzere eylem ve işlemler yapan bu mekanizmanın, kimi zaman, hukuk kurallarının dışına çıkması, idare edilenlerin hak ve özgürlüklerini ihlal etmesi kaçınılmaz olabilmektedir²⁷⁸. Güçlü idarenin bu tür işlem ve eylemlerinden kişilerin hak ve özgürlüklerinin korunması ve zararlarının giderilmesi için yargı yoluna gidilir. Uyulması zorunlu kuralların hukuk kuralı niteliği kazanabilmesi için idare edilenler kadar idare edenlerin de bunlara uyması gerekir. Sistemin hukuk devleti özelliği de buradan gelmektedir²⁷⁹. Bireylerin bilgi edinme başvuruları idarece hangi sebeple red edilirse edilsin tamamen yargı denetimine açıktır. İdarece bilgi edinme başvurularının reddine dair tesis edilen işlem idari davaya konu olabilecektir. *4982 Sayılı Yasada bu konuya ilişkin hüküm bulunmaması bir eksiklik olarak nitelendirilmemelidir*²⁸⁰. Çünkü 1982 Anayasasının 125. maddesinin hükmü karşısında, kanun koyucunun dahi yargı yolunu kapatması mümkün değildir²⁸¹. 2577 sayılı İdari Yargılama

²⁷⁸ Turgut Candan, **Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu**, Ankara: Özkan Mat., Maliye ve Hukuk Yay., Ekim 2005, önsöz.

²⁷⁹ İsmet Giritli- Pertev Bilgen- Tayfun Akgüner, **İdare Hukuku**, İstanbul: Der Yayınları, 2006, s.876.

²⁸⁰ Taner Ayanoğlu, a.g.m, s.1536.

²⁸¹ 1982 Anayasası Madde 125 -“ *İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır. (Ek hükümler: 13/08/1999 - 4446/2 md.) Kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinde bunlardan doğan uyuşmazlıkların milli veya milletlerarası tahkim yoluyla çözülmesi öngörülebilir. Milletlerarası tahkime ancak yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıklar için gidilebilir.*

Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemler ile Yüksek Askeri Şuranın kararları yargı denetimi dışındadır.

Usulü Kanunu' nun 10/1 maddesi uyarınca, “ilgiler(in) haklarında idari davaya konu olabilecek bir işlem veya eylemin yapılması için idari makamlara başvurabilme(leri)” de mümkün olduğundan bilgi edinme başvurusu, idareyi talebe uygun bir işlem yapmak konusunda harekete geçirmek amacı taşımaktadır ²⁸².

1. İdarenin Hizmet Kusuru

İdarenin hizmet kusuru, şahıslarda aranılan ve dolayısıyla subjektif yapıda bir kusur olmayıp şahısların dışında kalan ve her kamu hizmetinin kuruluşu ve işleyişinde dış aleme etki eden bir kusurdur. Bu tanımdan çıkan sonuca göre bir hizmetin kuruluş ve işleyişinde oluşan kusurların her koşulda memur ve müstahdemlere

İdari işlemlere karşı açılacak davalarda süre, yazılı bildirim tarihinden başlar.

Yargı yetkisi, idari eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlıdır. Yürütme görevinin kanunlarda gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak, idari eylem ve işlem niteliğinde veya takdir yetkisini kaldırarak biçimde yargı kararı verilemez.

İdari işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya imkansız zararların doğması ve idari işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda gerekçe gösterilerek yürütmenin durdurulmasına karar verilebilir.

Kanun, olağanüstü hallerde, sıkıyönetim, seferberlik ve savaş halinde ayrıca milli güvenlik, kamu düzeni, genel sağlık nedenleri ile yürütmenin durdurulması kararı verilmesini sınırlandırabilir.

İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.”

²⁸² *Ayanoğlu'na göre “bilgi edinme başvurularının reddi kararları, idari eylem tesisini red eden kararlar olduğundan açılacak davanın ilk bakışta bilgi edinme başvurusunu red işlemine karşı açılan iptal davası olduğu düşünülebilirse de esasında eylem tesisine yönelik bir tam yargı davası olması” gerekmektedir.²⁸²*

Dava formu ne olursa olsun, davacının talebi doğrultusunda karar verilen her durumda, İYUK'un 28. maddesi uyarınca, idarece bireylerin bilgi edinme başvurusunun karşılanması yönünde işlem ve eylem tesisi gerekmektedir. Ayanoğlu, a.g.m, s.1536.

yüklenmesi mümkün değildir; personelin bilimsel ve teknik bilgiden yoksun olması, kadro yetersizliği, yasalardaki veya idari işlemlerdeki eksiklikler hizmet kusuruna neden olabilmektedir. Bu durumda kusur bireylerden ayrılmaktadır. Devlet kamu hizmetlerini ihtiyaçlarını en uygun biçimde karşılayacak şekilde, devamlı ve tutarlı biçimde halka sunmak zorundadır. İdarenin hizmet kusuruna dayanan sorumluluğu üç başlık altında toplanmaktadır.

a. Hizmetin Kötü İşlemesi

Maddi hatalar dolayısıyla hizmet kötü işleyebilmekte ve zarar meydana gelebildiği gibi, hukuki kusurlar nedeniyle de (örneğin, hukuk kurallarının yanlış uygulanması, idari kararın hatalı olması) hizmet kötü işleyebilmektedir. Danıştay hizmetin kötü işlemesini hizmet kusuru sayarak yönetimin sorumluluğuna karar vermektedir²⁸³. Bilgi edinme talebinde bulunan kişiye talep ettiği konuyla ilgili yanlış cevap verilmesi durumunda “hizmetin kötü işlemesinden” bahisle idarenin kusuru söz konusu olacaktır.

b. Hizmetin Hiç İşlememesi

İdare, kendisine ait görevleri, sahip olduğu yetkileri kullanarak yerine getirmek zorundadır. Ancak gerekli olmasına rağmen yetkisini kullanmayarak hizmetin görülmemesi bir kusur oluşturacaktır. Kişilerin güvenliği için gerekli önlemlerin alınmaması, yasa, tüzük ve yönetmelik hükümleri ile yasal ve idari kararların uygulanmaması örnek olarak gösterilebilir²⁸⁴. Kişilerin bilgilenme ihtiyaçlarının zamanında karşılanmaması, bilgi edinme taleplerinin hiç karşılanmaması kadar bilgi edinme hakkı üzerinde olumsuz etkiye sahiptir²⁸⁵. 4982 Sayılı

²⁸³ A. Şeref Gözübüyük, **Yönetmelik Yargısı (Yeniden Düzenlenmiş, Gözden Geçirilmiş)**, 13. Bası, Ankara: Turhan Kitapevi, 2000, s.287.

²⁸⁴ Gözübüyük, *age*, s. 292.

²⁸⁵ Çolak, *İdari Reformlar*, s.536.

BEHK kanununda idarenin cevap vermesi açık bir şekilde ifade edilmiştir. İdare, söz konusu süreler içinde başvurucuya cevap vermediği takdirde başvurucu BEDK'ya ya da idari yargı yoluna başvurabilecektir.

c. Hizmetin geç işlemesi

Hizmetin görülmesi çok yavaş olduğunda, yasa ve diğer işlemlerde öngörülen süreler içinde hizmetlerin yapılmaması, geciktirilmesi hizmet kusuru sayılmaktadır. Yasal bir başvurunun süresi içinde değerlendirilerek cevaplandırılmaması, yasa ile kuruluşu öngörülen bir teşkilatın zamanında kurulmaması örnek olarak gösterilebilir.

İdarenin hizmet kusuru çok geniş bir uygulama alanına sahip olabileceğinden ve her kusur nedeniyle özellikle mücbir sebep hallerinde idare tazmin yükümlülüğü ile karşı karşıya bırakılamayacağından dolayı kusurun ağırlık derecesinin belirlenmesi gerekmektedir. Her hizmetin özelliği, ihmal, hata, unutma, gecikme durumları gibi, zaman ve mekan şartları değerlendirilerek açıklanmalıdır. Savaş hali, salgın hastalıklar hizmetin uygulanmasını yavaşlatabilecektir ve mücbir sebeplerin varlığı kusuru ortadan kaldıracaktır. Buna karşılık yasanın ihlali, yetki aşımı gibi haller de ağır kusuru beraberinde getirebilecektir.

2. Kişisel Kusur

Bireye zarar veren fiilin işlenmesindeki kusurun hiçbir koşulda idareye yüklenemediği durumlarda sorumluluk sadece kamu görevlisine ait olabileceği gibi bir kısmının hizmet kusuru bir kısmının da kişisel kusur oluşturduğu aynı zararı doğuran birden çok fiilin bulunması veya tek ve aynı fiil içinde hizmet kusuru ve kişisel kusur oluşturduğu

hallerde iki kusurun ve sorumluluğun bir arada bulunması da mümkündür.

3. Tazmin Borcu

Bir zarar ve ziyan borcunun doğabilmesi için ortada belirli bir zararın bulunması, zararı doğuran fiilin idareye yöneltilebilir olması, yani idare tüzel kişiliğinin (İdare teşkilatı ile bağlantılı memur, müstahdemler) zararın faili olması ve zararın o fiil sebebiyle oluşmuş olması gerekmektedir. İdarenin sorumluluğunda tazmin borcunun oluşumu ve genişliği konularında mağdurun durumunun da araştırılması gerekmektedir. Mağdurun kamu hizmetinden yararlanma şekline göre İdarenin sorumluluğu belirlenmelidir. Kamu hizmetinden yararlanma şekillerini, idare ile zorunlu bir bağı bulunanlar (işletme ruhsatı almak gibi), kamu hizmetinden kendi arzuları ile faydalananlar (hastanelerdeki tedavi hizmetleri gibi), kendilerine karşı kamu hizmeti görülmesi için idarenin müdahalesine yasa gereği ihtiyaç duyanlar (bilgi edinme hakkının kullanımı için başvuruda bulunmak gibi) ve İdareyi bir hizmetin sunulması konusunda zorlayanlar olarak sınıflandırmak mümkündür²⁸⁶.

D. Yargı Yolu

Bilgi edinme hakkı, “Türk vatandaşlarının kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikayetleri hakkında, Türkiye Büyük Millet Meclisine ve yetkili makamlara yazı ile başvurma hakkına sahip olması” olarak, 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Yasada tanımlanan dilekçe hakkı tanımından farklı biçimde kamu kurum ve kuruluşlarının görevleri gereği ellerinde bulunması gereken bilgi ve belgelere erişimi sağlayan bir bilgi talebidir ve bu amaçla yapılan başvuru, hukuki alanda

²⁸⁶ Bilgi Edinme Hakkı Değerlendirme Raporu, bkz

http://www.tesev.org.tr/etkinlik/Bilgi_Edinme_Hakki_%20Rapor.doc

bir sonuca yönelen idari işlem başvurusudur. Dolayısıyla, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Yasası kapsamında kamu kurum ve kuruluşlarının, bilgi verme yükümlülüğü çerçevesinde başvuruyu takiben verecekleri cevap da, idari görevin yerine getirilmesini sağlayan ve içeriği ve yapanlar açısından 4982 sayılı Yasası ile düzenlenmiş bir idari işlem statüsündedir.

Bilgi Edinme Hakkı Yasası ile kamu kurum ve kuruluşlarının, yapılan bir başvuruyu reddetmesi halinde, red kararının gerekçesi ile bu karara karşı başvuru yollarını ve sürelerini başvuru sahibine belirtmesi öngörülmüştür. Bilgi edinme başvurularının reddi karşısında bireylere yargı yoluna başvurma hakkı 4982 sayılı Kanunda açıkça tanınmamıştır. Bireylerin bilgi edinme başvuruları, idarece hangi sebeple red edilirse edilsin tamamı yargı denetimine açıktır. İdarenin bilgi edinme başvurularının reddine dair tesis ettiği her türlü işlem idari davaya konu edilebilecektir. 4982 sayılı Kanunda yargılama esas ve usullerine ilişkin özel görev ve yetki kuralları öngörülmemiştir. Yargısal denetim esas ve usulleri 2575, 2576 ve 2577 sayılı Kanunlarla şekillenmiş bulunan İdari Yargılama Hukukunun genel esaslarına tabi bulunmaktadır²⁸⁷.

1. İptal Davası

Bilgi edinme talebi red edilen başvuru sahibinin, idarenin kararına karşı dilerse BEDK itiraz yoluna başvurmak veya dilerse itiraz yoluna başvurmadan doğrudan doğruya idari yargıda dava açmak için seçimlik hakkı bulunmaktadır. Başvuru sahibine bu şekilde seçimlik bir hak tanındığı için de, mahkemeler doğrudan doğruya kendilerine açılan davaları Kurula itiraz edilmediği gerekçesiyle idari merci niteliğiyle reddedemeyecektir²⁸⁸. Kurula itiraz süresi, yargı yoluna başvurmadan önce, kurum veya kuruluşun kararının tebliğinden itibaren 15 gündür ve Kurul, itirazın yapıldığı tarihten itibaren 30 iş

²⁸⁷ Ayanoğlu, a. g. s.

²⁸⁸ Kaya, a.g.e, s.286.

günü içinde itiraza ilişkin kararını vermekle yükümlüdür. Kurula itiraz, iptal davası açma süresi olan 60 günlük süreyi durdurur. Aynı durdurucu nitelik, tam yargı davası için de geçerlidir.

İptal davası, idarenin yapmış olduğu hukuka aykırı bir işlem üzerine, idari işlemin iptal edilmesinde menfaati bulunan her ilgilinin başvurabileceği ve hukuka aykırılığının tespiti halinde idari işlemin kısmen veya tamamen iptali ile sonuçlanan idari bir davadır.

İdari Yargılama Usulü Yasasının 10. maddesi bütün gerçek ve tüzel kişilere, iptal davasına konu edilebilecek bir işlem başvurusunu idareye yöneltme hakkını tanımıştır. Başvuru tarihini izleyen 60 gün içinde idari makamın suskun kalarak cevap vermemesi, başvurunun (zımnen) reddedildiği anlamına gelecektir. Bir idari davranış şekli olan ret cevabı da aynı Yasaya göre idari işlem olarak değerlendirilmektedir. İdarenin “zımni ret” işlemi üzerine ilgililer, idarenin sessiz kalarak geçirdiği 60 günlük süreyi takip eden 60 gün içinde idari yargı yerlerinde iptal davası açabileceklerdir.

2. Tam Yargı Davası

Bilgi edinme hakkının kullanımı Bilgi Edinme Hakkı Yasası hükümlerine aykırı şekilde engellenir ve başvuru sahipleri hizmetin “kusurlu” işletilmesi sonucunda maddi ve/veya manevi “zarar” a uğradıklarını iddia ederlerse, tazminat talebi ile yargı yerine başvurabilirler. Hizmet kusuru, kamu görevlisinin hizmete ilişkin kusurunu kapsadığı gibi, kamu hizmetinin kuruluş ve işleyişindeki eksiklikleri de ifade etmektedir. İdarenin bilgi edinme talebini hiç karşılamaması veya kısmen karşılaması, hatta doğru ve gerçek olmayan bilgiyi sunması olasılığı, tazminat talebine haklılık kazandıracaktır. Örneğin, idarenin bilgi talebini içeren başvuruyu; bilgi edinme birimlerinde görevlendirdiği personeli yeterli derecede eğitmediği veya Yasada bilgi edinme başvurularının cevaplanması için öngörülen sürelerle uymadığı ya da Yasa ve Yönetmelik ile kurulması öngörülen

bilgi edinme birimlerini zamanında kurmadığı için taleplerin karşılanmaması olasılıkları ile “zarar” a yol açtıklarının da kanıtlanması koşuluyla tazminat hakkını doğurabilir. İdarenin hizmet kusuru oluşturan işlemleri için tazminat amaçlı tam yargı davasının nasıl açılacağı İdari Yargılama Usulü Yasasının 12. maddesinde düzenlenmiştir ve Bilgi Edinme Hakkı Yasasında özel bir usul ve süre öngörülmediğinden, anılan 12. madde hükmü burası için de geçerlidir. Tekrar belirtmek gerekir ki, Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu’na itiraz, iptal davası açma süresini durduğu gibi, tam yargı davası açma süresini de durduracaktır.

III. BİLGİ EDİNME HAKKIYLA İLGİLİ DİĞER YASAL DÜZENLEMELER

A. Genel Olarak

Mevzuatımızda belirli bazı yasal düzenlemeler ile bireylere bilgi ve belgelere erişme hakkı tanınmıştır. Aşağıda incelenecek olan yasa hükümlerinden yararlanarak bireyler bilgi ve belgelere erişebilmektedir.

1. Avukatlık Kanunu

02.05.2001 tarih ve 4667 sayılı yasa ile 1136 Sayılı Avukatlık Kanununun 2. maddesinin 3 fıkrasına getirilen düzenleme ile “*Yargı organları, emniyet makamları, diğer kamu kurum ve kuruluşları ile kamu iktisadi teşebbüsleri, özel ve kamuya ait bankalar, noterler, sigorta şirketleri ve vakıflar avukatlara görevlerinin yerine getirilmesinde yardımcı olmak zorundadır. Kanunlardaki özel hükümler saklı kalmak kaydıyla, bu kurumlar avukatın gerek duyduğu bilgi ve belgeleri incelemesine sunmakla yükümlüdür. Bu belgelerden örnek alınması vekaletname ibrazına bağlıdır. Derdest davalarda müzekkereler duruşma günü beklenmeksizin mahkemeden alınabilir*” . Aynı kanununun 35. Maddesinin 2. fıkrasında “Baroda yazılı bulunan avukatlar 1.fıkradakiler dışında kalan (mahkeme, hakem veya yargı

yetkisine haiz bulunan diğer organlar) resmi dairelerdeki bütün işleri de takip edebilirler” şeklinde de bilgiye ulaşmada kolaylık tanıyan bir hüküm içermektedir. Düzenlemede yer alan ‘iş takip yetkisi’ öncelikle bilgi ve belgeleri görme ve örnek çıkarılmasını isteme yetkilerini de içerdiği yönünde değerlendirilmektedir²⁸⁹.

Anglo Sakson Hukuk sisteminden etkilenilerek kamu hukuku yükümlülüğü getirilen Avukatlık Kanununun 2 .maddesinin 3. fıkrası, sadece avukatlara yönelik olarak bilgi ve belgelere erişme hakkını düzenlemektedir²⁹⁰. Bu düzenlemenin amacının hak arama hürriyetini daha hızlı ve etkin kılma ilkesine göre avukatlara verildiği yönünde değerlendirilmektedir²⁹¹. Her hakkın kullanımında olduğu gibi avukatlara tanınan bu hakkın da ancak kanunda belirtilen belirli sınırlar dahilinde kullanılması gerekir²⁹². Söz konusu maddede sayılan makamlar dışındaki bir yere iş bu hak dahilinde başvurulduğunda bilgi veya belgeyi sunup sunmama konusunda başvuru makamının takdirine gündeme gelecek²⁹³, herhangi bir yasal yükümlülük altında olmayan merci talebi reddedecektir. B.E.H.K dan farklı olarak Avukatlık kanununa göre bulunulan bilgi ve belgelere erişim talebinin reddi halinde yaptırımın ne olacağı Avukatlık Kanununda belirtilmemektedir. Hakim görüşüne göre bu durum görevi ihmal suçunu oluşturur. Ancak, bu istemin muhatabı kamu görevlisi sıfatına haiz değilse bu kişilere karşı herhangi somut bir yaptırımdan bahsedilememektedir.

2. Medeni Kanun

Türk Medenin Kanununun 1020. Maddesine göre “*Tapu sicili herkese açıktır. İlgisini inanılır kılan herkes, tapu kütüğündeki ilgili*

²⁸⁹ Akıllıoğlu, Yönetmelik İşlemler, s.50, Akıllıoğlu, Savunma Hakları, s.186.

²⁹⁰ Ali Cem Budak, **Avukatlık Kanunu’nun 2. Maddesine Göre Avukatın Bilgi ve Belge İsteme Yetkisi**, YÜHFD, C.I, 2004, S.1, s.364.

²⁹¹ Kaya, a.g.e., s.294.

²⁹² Budak, a.g.e., s.365.

²⁹³ Kaya, a.g.e., s. 294.

sayfanın ve belgelerin tapu memuru önünde kendisine gösterilmesini veya bunların örneklerinin verilmesini isteyebilir. Kimse tapu sicilindeki bir kaydı bilmediğini ileri süremez.” Tapu sicilinin herkese açık olmasının bir çok faydası bulunmaktadır. Büyük kentlerdeki arsa spekülasyonlarını engeller; tapu harçlarının ve diğer vergilerin taşınmazın gerçek değeri üzerinden alınmasını sağlayarak hazinenin gelir kaybı önlenir²⁹⁴. Ancak, maddede belirtilen ‘ilgisini inanılır kılma’ ifadesi ile bilgiye ulaşmada belirsiz bir şart getirilmiştir. Çağdaş hukuk sistemlerinde toprak mülkiyetinin, bireysel çıkarlardan önce kamusal boyutunun olduğu kabul edilir²⁹⁵. B.E.H.K dayanak alındığında artık MK’nın 1020/2. Maddesinin uygulanabilirliğinin kalmadığı ileri sürülmektedir. Ancak, B.E.D.K özel yaşamın gizliliği sınırından hareketle tapu sicilindeki bilgilere ulaşmada ilginin ispat edilmesini aramaktadır²⁹⁶.

3. Devlet Memurları Kanunu

DMK 129/2 Maddesinde “Hakkında memurluktan çıkarma cezası istenen memur, sicil dosyası hariç, soruşturma evrakını incelemeye, tanık dinletme, disiplin kurulunda sözlü veya yazılı olarak kendisi veya vekili vasıtasıyla savunma yapma hakkına sahiptir” şeklinde bir düzenleme yer almaktadır. Maddeye göre memurluktan çıkarılan memur sicil dosyasını göremeyecektir. Oysa ilgili belgelerle birlikte sicil dosyasını da görmesi gereklidir²⁹⁷.

²⁹⁴ Rona Aybay, “Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, MK 1020/II’yi Yürürlükten Kaldırdı mı?”, **TBDD**, Temmuz-Ağustos 2004, S.53, s.220.

²⁹⁵ Aybay, a. g. e. , s.217.

²⁹⁶ BEDK,KT. 01.11.2004, KS. 2004/159, KBT. 02.09.2004; BEDK, KT. 10.09.2004, KS. 2004/67, KBT. 03.07.2004.

²⁹⁷ Akıllıoğlu, Savunma Hakları, s.161.

4. Nüfus Kanunu

Yasal düzenlemeye göre kişisel durum sicillerine, kanunda belirtilen ilgili kişiler erişebilmektedir. İdarenin sorumlu olduğu kamusal görevleri bırakıp her bireyin talep ettiği bilgiyi derlemek veya incelemek zorunda bırakılmaması için düzenlemenin yerinde olduğu söylenebilecektir.

5. 4458 Sayılı Gümrük Kanunu

Yasanın 8. Maddesi bireylere gümrük mevzuatının uygulanması hakkında gümrük idarelerinden bilgi talep etme yetkisini düzenlemektedir. Burada da talep, fiilen bir ithalat ya da ihracat söz konusu olmayacaksa reddedilebilmektedir.

B. Bilgi Edinme Hakkı Ve İdari Usul Kanunları

1.Genel Olarak

“Genel idari usul, idare tarafından ferdi mahiyette idari tasarrufların meydana getirilmesine ve bu tasarrufların hukuka uygun olup olmadıklarının genel idare tarafından resen veya ilgililerin istemi üzerine denetlenmesine müteallik işlemlerin tabi olduğu, kazai usule benzeyen bir usuldür”²⁹⁸. İdare hukuku alanında, idarenin yargı organı tarafından denetlenmesi yanında idarenin iç denetiminin sağlanması için umumi idari usule ilişkin hükümlerin genel bir kanun içerisinde ortak esaslara bağlanarak düzenlenmesi, eksikleri bulunan hukuk devleti binasının tamamlanması yolunda önemli bir adım olacaktır²⁹⁹. Aslında genel bir İdari Usul Yasasının önemi ve gereği ülkemizde yıllar önce tartışmaya açılmış, bu konuda 1997 yılından itibaren ciddi düzenleme çabalarına başlanmıştır³⁰⁰.

²⁹⁸ Kaya, a.g.e., s.64.

²⁹⁹ Kaya, a.g.e., s.65.

³⁰⁰ Özay, a.g.e, s.72.

2. Amacı

Bu şekilde, idare hukukunun şekli ve maddi yönleri arasında bir denge sağlanmış olur, idari yargının kişisel hak ve menfaatleri güvence altına almada yetersiz kaldığı durumlarda devreye girerek idari yargı organlarının iş yükünü hafifletir. İdari usul yasaları ile kişiler lehine birçok hak tanınır. Bilgi edinme hakkı açısından ele alınırsa; idari usul kanunları, kişilere dosya inceleme yoluyla bilgi edinme hakkı tanıyarak bir anlam ifade eder³⁰¹. Kişinin, işlemin tesisinden önce idarenin sahip olduğu bilgi ve belgelere erişmesi, idari usulün ayrılmaz bir parçası kabul edilir³⁰². Kanun Tasarılarının hazırlanmasında tatbikatta bu işi yapan özel kurum ve özel sektörde çalışan hukukçuların görüşlerini almak hatta kanunların hazırlık safhasının tatbikatı yaşayan kişi ve hukukçular tarafından hazırlanması anlamlı olacaktır³⁰³. İdari usul kanunlarında dosya inceleme hakkının tanınması ile kişiler bilgi ve belgelere kolaylıkla erişebilecek ve dolayısıyla kendilerini güvende hissedecektir³⁰⁴. Ayrıca, idari usul sürecinde elde edilen bilgi ile yapılan düzeltici müdahale, olası hataları önleyerek işlemin hukuka uygun bir şekilde alınmasını sağlayacak ve dolayısıyla yargı organının iş yükü azalacaktır³⁰⁵.

İdari işlemin yapılış aşamasında, idare, idari usul sonucu oluşacak kararı etkileyebilecek vakalarla ilgili olarak savunma yapabilecek ya da

³⁰¹ Özay, a.g.e, s.3.

³⁰² Özay, a.g.e, , s. 926.

³⁰³ “Bu Kanun Adeta Bilgi Edinmeme Hakkı Kanunu”, <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=13&ArsivAnaID=19407>, Erişim tarihi:09.04.2006

³⁰⁴ Zehra Odyakmaz, “İdari Usulden Beklediklerimiz”, **T.C. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslar arası Sempozyumu** (17-18 Ocak 1998), Ankara 1998, s.3.

³⁰⁵ Ahmet İyimaya, **Bilgi Edinme ve Verilere Ulaşma Özgürlüğü**, ABD 2003, YIL 61,s.43.

hukuki yararlarını ileri sürebilmek için, mümkün olduğu ölçüde, kendisinde bulunan bilgi ve belgelere erişim hakkı tanınmalıdır. İdari usulde kişilere tanınan dosya inceleme hakkı, diğer idari usul ilkeleri için de önemi büyüktür. İdari usulde, dosya incelemekle edinilen bilgi edinme hakkı, diğer ilkelerle birlikte açıklık ve dinlenilme hakkını tamamlar³⁰⁶.

³⁰⁶ Bahtiyar Akyılmaz, **İdari Usul İlkeleri Işığında İdari İşlemin Yapılış Usulü**, Ankara:Yetkin Yayınları, 2000, s.149.

SONUÇ

Hukuk deyimi hakkın kullanılma biçimini düzenleyen kuralların, süreçlerin ve yasal düzenlemelerin bütünü anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, bilgi edinme hakkının varlığı, aynı zamanda, yeni bir hukuk alanı olarak bilgi edinme hukukunu da ortaya çıkarmış bulunmaktadır. Bu çerçevede bilgi edinme hakkının içeriksel gerekliliklerinin ortaya konması bilgi edinme hukukunun da gelişmesi açısından önem taşımaktadır.³⁰⁷

Çalışmanın başında da vurgulandığı üzere, günümüzde Bilgi Edinme Hakkı, demokrasinin olmazsa olmaz unsurlarından biri haline gelmiştir. 4982 Sayılı Yasa ile birlikte bilgi edinme talebinde bulunan gerçek ve tüzel kişi idarenin karar alma sürecine katılmayı daha somut gerçekleştirebilecektir. Toplum ve bireyleri ilgilendiren konularda daha fazla bilginin gün ışığına çıkması hem kişisel hakların ve hem de toplumsal yaşamın gerekli kıldığı hakların daha sağlam bir şekilde kullanılmasına olanak verecektir. Ancak bunun için Batı demokrasilerinde var olan “genel idari usul yasaları” ile idare bir düzenlemeyi yasalaştırmadan önce o işlemle ilgili menfaati olanları çağırıp yasa yapmaya ilişkin nihai kararı bu davetten sonra gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bahsedilen anlamda “idari usul yasaları” Türk Hukukunda bulunmamaktadır; var olan ‘İdari Yargılama Usulü Kanunu’ ancak, idari işlem yapıldıktan sonra buna karşı açılan davaların usulünü düzenlemekte; o davaya konu olan işleminin yapılma sürecine ilgililerin katılımına izin verecek hiçbir unsur içermemektedir. Böyle bir yasa çıkarıldığında Bilgi Edinme Hakkı daha olumlu, daha somut sonuçlar ortaya çıkaracaktır.

Diğer ülkelerden farklı bir şekilde, tabandan hiçbir talep olmaksızın gerçekleştirilen Bilgi Edinme Hakkı Kanunu şüphesiz ülkemiz için olumlu bir adımdır. Yasadan beklenen yararın sağlanması için geriye

³⁰⁷ Yaman Akdeniz, "İnsan Hakları ve Türkiye'de Bilgi Edinme Hakkı", www.tesev.org.tr, Erişim tarihi:10.04.2006

kalan tek şey uygulayıcıların yani bireylerin bu yasayı her anlamıyla kullanabilmeleri adına etkinleştirilmesidir. Demokratik devlet düzeninde; idare birey adına işlem ve faaliyetlerde bulunarak sistemin devamını sağlamaktadır. Bireyin kendi adına yapılan işlem ve faaliyetlerden bilgi edinme talebinde bulunması onun hakkıdır. Birey bu hakkı kullanarak idareyi de hukuka bağlı kılma mekanizmasının içine çekmektedir.

YARARLANILAN YAYINLAR

AKILLIOĞLU Tekin, “Yönetimde Açıklık-Gizlilik ve Bilgi Edinme Hakkı”, AÜSBFD, C 46, S. 3-4, Haziran Aralık 1991.(Yönetimde Açıklık)

AKILLIOĞLU Tekin, Yönetim Önünde Savunma Hakları, Ankara: TODAİE Yayınları., No:206, 1983.(Savunma Hakları)

AKŞENER Haşmet Sırrı ve **ÇAKMAKÇI** Ramazan, Açıklamalı-Gerekçeli Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2004.

AKŞENER Haşmet Sırrı, “Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’nda Yapılan Değişiklik Üzerine Bir İnceleme”, LHD, Y.4, S.37, Ocak 2006.

AKŞENER Haşmet Sırrı, “Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Üzerine Bir İnceleme”, LHD, S.13, Ocak 2004.

ALAN Nuri, İdari Usul ve İdari Yargı, 2000, DD., Yıl 30, S.102.

AUBY, J.M., La procedure administrative non contentieuse, Dalloz, Chronique VII, 1956, S.30; Langrod, s.85. Nakleden **TEKİN** Akıllıoğlu, Yönetim Önünde Savunma Hakları, Ankara: TODAİE Yayınları., No:206, 1983.

AKYILMAZ Bahtiyar, İdari Usul İlkeleri Işığında İdari İşlemin Yapılış Usulü, Ankara: Yetkin Yayınları, 2000.

ANAYURT Ömer, Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları, Ankara, 2001.

ARMAĞAN Servet, Dilekçe Hakkı ve 1961 Anayasası, İstanbul, 1972.

ATALAY Esra, “Bilgi Edinme Özgürlüğü”, Manisa Barosu Dergisi, Yıl 16, Temmuz- Ekim 1997.

AYANOĞLU Taner, “Bilgi Edinme Hakkı ve Yargısal Korunmasına İlişkin Bazı Sorunlar”, Legal Hukuk Dergisi, Haziran 2004, S.18, s.1529.

AYANOĞLU Taner, “Bilgi Edinme Hakkının Değerlendirmesi”, www.tesev.org.tr

AYBAY Rona. Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, MK 1020/II’yi Yürürlükten Kaldırdı mı?, TBBD, Temmuz-Ağustos 2004, S.53.

AZRAK A.Ülkü, Umumi İdari Usulün Teorik Esasları ve Çeşitli Hukuk Sistemlerinde Gelişimi, İstanbul 1964:Yayınlanmamış Doktora Tezi., **KAYA**, Cemil, İdare Hukukunda Bilgi Edinme Hakkı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005.

BALCI Asım, “Kamu Yönetimde Hesap Verilebilirlik Anlayışı”, Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2003.

BEYDOĞAN T.Ayhan, “Gizlilik, Bilgi Edinme ve Demokrasi”, Yeni Türkiye, Demokratikleşme ve Yeni Anayasa Özel Sayısı, 1999.

BİLGİN Pertev, İdare Hukuku Dersleri, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1999.

BUDAK Ali Cem, Avukatlık Kanunu’nun 2. Maddesine Göre Avukatın Bilgi ve Belge İsteme Yetkisi, YÜHFD, C.I, 2004.

BUNYAN Tony, Secrecy and Openness in the EU, Kogan Page, London, 1999.

CANDAN Turgut, Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu, Ankara: Özkan Mat., Maliye ve Hukuk Yay., Ekim 2005.

CORPUS, 3071 Sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun, Mevzuat ve İçtihat Programı, CD Temmuz 2006.

ÇOLAK N.İlker, Avrupa Birliği Uyum Sürecinde İdari Reformlar İngiltere ve Türkiye, Ankara: Seçkin Yayınları, 2005. (İdari Reformlar)

ÇOLAK N.İlker, “Bilgi Edinme Hakkı, Önemi ve Bilgi Verme Yükümlülüğü”, e-akademi, S.39, Mayıs 2005. (Bilgi Edinme Hakkı)

ÇOLAK N.İlker, “Bilgi Edinme Hakkının Sınırları ve Sınırlama Ölçütleri”, www.e-akademi.org, Mayıs 2005, S.39. (Bilgi Edinme Hakkının Sınırları)

DUMAN İlker Hasan, Konu ve Sorularla Hukuk Devleti Son Anayasa ve Yasa Değişiklikleriyle, 2.Bası, Kartal: Şeker Matbaacılık, 2003.

DURAL Mustafa, Türk Medeni Hukukunda Gerçek Kişiler, İstanbul, 1984.

DURAN Lutfi, İdari Usul İlkeleri ve Kapsadığı Konular, T.C Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslar arası Sempozyumu (17-18 Ocak 1998) Ankara 1998.

EKEN Musa, “Bilgi Edinme Hakkı”, 1995-1996 İnsan Hakları Yıllığı, C.17-18.

EKEN Musa, Kamu Yönetiminde Açıklık ve Bilgi Edinme Hakkı, İzmir 1993:Yayınlanmamış Doktora Tezi., KAYA, Cemil, İdare Hukukunda Bilgi Edinme Hakkı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005.

EKEN Musa, “Kamu yönetiminde Gizlilik Geleneği ve Açıklık İhtiyacı”, AİD. Cilt 27. Sayı 2, Haziran 1994.

EKEN Musa, “Gizlilik Geleneğinden Şeffaf Yönetime Doğru”, AİD, C:38, S. 1, 2005.

EKŞİ Oktay, “Susturarak Mücadele”, Hürriyet (30.04.2006).

EREN Emre, Bilgi Edinme Kanunu ve TC Anayasası, 2.Baskı, Deniz Kitapevi, Şubat 2006.

ERKUT Celal ve **SONAY** Selçuk, Anayasa ve İdari Yargılama Hukukuna İlişkin Kanunlar, İstanbul: Beta Yayını, 2001.

EROL Ahmet, Dilekçe Hakkı ve Bilgi Edinme Hukuku (Gerekçeli ve İçtihatlı), 1. Bası, Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, 2005.

ERYILMAZ Bilal, “Bürokrasi ve Yönetimde Açıklık, Politik Yozlaşma ve Şeffaf Yönetim Sempozyumu, İzmir 1994.

ESEN Bülent Nuri. Anayasa Hukuku(Genel Esaslar),Ankara 1970, s.229; Erdoğan Teziç, Anayasa Hukuku, 8.Bası, İstanbul, 2003.

GEMALMAZ M.Semih, ve **GEMALMAZ** Haydar Burak, Ulusalüstü İnsan Hakları Standartları Işığında Türkiye’de Bilgi Edinme Düşünce-İfade –İletişim Mevzuatı, Yazıhane Yayınları.

GİRİTLİ İsmet, **BİLGEN** Pertev, **AKGÜNER** Tayfun, İdare Hukuku, İstanbul: Der Yayınları, 2006.

GÖZÜBÜYÜK A. Şeref, Yönetmelik Yargı (Yeniden Düzenlenmiş, Gözden Geçirilmiş), 13. Bası, Ankara: Turhan Kitapevi, 2000.

GÜLAN Aydın, “İdare ve Ceza Hukuku Açısından Bilgi Edinme Hakkı”, Bilgi Edinme Hakkı Paneli (05 Mayıs 2004), Ankara 2004:Türkiye Barolar Birliği Yayınları,No:62.

GÜNDAY Metin, İdare Hukuku, T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları,No:1467, Eskişehir 2003.

GÜNDÜZ Ahmet, **ÖZTÜRK** Said, Bilinmeyen Osmanlı, İstanbul,1999.

GÜRAN Sait, “Yönetimde Açıklık”, İHİD, yıl 3, 1982 sy.1-3, s 102; Azrak, A. Ülkü, Umumi İdari Usul ve Kodifikasyonu Meselesi, İÜHFM, c. XXXIII, 1967.

GÜRAN, Sait. Hak Arama Özgürlüğünün İki Boyutu, Anayasa Yargısı,Ankara 1993, S.9.

HIZ Yüksel, **YILMAZ** Zekeriya, Açıklamalı-Notlu-Gerekçeli Bilgi Edinme ve Dilekçe Hakkı, 1.Bası, Ankara:Seçkin Yayınevi, 2004.

İNAL Tamer, “Bilgi Edinme Hakkı ve Özel Hayata, Haberleşmeye,Ticari Sırlara, Fikir ve San’at Eserlerine İlişkin Sınırlamalar” , Kazancı Hukuk, İşletme ve Maliye Bilimleri D., S. 3, Ekim 2004, s. 15.

İYİMAYA, Ahmet, Bilgi Edinme ve Verilere Ulaşma Özgürlüğü, ABD 2003, YIL 61.

KABOĞLU İ. Özden, . Özgürlükler Hukuku, 6.Bası, Ankara:İmge Kitapevi, 2002.

KAPANİ Münci(Çeviren), **H. V.** Wıseman, Magna Carta Efsanesi Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 40. Yıl Armağanı.

KAYA Cemil, “2000 Tarihli İngiltere Bilgi Edinme Hakkı Yasası Üzerine Bir İnceleme.”, GS Üniversitesi, Yıldızhan Yayla Armağanı, 2004.

KAYA Cemil, İdare Hukukunda Bilgi Edinme Hakkı, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005.

KIZILCA Uğur, Açıklamalı ve Gerekçeli Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ve İlgili Mevzuat, Kasım 2005 Ankara: Adalet Yayınevi.

KOÇ Arslan, Bilgi Edinme Hakkı Paneli(05.05.2004), TBB Yayını,S.62.

KOÇ Cihan, **BACAK** Alp Aziz, Gerekçeli – Açıklamalı Bilgi Edinme Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun, 1.Bası, İstanbul: Kartal Yayınevi, 2006.

KOÇAK Mustafa, “Düşünceleri Açıklama ve Yayma Özgürlüğünün Bir Sınırlama Nedeni Olarak, Cumhuriyetin Nitelikleri”, www.e-akademi.org.tr.

KÜBALI Hüseyin Nail, Anayasa Hukuku Dersleri Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler, İÜHF Yayınları, No:351, İstanbul,1971.

MENDEL, Toby, Freedom of Information: A Comparative Legal Survey, Unesco 2003.

ODYAKMAZ Zehra, “İdari Usulden Beklediklerimiz”, T.C. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslar arası Sempozyumu (17-18 Ocak 1998), Ankara 1998.

ÖZAY İl Han, Günışığında Yönetim, İstanbul: Filiz Kitapevi, 2004..

ÖZEK Çetin, Basın Özgürlüğünden Bilgilenme Hakkına, 1.b, İstanbul: Alfa Yay., Eylül 1999.

ÖZEK Çetin, “Basın Özgürlüğünden Bilgilenme Hakkına”, Güncel Hukuk Dergisi, Nisan 2004, s.17.

ÖZOK Özdemir, “Demokrasi ve Yargı” Sempozyumu (04-06 Ocak 2005), Türkiye Barolar Birliği Yayını, No 78.

ÖZSUNAY Ergun, Gerçek Kişilerin Hukuki Durumu, İstanbul, 1979; **Kaya**, a.g.e.

PALMER Stephanie, Freedom of Information: The New Proposals, in Eds. Jack Beatson, Yvonne Cripps, Oxford Universty Pres, Oxford 2000.

SABUNCU Yavuz, Anayasaya Giriş, 9. Baskı, Ankara 2003 s. 24

SARAN Mehmet Ulvi, Belediye Hizmetlerinde Halkı Bilgilendirme ve Halk Denetiminin Sağlanması, ÇYY,Cilt.5, Temmuz 1996, S.4.

ŞAYLAN Gencay, Demokrasi ve Demokrasi Düşüncesinin Gelişimi, Ankara, 1998.

TANİLLİ Server, Devlet ve Demokrasi Anayasa Hukukuna Giriş, 2.b, İstanbul: Say Kitap Pazarlama, 1981.

TANÖR Bülent, **YÜZBAŞIOĞLU** Necmi, Türk Anayasa Hukuku, 4.Bası, İstanbul, 2002.

TARHANLI Turgut, “Bilgi Edinme Hakkı”, Güncel Hukuk Dergisi,S.4 (Nisan 2004).

TEZİÇ Erdoğan, Anayasa Hukuku, 8. bası, İstanbul, 2003.

TİKVEŞ Özkan, Teorik ve Pratik Anayasa Hukuku, Acargil Matbaası.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, 2, K-Z, 9.Bası, Ankara 1998, s.1747.

TÜSİAD, Kamu Reformu Araştırması, İstanbul 2002, s.127-128.

ULUSOY Ali, Bağımsız İdari Otoriteler, Ankara: Turhan Kitapevi, 2003.

WEBER, Max, Sosyoloji Yazıları, 2003, Çeviren Taha **PARLA**, 5.Bası, İstanbul: İletişim Yayınları.

YANCI, Nihal, “Çevresel Bilgilenme Hakkı”, (Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Ünivesitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2004).

YASİN Melikşah, “İdari Makamlara Bilgi Verme Yükümlülüğü”, Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Ocak 2005, Sayı 4.

YILDIRIM Turan, Bağımsız İdari Otoritelerin Yargısal Denetimi, 2000 Yılında İdari Yargı Sempozyumu, Ankara 2000, Danıştay Yayınları No:59.

YILDIRIM Ramazan, Türk İdare Hukuku Açısından İdari Başvurular, Diyarbakır: Akader Yayınları, No:3, 2003.

YILDIRIM Ramazan. İdare Hukuku Açısından Bilgi Edinme Hak ve Özgürlüğü, T.C Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslar arası Sempozyumu (17-18 Ocak 1998).

YILDIRIM Turan, “Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanmasında ‘Sınırlamanın Sınırı’”, AÜSBFD, Ocak-Haziran 1991,c.XLVI, No:1-2.

İNTERNET SİTELERİ

www.ihd.org.tr, Akın Birdal, İnsan Hakları Derneği Genel Başkanı, Basın Özgürlüğüne Karşı Çıkarılmak İstenen Sansür Yasasına İlişkin Düzenlediği Basın Toplantısı Metni, 21.11.1996.

www.radikal.com.tr, Bahri Belen, “Katili de Tutuksuz Yargılamıştı

<http://www.ekocerceve.com/img/haberler/BilgiEdinmeHakkYasaTasars.doc>, Ali Yüksel Bilgi Edinme Hakkı Yasa Tasarısı.

www.tesev.org.tr, Ayşegül Tansen, Bilgi Edinme Hakkının Evrensel İlkeleri,

www.tesev.org.tr, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, “Bilgi Edinme Hakkı Değerlendirme Raporu”

www.tesev.org.tr, Taner Ayanoğlu, “4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Değerlendirilmesi”, Ankara, Hakimevi, 18.10.2005.

www.tesev.org.tr, Burak Oder, “Bilgi Edinme Hakkının Sistem İçindeki Yeri”, Vatandaşın Bilgi Edinme Hakkı Uluslararası Konferansı, Ankara, 18.10.2005.

www.tesev.org.tr, Avniye Tansuğ, “Bilgi Edinme Hakkı Toplantısından Notlar”.

www.tesev.org.tr, Can Paker, “Bilgi Edinme Hakkı”.

www.savaskarsitlari.org, “Bu Kanun Adeta Bilgi Edinme Hakkı Kanunu”

<http://yunus.hun.edu.tr/~tonta/yayinlar/beozgur.html>, Ahmet Çelik ve Yaşar Tonta, “Düşünce Özgürlüğü, Bilgi Edinme Özgürlüğü ve Bilgi Hizmetleri”

<http://eiop.or.at/eiop/texte/1999-008a.htm>, Roy W Davis, “Public access to community documents: a fundamental human right?”

<http://www.ntv.com.tr>, “Bilgi Edinme Yönetmeliği Yürürlükte”

<http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr>, R.G. 24.10.2003-25269, 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu.

www.msb.gov.tr, Erol Alpar, “Askeri İdari Yargı Denetimi ve Avrupa Birliği ile Uyum Çerçevesinde Mevzuatımızdaki Değişiklikler”, 19 Numaralı Dergi.

www.tdk.org.tr, Türk Dil Kurumu,.

www.hukukcularder.org, Cüneyt Toraman, “İfade Özgürlüğü Raporu”.

www.e-akademi.org, N.İlker Çolak, “Bilgi Edinme Hakkının Sınırlanmasında Ölçütler”, Mayıs 2005, S.39.

www.e-akademi.org, N. İlker Çolak, “Bilgi Edinme Hakkı, Önemi ve Bilgi Verme Yükümlülüğü”, Mayıs 2005, S.39.

www.e-akademi.org.tr, Mustafa Koçak, “Düşünceleri Açıklama ve Yayma Özgürlüğünün Bir Sınırlama Nedeni Olarak, Cumhuriyetin Nitelikleri”, Kasım 2003, S.21.

<http://www.jura.uni-sb.de/turkish/RDag.html>, Rıdvan Dağ, “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı ve Türkiye”.

<http://www.turkiye.gov.tr/docs/basbakanlik/birimler/bilgiedinme/Adalet-Sicil.doc>, BEDK Emsal karar.

www.bilgiyönetimi.org, Timuçin Yalçınkaya ve Esin Özsoy, “Risk Toplumu: Bilgi Toplumunun Evriminde Yeni Boyut”.

http://www.ivhp.org.tr/archive/2004_08_01_archive.htm, Fikret İlkiz, “Bekçi Köpeğinin Sırrı”.

http://www.bilgiedinnehakki.org/archive/2004_06_01_archive.asp, Firuz Yaşamış, “Anayasa Hukuku ve İnsan Hakları Açısından Bilgi Edinme Hakkı”.

www.hyetert.com, Murat Bebiroğlu, “İnsan Hakları”.

http://www.bilgiedinnehakki.org/archive/2004_06_01_archive.asp, Yaman Akdeniz, “İnsan Hakları ve Türkiye’de Bilgi Edinme Hakkı”.

<http://www.byegm.gov.tr>, Yüksel Başer.

www.irtk.org Uluslararası Bilgi Edinme Hakkı Kampanyası.